

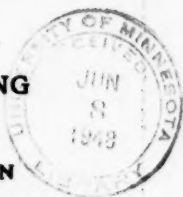
NATIONALØKONOMISK TIDSSKRIFT

UDGIVET AF NATIONALØKONOMISK FORENING

REDAKTIONSUDVALG:

C. V. BRAMSNÆS . ARNE LUND . H. WINDING PEDERSEN

REDAKTØR: S. GAMMELGAARD JACOBSEN

*

1947

85. BIND · 5.—6. HEFTE

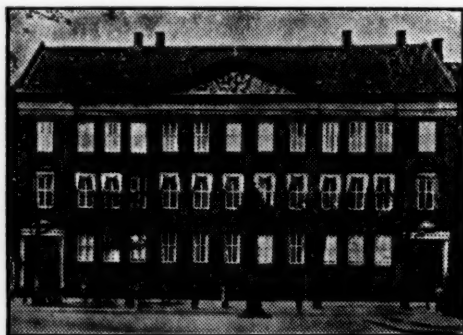
*

INDHOLD:

	Side
•FULL EMPLOYMENT• IN A PERIOD OF RECON- STRUCTION. Af J. R. Hicks	165
TRÆK AF OVERVÆLTNINGSLÆREN. Af P. Nørregaard Rasmussen	174
OM DET DANSKE GENOPBYGNINGSPROBLEM. Af Jørgen Gelting	186
MEDDELELSER OG OVERSIGTER	205
BOGANMELDELSER (Se Omslagets 3. Side)	210
MEDLEMSLISTE, 31. DECEMBER 1947	225
INDHOLDSFORTEGNELSE FOR AARGANG 1947	

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG
KØBENHAVN · MCMXLVIII

DEN DANSKE LANDMANDSBANK

**Hovedkontor: Holmens Kanal 12
København K.**

44 Filialer i København og Omegn - 53 Filialer i Provinsen

KAPITAL-FORVALTNING

Frie og baandlagte Kapitaler modtages til Forvaltning. Reglement tilsendes paa Forlangende. (Telf. 6500, Lokal 343).

VÆRDIPAPIRER modtages i Opbevaringsdepot. (Gebyr 50 Øre aarligt af 1000 Kr. nom. Beløb. Min. 2 Kr.).

AKTIER og OBLIGATIONER
købes og sælges.

BOXER udlejes

Alle Forespørgsler besvares omgaaende af vore Afdelinger og af vort Hovedkontor
Central 6500 Lokal 65.

Telegram-Adresse: LANDMANDSBANK

»FULL EMPLOYMENT« IN A PERIOD OF RECONSTRUCTION ¹⁾

By J. R. HICKS

THE purpose of this paper is to examine certain qualifications to the doctrine of "Full Employment", as presented by Keynes in the *General Theory*. These qualifications have, I think, a fairly wide application; but they are particularly important when we are concerned, as we still are at present, with war-damaged and therefore underequipped economies, instead of the economies with surplus capacity which were in Keynes's mind when he was writing. Thus they are qualifications which it is especially important for us to have in mind when we are discussing the economic problems of to-day. Nevertheless, what I am going to offer is not a theory of the present-day economy, which is so characteristically a controlled economy. I am concerned with more underlying forces.

According to the assumptions on which Keynes proceeded in the *General Theory*, an increase in effective demand will always lead to an increase in employment, until a certain critical level of employment, called Full Employment, is reached. At this point a shortage of labour develops and wages tend to rise; so that if effective demand increases beyond this point it spends itself in an inflationary rise in wages, not in a further increase of employment. It is of course admitted that Full Employment in this sense does not necessarily mean the absence of unemployment; various factors are listed which may cause the shortage of labour to develop before the unemployment index has fallen to a negligible figure. It is even possible that the shortage in question may be an artificial shortage rather than a true shortage; trade unions may take advantage of a relative tightness of the labour market to secure wage-advances before the unemployed have been anything like fully absorbed. Thus even in Keynes Full Employment is at bottom nothing more than the maximum level of employment which can be reached by an expansionary policy — a policy, that is, which relies upon a general expansion of demand, its direct effects and indirect repercussions. It is admitted that this level may fall short, perhaps far short, of the level of employment which we should regard as socially desirable.

¹⁾ This paper relates to a lecture on "Full Employment and World Recovery", which the author gave in *Nationalekonomisk Forening* 12. Dec. 1947 and which has been published in *Economic Journal* 1947 under the title "World Recovery after War".

Nevertheless, in spite of these qualifications, it should be noticed that in Keynes the level of money wages is fundamentally always a function of the volume of employment. So long as *employment* remains below the critical mark, wage-rates can be trusted not to rise in an inflationary manner. It is only when the demand for labour approaches the supply to within a certain limit that labour becomes scarce, and it is when labour becomes scarce that money wages tend to rise.

This particular assumption was indeed questioned by several of Keynes's critics, who were puzzled by the queer psychology on the part of labour which appeared to be implied in it. Is it really conceivable, they asked, that wage policy runs in terms of money wages alone, not (as we have been brought up to suppose) in terms of real wages? Is the worker really so insensitive to the buyingpower of his wages? The existence of cost-of-living sliding scales is a powerful argument to the contrary. It is indeed so powerful an argument that on this issue the critics have never confessed themselves beaten; nevertheless, even on this issue the Keynesian Juggernaut bore down opposition. The assumption of money wages depending on employment became a part of the Keynesian orthodoxy, even though it had to be modified in practice, even by Keynes himself, when he came to deal with the economics of war-time. The theoretical consequences of making an amendment on this point seem, however, never to have been worked out.

I would now begin by granting that the position adopted in the General Theory was quite a strong one in the situation of the 1930's. For the purposes of analysing depression, when prices fall, but there remains a considerable resistance to wage-cuts, it is a liberation of the mind when one starts to think (in Keynes's manner) in terms of money wages; so that one can discard the awkward implication that the worker's "supply-price" rises as the demand for his services falls off, which is unavoidable if one persists in thinking of the demand and supply of labour in real terms. Further (and even more to the point) when it comes to analysing recovery — whether natural or induced by public policy — Keynes has on his side the volume of experience which tends to show that employment can often increase a long way from the depths of depression without there being any very important pressure on the price-level of consumption goods; changes in real wages are then not large enough to be relevant. It will be remembered that on this point researches subsequent to the publication of the General Theory suggested that even those qualifications which Keynes did introduce in his text were unnecessary; thus the original doctrine could have been made even more absolute than it was. This is how the position appeared up to 1939. It is only in the light of war-time and post-war experience that it has finally become evident that amendment is in fact needed.

In the light of this new experience, it is now fairly safe to say: (1) that

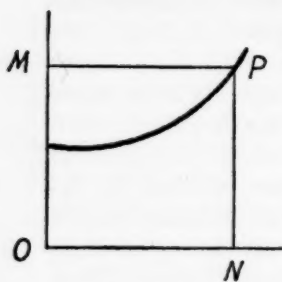
the level of money wages *is* affected by the level of consumption good prices, so that real wages *are* relevant (2) that the supply of consumption goods cannot be relied upon in all circumstances to be highly elastic, or even elastic at all. What gave the supply of consumption goods its apparent elasticity in the short period, in the conditions when Keynes was writing, was the excess capacity of the consumption goods industries, which was an inheritance from the years of acute depression which immediately preceded. With surplus plant and surplus materials, nothing was wanting but an expansion in demand to produce an expansion in output with the minimum of delay. These conditions were present in 1934—5, but in 1947—8 they are wholly lacking. For the analysis of post-war economics, the assumptions that prices vary only slightly with demand, and that the money wage-level is little affected by prices, simply will not do.

2. Let us then assume that we are in a position in which (1) an increased demand for consumption goods will lead to a significant increase in their prices in terms of money wages; and in which also (2) the prices of consumption goods cannot rise beyond a certain point, relatively to the wage-level, without unsettling the level of money wages. It follows that in the absence of controls, inflation may set in at a point well short of Keynes's full employment point, if that is understood to mean a point at which there is a general shortage of labour. We have to recognise that there are in principle not one but two "explosion points", one of them being Keynes's full employment point, where there is a scarcity of labour, and the other being that at which the fall in real wages, resulting from expansion, leads to pressure on the money wage level. Of these two points, it is of course that one which is reached first, in a process of expansion, which will be the effective check. Keynes's theory is the economics of a system in which the full employment point is reached first. It is however not necessary that it should be reached first. It seems probable that in present conditions it is the "cost-of-living" point, as we may call it, which provides the effective check; and, as we shall see, the economics of a system in which the "cost-of-living" check is the effective one, is appreciably different from the Keynesian structure.

It must of course be admitted that the cost-of-living check cannot operate effectively at a very low level of employment. If there is a great deal of employment, trade unions may desire to press for higher wages, but their desire is not very likely to have effective results. Thus it is not surprising to find that the world has been able to pass from a situation in which the full employment check was operative into one in which the cost of living check is operative — and public policy has been quite largely adjusted to the new state of affairs — without there being any general realisation among economists of how considerable a change has taken place. It is however quite

time for economists to become conscious of the change, if their thinking is to be properly appropriate to the new state of affairs.

Diagram I shows a supply curve of consumption goods, on the assumption of a given level of money wage-rates. If the demand for consumption goods expands, the point of equilibrium will move to the right along this curve. Since we are assuming that the capital equipment (fixed or working capital) needed to make consumption goods is in limited supply, as far as the current period is concerned, it must be expected that the supply curve will be steeply upward sloping, over the range at which a shortage of capital equipment begins to be felt. Thus if the demand for consumption goods reaches a point

where this steep upward slope is encountered, the prices of consumption goods — in the absence of controls — will rise steeply. It is assumed that this rise cannot go beyond a certain point (marked OM) without resulting in a rise in wage-rates. The result of such a rise in wage-rates proceeds according to the usual Keynesian mechanism, the whole system merely repeating itself at a higher (money) wage and price level. Thus if the pricelevel of consumption goods reaches OM, it touches off an inflationary

process, just as (according to Keynes) an increase in effective demand will do if labour in general is "fully employed".

The maximum output of consumption goods which can be achieved without inflation and without controls is thus indicated by P the point at which the horizontal line through M intersects the supply curve. In this position the output of consumption goods is measured by ON, and the value (c) of this output (which equals consumers' expenditure, and also equals the gross earnings of capital and labour in the production of consumption goods) is measured by the rectangle OMPN.

Total gross income $Y = C + I$, where I is the gross earnings of the factors of production in the production of other than consumption goods. Adopting the usual Keynesian assumption that C is an increasing function of Y, it follows that Y is an increasing function of C. If the maximum value of C which is consistent with the avoidance of inflation is that shown by the rectangle OMPN, the maximum value of Y which is consistent with the avoidance of inflation can be deduced from it by the use of this (inverse) consumption function. The maximum expenditure on other than consumption goods which is consistent with the avoidance of inflation is then given by $Y - C$. The maximum employment in other than consumption goods industries depends upon the number of workers whose labour can be absorbed into these industries with the demand for their products at this level.

Suppose, for instance, that the consumption function takes the simple

form $C = aY + b$, (a being supposed, as usual, to be less than 1). Then if the maximum value of C (indicated by the rectangle OMPN) is C' , the maximum value of Y will be

$$Y' = \frac{C' - b}{a}$$

and the maximum value of $Y - C$ will be $\frac{C' - b}{a} - C' = C' \left(\frac{1 - a}{a} \right) - \frac{b}{a}$

This measures the maximum demand for the products of investment and other non-consumption industries, which is consistent with the avoidance of inflation. Let n_2 be the number of workers who can be employed in these industries with the demand for their products at this level; and let n_1 be the number of workers who will be employed in the consumption goods industries to produce the product ON. Then $n_1 + n_2$ is the maximum employment consistent with the avoidance of inflation for "cost-of-living" reasons.

If $n_1 + n_2$ is greater than "Full Employment" in Keynes's sense, then we are in a Keynesian world. But if it is less — and it is my contention here that there is no reason why it should not be less — then we are in a world with quite different properties.

3. Before saying anything about the effects of controls (in the war-time and post-war sense) it will be well to begin by working out the economics of our system under essentially *laissez-faire* conditions, or with no greater intervention by the State than was contemplated in the original model of the *General Theory*. This analysis, though it stops some way short of being realistic, will be useful as a step towards understanding of the new mechanism; and it will also be useful as a basis for comparison with the familiar Keynesian structure.

Let us assume, then, that we are in a situation where $n_1 + n_2$ (as defined in the previous paragraph) amount to a total which is less than Full Employment, in the sense of an overall shortage of labour. Although, as explained, this implies that there is a shortage of capital equipment in the consumption goods industries, it is nevertheless possible (though perhaps unlikely) that the incentive to invest will be low — either because of pessimistic anticipations and uncertainty impeding investment directly, or because of high liquidity preference and high rates of interest. If the incentive to invest is low, then actual employment will be less than $n_1 + n_2$, and the Keynesian theory will hold precisely; any method which encourages investment will stimulate employment.

If, on the other hand, the incentive to invest is greater than that which would induce an employment level of $n_1 + n_2$, then it would be the mechanism which we have been discussing which would operate, so that it

would be cost-of-living inflation which would set in. This inflation, however, would be checked if the monetary supply is not perfectly elastic; for the increasing demand for money which would follow upon the rising wages and prices must then lead to a rise in interest rates. Further inflation would thus be prevented by a rise in interest, which would cut down the amount of investment to an amount which the system could tolerate.

We have thus to envisage the possibility of an equilibrium situation, in which investment is checked by high (of relatively high) interest rates, and in which there is an appreciable amount of unemployment. But it is not an underemployment equilibrium in Keynes's sense. For the result of monetary expansion, directed towards lowering interest rates and expanding investment, would be to increase the effective demand for consumption goods (according to the multiplier); but this would raise the prices of consumption goods, and this would lead to a rise in money wages. It follows that any increase in employment which resulted from an increase in the money supply could only be temporary; the main effect of increasing the money supply would be to increase money wages and prices — exactly as if the quantity theory were in operation!

Thus, in the position we are analysing, an expansionary policy of the usual Keynesian sort would be futile; but what means would be available for increasing employment? The most obvious, and most important, means would be to find some way of increasing saving: to diminish, that is, the amount spent upon consumption goods out of a given money income. It follows from the formulae of the preceding section that if a or b can be diminished, $Y'-C'$ will be increased and thus n_2 will be increased. The cost-of-living explosion point will correspond to a larger amount of employment; employment will thus be expanded beyond what would have been possible with a lower propensity to save.

Monetary expansion is futile, but saving is effective as a means of expansion — our system certainly looks as if it is in a very »classical« condition. In many ways this is so; but it should be noticed that not many »classical« economists (in Keynes's sense) thought of saving as increasing *employment*. Also (and this is more important) an increase in the propensity to save would not, in our system, increase employment automatically. An increase in saving might still leave interest rates unaffected; if this happened, investment expenditure might not be increased, while consumption expenditure would be diminished, so that employment would be diminished. Employment would in fact be reduced below the »cost-of-living explosion point« so that there would unquestionably be a state of underemployment in Keynes's sense, which would need to be counteracted by expansionary measures of Keynes's type. It is only true that an increase in saving would increase employment if the increase was accompanied by expansionary

measures, such as a reduction of interest rates through monetary expansion, or any other measure which stimulated the employment of labour in the non-consumption-goods industries¹⁾.

4. The most efficient way of stimulating saving (in the relevant sense) is of course by taxation. If we assume, as seems reasonable for a first approximation, that the consumption function indicates a relation between consumption expenditure and income after direct taxation, then we can deduce that direct taxation increases employment, or potential employment, by precisely the number of workers who can be employed by an additional non-consumption expenditure equal to the revenue of the tax. For if T is tax revenue, and the consumption function is $C = a(Y - T) + b$, we can invert it in the form

$$Y' = \frac{C' - b}{a} + T$$

so that the extent to which the social income (in wage-units) can be expanded by direct taxation is exactly equal to the amount of tax revenue.

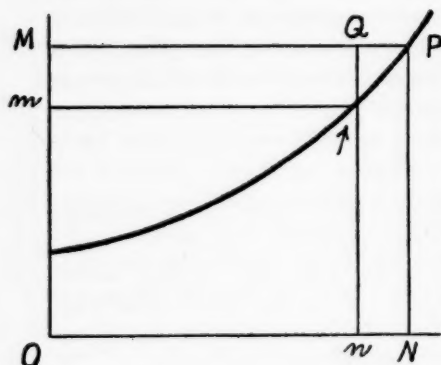
Substantially the same thing holds for indirect taxation, so long as the indirect taxes do not upset the prices of those consumption goods which are relevant for wage policy. But if the prices of consumption goods, in our sense, are affected, the situation is more complicated.

The situation in the consumption goods industries, following upon the imposition of a tax on consumption goods, is shown in Diagram II. Since it will be the price-level of consumption goods including tax which will now be unable to exceed OM (measured in wage units), the price-level excluding tax will have the lower maximum Om (Mm measuring the average rate of tax). The amount which can be produced at this lower price will be On ; thus output of consumption goods will have to be reduced by an amount Nn , and there will be a corresponding fall in employment in the consumption goods industries.

Consumers' expenditure on consumption goods includes tax and is thus reduced from OMP_N to OMQ_n only. Nevertheless this is a reduction and the total social income must therefore be reduced (according to our formula $Y = (C - b)/a$) by an amount equal to $\Delta C/a$ where ΔC is the difference between these two rectangles. On the other hand, earnings in the consumption goods industries are only Omp_n , so that the amount available for expenditure

¹⁾ It may be admitted, however, that if the diminution in demand for consumption goods led to a fall in money wage-rates, thus diminishing the demand for money at a given level of employment, it is then possible that interest rates (with a given supply of money) would fall automatically, so that the needed stimulus to investment would come about automatically. This may serve as a rationalisation of a full «classical» position; but I do not regard it as consistent with the assumptions on which I am working here. It is essential to my argument that there is only a limited degree, and a particular sort, of flexibility in wage-rates.

on investment (or non-consumption) is increased by the tax revenue (as in the case of direct taxation), though it is reduced by the reduction in output of the consumption goods industries, the latter being subject to a multiplier effect. In order to get the total effect on employment, we have thus to take into account (1) the direct effect on employment in the consumption goods industries, which will certainly be a diminution of employment (2) the indirect effect on the investment goods industries, which may go in either

direction, according as the multiplier effect of contraction in the consumption goods industries is or is not offset by the additional »saving« due to the tax revenue.

To put this in another way. If the government balances its budget, the receipt of additional revenue will allow it to increase its expenditure, and this will ordinarily increase employment directly. But if this is done and nothing else is done, when the revenue is raised by indirect taxes and the economy was initially on the edge

of a cost-of-living inflation, then the rise in the prices of consumption goods will set off the inflation. Restrictive measures to counteract this will have to be taken; and the question is whether the adverse effect on employment of these restrictive measures will offset the favourable effect due to the spending of the additional revenue, or will not.

It appears however that from our analysis something can be said which gives a clue to the probable answer to this question. If the supply of consumption goods is very inelastic, the necessary reduction in the output of consumption goods will be small, so that the rectangle QPNn will be small, and even when the multiplier effects is applied to it the result will still be small. Thus the favourable effect on employment of the additional expenditure possible with a still balanced budget (or a not more than before unbalanced budget) will, in all probability, be greater than the adverse effects of the necessary restriction in consumers' demand, and the reduction in the social income as a whole needed to induce that restriction in demand. But if, on the other hand, the supply of consumption goods is elastic, the reverse will hold.

It is obvious that the whole of this argument can be applied, in reverse, to the case of subsidies, which are nothing but negative indirect taxes. In cases where the supply of consumption goods is elastic, the effect of indirect taxation would be likely to be unfavourable, so that the effect of subsidies

would be favourable. In cases where the supply of consumption goods is inelastic, the effect of subsidies is likely to be unfavourable. The case for withdrawing subsidies is the same as that for imposing indirect taxes.

5. All the above analysis, because it has implied a *laissezfaire* economy, with no more control than can be exercised through budgetary policy and monetary policy, is to-day unrealistic, if applied to most European countries. But it still has an indirect relevance, because it does illustrate the situation which would arise if controls were relaxed. And the case for relaxing controls is becoming on other grounds a very strong one.

It is becoming widely recognised in Britain (I have at this point to speak of my own country) that controls, carried to the length which we have carried them, have a very deleterious effect on productivity. But if we relaxed our controls and did nothing else, we should merely precipitate inflation; and it is therefore becoming agreed that controls could only be relaxed as part of a deflationary policy, directed towards reducing the level of demand to what the economy, in a less highly controlled condition, could bear. My general analysis is sympathetic to this point of view; but it leads me to emphasise the danger of excessive contraction — if the controls were swept away wholesale, and the main reliance for the avoidance of inflation were put upon cuts in governmental and industrial expenditure. For it seems to follow from what has been said that such a policy would be liable to lead to large-scale unemployment; though it is indeed possible that in spite of that unemployment, real recovery might be more rapid under such a contractionary policy than it is likely to be on present methods. Nevertheless, a contractionary policy of this type is definitely not the best alternative which ought to be open.

The best alternative, I would suggest, would be something of the following type. Controls over production should be relaxed as far as possible, but controls over consumption (especially in the form of high taxation and a budget surplus) should be retained until supplies are more abundant. Such a policy would be made more tolerable if people could be made to see that the high taxes are necessary in the interests of employment. It is true that the maintenance of consumption restrictions itself involves a drag on productivity, owing the lack of incentive which would persist; but the lack of incentive is far from being the only thing which is restricting production at present. From the point of view of incentive, it would be far better if controls over consumption could be relaxed with the rest; but the time for that is definitely not yet. It should only come as a "reward" for the successful completion of the first stages of recovery. The fact that it will be not merely a reward but a positive help to the achievement of the later stages does not mean that we do not have to do without it in the earlier stages. It is of the nature of a process of recovery that it gets easier as it goes on.

TRÆK AF OVERVÆLTNINGSLÆREN¹⁾

AF P. NØRREGAARD RASMUSSEN

DET er en saare naturlig ting, at der i dag findes omraader indenfor den økonomiske teori, som er forblevet uberørte af de store fremskridt de sidste 25 aar har kunnet opvise. Ikke alle omraader har med ét kunnet blive bearbejdet ud fra de nye synspunkter — hvormed jeg ikke alene tænker paa »the keynesian revolution«, men helt generelt paa de fremstød i hypotesedannelse og systematisk empirisk verifikation, som er sket efter den første verdenskrig.

Et saadant i den nyeste tid forholdsvis udyrket felt udgør overvæltningsslæren. Da L. V. Birck i 1912 udgav »Ejendomsskatter og Ejendomspriser«, skrev han i forordet: »Af sammenhængende Afhandlinger over Skatteovervæltning staar endnu Seligmans »shifting an incidence« som Textbog paa dette Omraade«. Man kan vist roligt sige, at disse ord stadig — 35 aar efter — staar ved magt — hvilket forhold maaske ganske godt illustrerer, at vi her staar overfor et omraade, som maaske kunde trænge til en fornyet behandling. (Første udgave af Seligmans bog²⁾ udkom i 1899).

Det følgende pretenderer slet ikke at være et saadant »nyt« fremstød eller en »korrekturlæsning« af overvæltningsslæren i lys af den økonomiske videnskabs seneste udvikling. Der tilsigtes blot at trække enkelte sider af overvæltningsslæren frem til fornyet debat — uden at det iøvrigt vil være muligt her at gaa i detaljer. Og selv meget vigtige dele af overvæltningsslæren — f. ex. den i tilknytning til ejendomsskatter udarbejdede — lades i det følgende uomtalte.

2. For saa vidt som meget store dele af en undersøgelse af skatternes overvæltning maa blive en undersøgelse af visse prisreaktioner, vil det være klart, at pristeorien som saadan kommer til at udgøre fundamentet for det meste af overvæltningsslæren. Dette forhold kommer iøvrigt meget klart til syne ved en dogmehistorisk betragtning, idet en saadan viser, at en egentlig overvæltningsslære først dukker op samtidig med opbygningen af en generel

¹⁾ Denne artikel er et stærkt forkortet uddrag af en besvarelse af Aarhus Universitets prisopgave i økonomi for 1946: »Der ønskes en Undersøgelse af Skatternes Overvæltning under Nutidens økonomiske Forhold«.

²⁾ »The Shifting and Incidence of Taxation« — her er anvendt 4. udg., New York 1927.

pristeori³⁾). Hos f. ex. Marshall kommer denne forbindelse tydeligt til syne. Marshall har medtaget vigtige dele af overvæltningslæren (saaledes i V. bog, kap. IX), men nærmest for at belyse og repetere prisdannelsens love — jfr. følgende bemærkning⁴⁾): »... there is scarcely any economic principle which cannot be aptly illustrated by a discussion of the shifting of the effect of some tax ...»

Man kan saaledes sikkert sige, at overvæltningslærens mulighed for at give en realistisk vejledning i spørgsmaalet om skatternes overvæltning afhænger helt af mulighederne for at give en »korrekt« beskrivelse af prissystemet.

3. Det er for saa vidt helt naturligt, at man i overvæltningslæren ganske særligt har interesseret sig for de saakaldte »indirekte« skatter — og ganske særlig stykskatten (samt ejendomsskatterne). Der er her et omraade, hvor skatternes indflydelse paa priserne er ganske anderledes aabenbar end f. ex. indkomstskattens.

Arbejdet med stykskattens overvæltning har imidlertid været præget af to vigtige indskrænkninger. For det første har man i det væsentlige indskrænket sig til at behandle to specielle markedsformer, nemlig paa den ene side »fri konkurrence« og paa den anden side »det rene monopol«. For det andet har man i reglen indskrænket sig til at give en partiel analyse, d. v. s. undersøgt virkningerne paa den beskattede vares pris, mens man i hovedsagen har set bort fra de videre virkninger. Om dette sidste forhold skal jeg senere gøre nogle enkelte bemærkninger.

Resultatet af en partiel undersøgelse af en konstant stykskats overvæltning under fri konkurrence vil være velkendt⁵⁾). Analysen kan dels tænkes gennemført som en »udbudsanalyse«, d. v. s. man lader skatten »komme til syne« i overvæltningsbilledet ved en forskydning af udsbudskurven, eller som en »efterspørgselsanalyse«, hvor man lader skatten vise sig som en forskydning af efterspørgselskurven. Man kan vælge som man har lyst — eller som man mener er mest hensigtsmæssigt. Hvis man lader udsbudskurven forskydes, finder man umiddelbart den nye pris, d. v. s. den pris, køberen maa betale for varen. Hvis man derimod lader efterspørgselskurven forskydes, finder man den pris, som sælgeren modtager. Køberens pris findes da ved hertil at lægge skatten pr. stk.

Man ser iøvrigt ogsaa heraf, at det skulde være ligegyldigt, om skatten lægges paa køberen eller paa sælgeren — sælger- og køberpris bliver den samme⁶⁾).

³⁾ Man kan henvise til Seligmans indgaaende behandling af overvæltningslærens historie i 1. del af »The Shifting and Incidences«.

⁴⁾ »Principles of Economics«, 8. udg., p. 413.

⁵⁾ En fremstilling heraf findes hos alle overvæltningsforfatterne, se f. ex. Seligmann, l. c. p. 228 ff. og von Mering: »Die Steurüberwälzung«, Jena 1928, p. 50 ff.

⁶⁾ Jfr. iøvrigt Edgeworth: »The Pure Theory of Taxation«, Economic Journal 1897, p. 56.

Iøvrigt bliver billedet af stykskattens overvæltning under fri konkurrence saare simpelt, om man anvender »Daltons formel«⁷⁾. Lad efterspørgsels- og udbudselasticiteterne være defineret som:

$$\bar{\epsilon} = \frac{\Delta x}{\Delta p} \frac{p}{x} \text{ og } \bar{u} = \frac{\Delta x}{t - \Delta p} \frac{p}{x}$$

hvor x og p betegner mængde og pris, mens skatten betegnes med t . Divideres $\bar{\epsilon}$ med \bar{u} faas:

$$\frac{\bar{\epsilon}}{\bar{u}} = \frac{t - \Delta p}{\Delta p}$$

Imidlertid er tælleren ($t - \Delta p$) lig den del af skatten, som betales af sælgeren og nævneren (Δp) lig den del af skatten, som betales af køberen. Disse to størrelser vil altsaa forholde sig til hinanden som efterspørgselselasticiteten til udbudselasticiteten.

Løses udtrykket for $\bar{\epsilon} : \bar{u}$ m. h. t. Δp faas:

$$\Delta p = \frac{t\bar{u}}{\bar{\epsilon} + \bar{u}}$$

Ved at lade t være en (lille) konstant og lade $\bar{\epsilon}$ og \bar{u} variere, finder man let en række forskellige overvæltningstilfælde. Holdes \bar{u} konstant (positiv) og sættes $\bar{\epsilon} = 0$, faas $\Delta p = t$. Hvis $\bar{\epsilon} \rightarrow \infty$ vil $\Delta p \rightarrow 0$. Holdes $\bar{\epsilon}$ konstant vil $\bar{u} = 0$ give $p = 0$, og hvis $\bar{u} \rightarrow \infty$ vil $\Delta p \rightarrow t$. En række andre ekstremtilfælde vil let kunne findes, f. ex. om man lader $\bar{\epsilon}$ og \bar{u} antage negative værdier eller lader dem have forskelligt fortegn⁸⁾.

Helt generelt kan man vel blot sige det — forholdsvis intetsigende —, at (ceteris paribus) jo mere elastisk efterspørgslen efter vedkommende vare er, jo mindre vil overvæltningen til forbrugerne lykkes (jo mere maa sælgeren selv bære), og (ceteris paribus) jo mere elastisk udbudet af den beskattede vare er, jo mere vil køberen komme til at betale af skatten.

4. Overvæltningen af den konstante stykskat under rent monopol vil være lige saa banalt⁹⁾. Den ved skatten skabte forskydning af grænseomkostningskurven (om man tager en »udbudsanalyse«) — som forskydes »opad« med t — vil give et nyt monopolpunkt, hvorved i almindelighed $t < \Delta p > 0$. Extreme tilfælde kan her opstilles ganske analogt til de for den frie konkurrence antydede. Og i dette tilfælde vil situationen med faldende grænseomkostningskurve have mere end formel interesse.

⁷⁾ Hugh Dalton: »Principles of Public Finance«, London 1929, p. 51 ff.

⁸⁾ Forholdene betragtes her ganske formelt, og der ses bort fra, at det maaske under den opstillede forudsætning — fri konkurrence — vil være ganske ulogisk — som de fleste overvæltningsforfattere gør — at medtage tilfælde, hvor $\bar{u} < 0$.

⁹⁾ Ogsaa dette tilfælde gennemgaas af mange pristeoretiske systemværker. Indenfor den mere specielle overvæltningsslitteratur kan henvises til Seligmann, l. c. p. 338 ff., von Mering, l. c. p. 28 ff., H. G. Brown: »The Economics of Taxation«, New York 1924, p. 97 ff. En udførlig behandling findes ogsaa hos Edgeworth: »Papers relating to Political Economy«, London 1925, I, p. 111 ff. og Joan Robinson: »The Economic of Imperfect Competition«, London 1933, Kap. V.

5. Betydelig mere kompliceret, men til gengæld antagelig mere virkelighedsnær, bliver en udbygning af overvæltningsbilledet i den ufuldkomne konkurrences brogede verden. Man kan her tænke sig at gaa frem paa den maade, at stykskatten indarbejdes i en række af de for den ufuldkomne konkurrence opstillede »stilicerede« modeller.

I de mere simple tilfælde byder dette ikke paa særlige vanskeligheder. Tager man f. ex. priskonkurrence-ligevægten ved duopol¹⁰⁾, vil det let ses, at om de to producenter (A og B) begge rammes af stykskatten, vil den deraf følgende forskydning af deres grænseomkostningskurver give en tilsvarende forskydning af konkurrencepriserne, og de for prisligevægten bestemmende reaktionskurver forskydes som antydnet paa fig. 1 fra $a-a$ og $b-b$ til $a'-a'$ og $b'-b'$. (Det bemærkes, at forskydningen ikke er lig t , men derimod

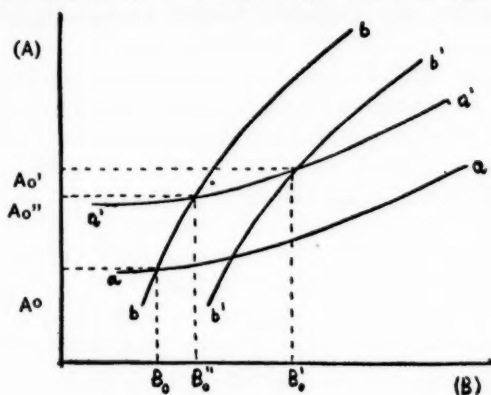

Fig. 1.

lig »overvæltningen« for den enkelte producent). Resultatet bliver — som fig. 1 viser — en forskydning af ligevægtsprisen fra A_o og B_o til A_o' og B_o' .

Rammes kun A's vare af skatten — f. ex. fordi A er en udenlandsk producent, som rammes af en told — vil der finde en prisskydning sted for baade A og B, men nu mindre — til A_o'' og B_o'' (jfr. fig. 1).

Med mere komplicerede forudsætninger angaaende markedsstrategien vil afgørelsen af overvæltningen imidlertid blive betydelig vanskeligere. Har man f. ex. en asymmetrisk ligevægt¹¹⁾, vil det være særdeles let tænkeligt, at hvis kun den ene producent beskattes, vil dette faa modparten til at ændre

¹⁰⁾ Se Winding Pedersen: »Omkring den moderne Pristeori«, Nationaløkonomisk Tidsskrift 1939.

¹¹⁾ Se Winding Pedersen, l. c. p. 60 ff. Disse markedssituationer er ogsaa behandlet af andre forfattere, idet dog udtryksformen varierer noget. Den af Winding Pedersen anvendte fremstillingsform er særlig anvendelig for overvæltningsundersøgelser — i hvert fald naar man vælger en »udbudsanalyse«.

sin strategi. Lader vi f. ex. prislederen (A) være beskattet, vil dette under alternative forudsætninger give forskelligt resultat. Hvis medløberen (B) ikke ændrer sin politik, vil den saakaldte asymmetri-efterspørgselskurve være den samme som før skatten. A's grænseomkostningskurve er imidlertid forskudt p. g. a. skatten, og vi faar en positiv overvæltning. Men det interessante er, at denne overvæltning vil være den samme, hvis B ogsaa rammes af skatten (forudsat at B ikke ændrer politik som følge af den ham paalagte skat), idet A's asymmetri-optimalpris ene afhænger af A's grænseomkostningskurve sammenholdt med asymmetri-efterspørgselskurven.

Imidlertid er det muligt, at en ensidig beskatning af A's vare faar B til at ændre sin prispolitik. Han ser maaske i beskatningen af A en chance for at forstærke sin konkurrence overfor A. En — alt andet lige — kraftigere underbydning fra B's side vil betyde, at asymmetri-efterspørgselskurven forskydes til venstre.

Hele situationen er antydnet ved fig. 2. $A_s - A_s$ betegner her asymmetri-efterspørgselskurven før skatten. Sammenholdt med grænseomkostningskurven (m_c) giver den til asymmetri-efterspørgselskurven svarende grænseomsætningskurve (m_r) en asymmetri-optimalpris for A paa p_m . Ved skatten forskydes for det første grænseomkostningskurven til m'_c . Hvis B ikke

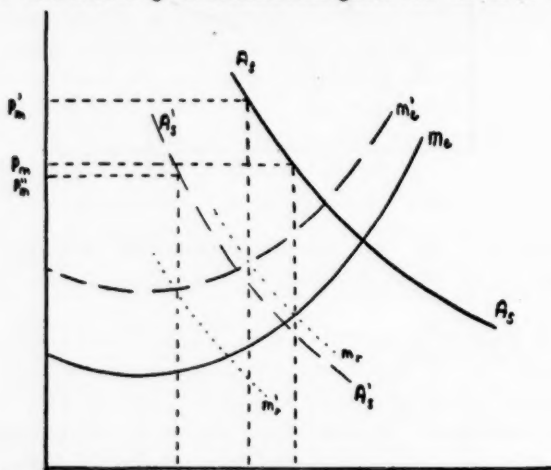

Fig. 2.

ændrer sin politik, vil vi ved skæring mellem m'_c og m_r finde en optimalpris paa p'_m . Overvæltningen er i dette tilfælde: $\Delta p = p'_m - p_m$. Hvis, som antydnet, B ændrer sin politik i den retning, at han — ceteris paribus — underbyder A stærkere, vil vi faa en asymmetri-efterspørgselskurve, som ligger længere til venstre — f. ex. $A'_s - A_s$. Sammenholder vi den hertil svarende grænseomsætningskurve (m'_r) med m'_c , finder vi en optimalpris paa p''_m . Hvis skatten bevirker en saadan forskydning af $A_s - A_s$, vil det være

klart, at i alle tilfælde vil $p_m'' < p_m'$, d. v. s. at overvæltningen bliver i denne situation mindre om kun A's vare rammes af skatten, end om ogsaa B's vare rammes af en skat.

Det spørgsmaal rejser sig imidlertid, om p_m'' er større eller mindre end den ligevægtspris, som fremkommer, hvis heller ikke A rammes af en skat (p_m). Dette spørgsmaals besvarelse afhænger aabenbart af, om forskydningen i $A_s - A_s$ er større eller mindre end forskydningen af m_c . Geometrisk er det jo uhyre let at konstruere tilfælde, hvor forskydningen i $A_s - A_s$ er saa kraftig, at $p_m'' < p_m$. Et saadant tilfælde er netop givet med fig. 2. Rent formelt lader det saaledes til, at under visse omstændigheder vil en stykskat lagt paa prislederen i et duopol, hvor asymmetri-situationen er herskende, kunne give en negativ overvæltning. Under andre omstændigheder maa man kunne tænke sig, at forskydningen af $A_s - A_s$ netop kommer til at svare til forskydningen af m_c , saaledes at der slet ikke bliver tale om nogen (positiv eller negativ) overvæltning. Og endelig kan forskydningen blive mindre end forskydningen af m_c , saaledes at overvæltningen vel bliver positiv, men dog mindre end om enten B undlader at ændre sin politik eller om ogsaa hans vare beskattes.

Forskydningen af $A_s - A_s$ er her helt afgørende. Denne forskydning kan vel antages at være afhængig dels af skattens størrelse og dels den psykologiske virkning paa B af en skat paa A's vare. Hvis en stor skat paa A's vare faar B til at reagere særlig kraftigt og faar ham til at forøge underbyddingen af A meget stærkt, idet han maaske ser sin chance for at »slaa A ud«, vilde vi kunne faa den pudsige konklusion (som synes formelt korrekt, men samtidig saa paradoxal, at den vel maa antages at være noget virkelighedsfjern), at en forholdsvis lille skat paa A vilde kunne give en positiv overvæltning, mens man ved en stor skat vilde kunne faa en negativ overvæltning. Og endelig skulde der findes en skattestørrelse, som lader hele prissituationen uændret. Tilfældet viser maaske godt, hvorledes man kan komme til meget paradoxale resultater, om man nøjes med en ren deduktiv analyse. Denne maa i alle tilfælde kontrolleres empirisk for at blive af virkelig værdi.

Denne undersøgelse kunde nu gentages under en forudsætning om faldende grænseomkostningskurve — en analyse, som dog vilde blive ret trivial.

6. Vi har foran forudsat, at A — paa trods af skatten — bevarer sin stilling som prisleder. Det er imidlertid muligt, at den ensidige beskatning af A's vare faar de to partier til at bytte gaarde. At undersøge denne variant er imidlertid ensbetydende med at undersøge overvæltningen, hvis det er B (medløberen) som belastes med skatten, mens prislederen (A) producerer en vare eller varevariant¹²⁾, som ikke rammes af stykskatten.

¹²⁾ Jeg minder om, at disse duopol-pristilfælde ogsaa har fuld gyldighed, hvis det ikke er helt samme vare, der produceres. Det ensidige beskatningstilfælde faar saaledes gyldighed ikke alene naar der er tale om en told, som blot rammer den ene part, men ogsaa naar det er en almindelig stykskat, som kun rammer den ene varevariant.

Undersøgelsen af dette tilfælde bliver paa en maade ganske analogt til det just gennemgaaede. Ogsaa her kan der blive tale om en forskydning af asymmetri-efterspørgselskurven, men denne gang til højre, idet skatten kan faa B til at formindske sin underbydning. Sker dette vil overvæltningen aabenbart blive kraftigere, end om B ikke ændrer sin politik. Denne situation illustrerer iøvrigt klart, at selv om der i den asymmetriske ligevægt findes en »prisleder«, saa er det ikke ensbetydende med, at denne suverænt fastsætter sin pris, idet medløberen ogsaa over indflydelse paa denne.

7. De foran gennemgaaede tilfælde viser — som eksempler — hvorledes man evt. vil være i stand til at indarbejde overvæltningen i modellerne for imperfect competition. Som det fremgaar af det foranstaaende vil den psykologiske reaktion overfor skatten kunne blive af afgørende betydning.

Et særligt tilfælde vil sandsynligvis være meget vigtigt, nemlig tilfældet prisstivhed. Tilbøjeligheden til at hænge fast ved faste priser vil uden tvivl blive et forhold af særlig betydning for overvæltningslæren. Resultatet kan her dels blive, at virksomhederne — for at undgaa prisændringer — beslutter selv at bære skatten (idet der saa dog evt. kan blive tale om en »kvalitets-overvæltning«). Men i mange tilfælde kan resultatet vel ogsaa blive, at overvæltningen bliver fuldstændig ($\Delta p = t$, evt. $> t$). En skat kan være anledningen til, at man alvorligt tager en prisændring under overvejelse, og — den almindelige prisstivhed taget i betragtning — prisen vil da ofte blive ændret ikke alene p. g. af skatten, men ogsaa p. g. af de i den foregaaende periode paaløbne — og hidtil »udækkede« — omkostninger. Skatten er her maaske en særdeles »god« anledning, idet det er en omkostningsændring, som publikum kender, og vil forekomme at være en »god undskyldning« for prisstigningen. Det er altid rart at kunne give skatterne skylden.

Placeringen af skatten — om den placeres paa et tidligt eller sent led af produktionsprocessen — maa ogsaa inddrages i overvejelserne. En prisberegning ved coutumemæssige avanceprocenter vil her bevirke, at overvæltningen bliver større, jo længere tilbage i produktionsprocessen skatten placeres. Paa den anden side er det ikke særlig vanskeligt at opstille modeltyper, hvor placeringen af skatten ingen rolle spiller for overvæltningen. Inddragningen af en skelnen mellem de forskellige led i produktionen i overvæltningsbilledet komplicerer dette noget, og jeg skal her lade det ligge.

8. Den partielle omsætningsskat behandles sikkert lettest efter de foran antydede retningslinier. Den byder ikke paa nye principielle vanskeligheder, idet den lettest opfattes som en — ikke konstant — stykskat. Iøvrigt aabner der sig her uanede muligheder, idet man jo ikke behøver at lade skatten være en regressiv stykskat — saaledes som en omsætningsskat med fast procent vil være det — men i og for sig er i stand til at foretage alle mulige former for variation af skatten med mængden. Herved vil man have et i teorien særdeles smidigt instrument til en speciel regulering af produktionen i bestemte sektorer.

9. Den foran antydede udvidelse af overvæltningsslæren ind i den ufuldkomne konkurrencens verden maa imidlertid senere ledsages af en total analyse af de nævnte skatters virkninger. Forholdet er det, at man ikke alene vil faa visse prisreaktioner for den beskattede vare (den specielle overvæltning), men tillige vil der komme visse totale virkninger. Man tager dog næppe fejl, om man siger, at denne totale analyse først kan gennemføres, naar man har foretaget en grundig partiel analyse. Man maa jo vide nøje besked om, hvorledes den partielle overvæltning er for den paagældende skat, før man vil være i stand til at angive de virkninger, denne prisforskydning vil have. Dette er vel en af aarsagerne til, at problemet er saa lidet berørt i litteraturen¹³).

Der skal ikke her gøres noget forsøg paa en egentlig behandling af spørgsmaalet. Det kan blot antydes, at den afgørende Størrelse bliver ændringen i udgiftsbeløbet for vedkommende vare. Kaldes denne størrelse ΔO , faar vi aabenbart, at

$$\Delta O = \Delta p \cdot x + \Delta x \cdot p + \Delta x \Delta p = \Delta p x (1 + \epsilon) + \Delta p \Delta x.$$

Man maa saa først skelne mellem, om $\Delta O \approx 0$. Hvis $\Delta O > 0$, maa man atter skelne mellem, om $\Delta O \approx T$, hvor T er det totale skattebeløb (for den konstante stykskat bliver $T = t \cdot x$). Udtrykt ved ϵ bliver spørgsmaalet, om ϵ

$$\approx \frac{t}{\Delta p} - \frac{\Delta x}{x} - 1$$

Det er forholdsvis banalt at gaa i detaljer med disse forskellige tilfælde. Ud fra den her anlagte betragtning bliver størrelsen af den igangsatte proces helt afgørende. Denne kommer til at afhænge af følgende fire størrelser: skattens størrelse, overvæltningsgraden (defineret som $\frac{\Delta p}{p}$), varens efterspørgselselasticitet samt varens budgetprocent.

Vil man undersøge specielt, hvordan en bestemt anden vare paavirkes af skatten, bliver de afgørende størrelser: Engleelasticiteten for denne vare, skattens størrelse, overvæltningsgraden samt den beskattede vares efterspørgselselasticitet og budgetprocent.

Et helt andet spørgsmaal er, at man ved en saadan total analyse næsten vil være ude af stand til at holde sig til den egentlige overvæltningsslære, men i stedet flyder over i den almindelige finansteori. Et særligt teknisk analyse-

¹³ H. G. Brown (l. c. p. 62 ff.) er vist en af de første, som overhovedet nævner problemet. Oskar Engländer's bog »Allgemeine Steuerlehre und Steuerwirkungslehre«, Prag 1935, kan i kraft af de særdeles abstrakte kvantitetsteoretiske forudsætninger ikke siges at give noget virkeligt bidrag (jfr. G. Schmolders' kritik i Finanzarchiv 1936: »Monetäre Theorie der Steuerüberwälzung«). Derimod berøres problemet af Carsten Welinder i »Grundzüge einer dynamischen Incidenztheorie«, Weltwirtschaftliches Archiv 1940 (I) og mere indgaaende hos Kjeld Philip: »Det offentlige Finanspolitik og den økonomiske Aktivitet«, København 1942, kap. XIV, jfr. kap. XXI. I den lidt ældre overvæltningsslitteratur omtales problemet ofte slet ikke.

problem er, at det er yderst sandsynligt, at en forsvarlig løsning af problemet vilde kræve et svært haandterligt og meget kompliceret matematisk apparat og løsningen af et ligningssystem, som numerisk kun vil være mulig med de allernyeste udviklinger indenfor den mekaniske regneteknik.

10. Om indkomstskattens overvæltning siges der egentlig uhyre lidt i litteraturen, et forhold som vel finder sin forklaring i, at denne skat dels er af forholdsvis ny oprindelse og dels egentlig slet ikke giver anledning til problemer for de forskellige forfattere.

Den almindelige opfattelse har nemlig været, at en generel indkomstskat (til forskel fra særskatter) ikke vil kunne overvælttes¹⁴). Begrundelsen har været — den vel helt holdbare — at hvis en indkomstskat virkelig er generel (ligelig), saa vil den ikke kunne give anledning til bevægelser for de forskellige produktionsfaktorer. Disses fordeling vil — om den var optimal før skatten — stadig være optimal. Man kan ikke ved nogen bevægelse »spare« skat.

En ganske anden sag er det, at den faktiske indkomstskat vel ofte vil give en overvæltning, da den ikke er ligelig. I teorien er der saaledes gennemgaaende enighed om, at særskatten paa aktieselskaber vil blive overvæltet. Ingen vil investere her, saafremt den effektive rente ikke mindst er normalrenten, hvorfor en overvæltning skulde være uundgaaelig. Og faktisk finder her vist en overvæltning sted. Men man kan rigtignok paa den anden side fremhæve, at det anførte ræsonnement forudsætter, at investeringen »gaar til grænsen«, eller med andre ord, det forudsættes, at der paa grænsen findes selskaber, som — hvis de ikke overvæltede skatten — vilde give en rente, som var lavere end markedsrenten.

Imidlertid er forholdet jo ofte det, at der faktisk — selv ved »grænseinvesteringerne« — faas en rente, som ligger over markedsrenten. Og saa længe skatten ikke tvinger den effektive rente ned under markedsrenten, skulde der ikke a priori være nogen grund til at vente en overvæltning.

Dette har i og for sig vide perspektiver, idet talrige overvæltningsræsonnementer netop bygger paa forudsætningen om »a true competitive rent«. For saa vidt som denne antagelse kan være meget urealistisk, vil disse hypoteser ofte kunne anfægtes.

11. Der er tradition for at nævne en særskat paa arbejds løn. Hvor denne skat er blevet behandlet ud fra moderne synspunkter m. h. t. prisdannelsen for arbejdskraft¹⁵), har synspunktet stedse været, at denne skat ikke vil kunne overvælttes. Det hedder f. ex. hos Kjeld Philip:

¹⁴) Se f. ex. Seligmann, l. c. p. 85 ff. og samme forfatters »Essays in Taxation«, New York 1903, kap. IV.

¹⁵) Se f. ex. Kjeld Philip, l. c. p. 319 eller diskussionen gengivet i »Forhandlingerne ved det nordiske nationaløkonomiske Møde i København den 6.—8. Sept. 1926«, København 1927, p. 50.

»Ved Forhandlingsbordet, om Lønnen fastsættes ved Forhandling, vil Arbejderne selvfølgelig kræve højere Løn og sandsynligvis bruge Lønskatten som et Argument, men den vil ikke have forsynet dem med et nyt Magtmiddel.«

Nu vil det være klart, at spørgsmaalet om mulighederne for at overvælde en skat paa arbejds løn faktisk er identisk med spørgsmaalet om, hvorvidt en eller flere af de for lønnen determinerende faktorer paavirkes af denne skat. Dette er aabenbart ogsaa synspunktet hos Kjeld Philip. I det anførte citat maa tillige implicit ligge, hvad man har betegnet som den sociologiske løn teori. Efter den sociologiske løn teori determineres lønnen af en lang række faktorer¹⁶⁾. En enkelt af disse — men saa vidt det er muligt at skønne en meget vigtig faktor — er arbejdernes tilbøjelighed til at vælge kamp frem for forlig. Denne faktor er af F. Zeuthen trukket frem til en indgaaende analyse¹⁷⁾. Hvis man nu gaar ind paa Zeuthen's hypotese — at tilbøjeligheden til strejke er af afgørende betydning for lønnens højde¹⁸⁾ — er spørgsmaalet, om skatten her vil øve nogen indflydelse.

Efter Zeuthen vil en ligevægt for lønnen findes i det punkt, hvor der er ligevægt mellem fordelene, hvis den modsatte part giver efter og tabet i det tilfælde, hvor modparten ikke giver efter, men tager en konflikt. Sandsynligheden for at modparten foretrækker en konflikt multipliceret med tabet i den kommende periode ved en saadan konflikt skal i ligevægt være lig sandsynligheden for at modparten giver efter multipliceret med gevinsten i den kommende periode ved at kravene tilfredsstilles.

Med udgangspunkt i denne determinering maa resultatet af en særskat — som her tænkes opkrævet hos arbejderne — blive, at skatten overvælttes. Thi ligevægten vil blive forrykket derved, at man nu ikke længere opnaar den diskuterende løn ved et forlig, men derimod denne løn minus skatten. M. a. o., arbejderne vil — ceteris paribus — være mere tilbøjelige til at tage en konflikt, idet de ikke under konflikten skal betale skatten.

Det er saaledes ikke helt korrekt, at skatten »vil ikke have forsynet dem med et nyt Magtmiddel«. Selv om de maaske ikke har faaet et nyt magtmiddel, saa er der sket det, at et allerede eksisterende — nemlig tilbøjeligheden til at tage en konflikt — er blevet forstærket. Og det er netop p. g. af skatten.

Et problem for sig bliver saa de totale virkninger af denne lønforhøjelse.

¹⁶⁾ Jfr. Jørgen Pedersen: »Arbejdslønnen i Danmark under skiftende Konjunkturer i Perioden ca. 1850—1913«, København 1930, p. 259.

¹⁷⁾ »Arbejdsløn og Arbejdsløshed«, København 1939, p. 177 ff.

¹⁸⁾ Man bemærke, at Zeuthen slet ikke udelukker — ja iøvrigt selv fremhæver — at andre determinerende faktorer kan gøre sig gældende. Det er saaledes blot en enkelt faktor, som imidlertid betragtes som værende saa vigtig, at en nærmere undersøgelse af dens virkninger er paa sin plads.

Det bliver atter et spørgsmaal om de totale virkninger, som jeg her maa lade ligge. Men for en fuldstændig undersøgelse hører problemet naturligvis med, idet man maa undersøge, om skatten evt. siden bliver væltet tilbage — i den ene eller anden form — paa arbejderne.

Ved et iøvrigt ganske analogt argument maa man vist komme til, at hvis skatten opkræves hos arbejdsgiverne, vil vi ogsaa faa en overvæltning. Thi bortset fra de mulige fremvæltninger paa priserne vil i dette tilfælde arbejdsgivernes tilbøjelighed til at tage en konflikt (under hvilken de ikke skal betale skatten), være forstærket, hvorfor man maa vente, at lønnen evt. ikke stiger saa stærkt, som den ellers vilde have gjort. (Det er vel i reglen i denne form overvæltningen her vil vise sig, idet en direkte nedpresning af lønnen hører til de store sjældenheder).

12. I det foregaaende har ordet »overvæltning« været taget i den klassiske betydning som identisk med den prisstigning, vedkommende skat forarsager. Tilmed har det især foran været de partielle prisændringer, som har været behandlet.

I den nyeste tid har man imidlertid set »overvæltning« anvendt i en videre betydning. Det drejer sig i første række om nævnte afhandling af Kjeld Philip (og delvis Carsten Welinder). Tager vi det af Philip anlagte synspunkt, vil »overvæltning« være at opfatte i langt videre forstand, idet man »ikke alene ser den Gruppe, der efter den traditionelle Overvæltningslære kommer til at bære Byrden, men ogsaa paa de andre Grupper, der gennem manglende Beskæftigelse i lige saa stort Omfang maa se deres Evne til at nyde Samfundets Goder beskaaret.«¹⁹⁾

Dette synspunkt aabner særdeles vide perspektiver. En afgjort fordel ved dette synspunkt er, at man tvinges til at arbejde med de totale virkninger og derved undgaar, at overvæltningslæren forsømmer dele, som maaske er fuldt saa vigtige som de mere partielle virkninger. Paa den anden side betyder det, at overvæltningslæren flyder ud og faktisk bliver identisk med største delen af den centrale finanstheori. Man kunde saaledes maaske hævde, at overvæltningslæren maa overlade dette videre spørgsmaal til den generelle finanstheori og i stedet koncentrere sig om de partielle problemer. Efter dette synspunkt skulde den klassiske, partielle analyse under ceteris paribus forudsætningen netop her være praktisk, da denne analyse uvægerlig maa være en forudsætning for den totale analyse, som maa kunne henvise til den centrale finanstheori.

Hvad man ud fra hensigtsmæssighedskriteriet nu end maatte vælge, saa vilde den »videre« definition faa en anden vigtig konsekvens, nemlig at man let føres ind paa studiet af expansive og kontraktive processer i forbindelse med overvæltningen.

¹⁹⁾ Kjeld Philip, l. c. p. 205.

Med dette problem føres vi ind paa en forudsætning, som hidtil har været uomtalt — og i almindelighed i overvæltningsslitteraturen er helt uomtalt paa trods af, at den er saare vigtig — men som bør præciseres nærmere. Den almindelige, partielle overvæltningsundersøgelse — f. ex. efter de foran angivne retningslinier — forudsætter faktisk, at den totale indkomst i samfundet er uændret, en forudsætning som skjuler sig i ceteris paribus klausulen. Denne forudsætning er ogsaa meget let at opretholde, om man tænker sig den betragtede skatteform som et alternativ til en anden skat af samme størrelse, d. v. s. med samme kontraktive virkning. Og her er det naturligvis mest hensigtsmæssigt, at denne alternative skat er »uskadelig« m. h. t. overvæltning. Som anført maa man regne med, at dette gælder for den generelle (ligelige) indkomstskat. Man kan saaledes sige, at gennemfører man en partiel overvæltningsundersøgelse, maa den betragtede skat betragtes alternativt med en ligelig indkomstskat af samme størrelse.

Denne forudsætning vil vel være en af dem, man vil lade falde, om man fra begyndelsen startede med at drage de totale virkninger ind i billedet. Fra at være en analyse af en komplementær prisspredningsproces vilde man faa en analyse af en enkeltrettet prisspredningsproces (og aktivitetsspredningsproces). Hvis man vil lede overvæltningslæren bort fra de klassiske linier — som ingenlunde behøver at være identisk med uhensigtsmæssige linier — vil dette vist blive en af vejene.

13. Den anden og langt vigtigere vej at betræde gaar i en helt anden dimension, men bør nævnes. Det er nemlig spørgsmaalet, om man ikke skal lade de mere eller mindre luftige modeldannelser for overvæltningslæren fare og i stedet gaa i gang med empiriske undersøgelser. Det skulde dog være muligt blot at beskrive, hvorledes priserne faktisk har udviklet sig sammenholdt med de faktiske skatteændringer. Dette vilde indebære arbejder i stil med — og med forbillede i — Laspeyres²⁰). Man vilde uden tvivl herved ikke alene kunne belyse overvæltningen af skatter, men vilde blive i stand til at levere pristeorien vigtige bidrag.

Dette er et videre problem, nemlig problemet om den nu herskende pristeoris virkelighedstilknytning. Thi overvæltningslæren er en march, en exercits i pristeorien. Meget vilde være vundet og store fremskridt i sigte, om alle sluttede sig til Zeuthen: »Den næste og meget interessante Opgave bliver en empirisk Udfyldning af Rubrikkerne«.

For at slutte med endnu et citat fra Zeuthen, kan man sige: »Til sidst skal fremhæves, at Tiden nu maa være inde til erfaringsmæssigt Studium af Prispolitikken.«

²⁰) »Statist. Untersuchungen zur Frage der Steuerüberwälzung«, Finanzarchiv 1901.

OM DET DANSKE GENOPBYGNINGSPROBLEM

AF JØRGEN GELTING

VED Genopbygningsproblemet forstaaes i det følgende den økonomisk-politiske Opgave at fremme en Forhøjelse af Produktiviteten og dermed Befolkningens fremtidige samlede Realindkomst. For Fremstillingen er valgt den Plan at gennemgaa de vigtigste Forhold, der har sænket Produktiviteten, i denne Rækkefølge:

1. Formindskelsen af Udenrigsomsætningens relative Størrelse.
2. Forringelsen af Bytteforholdet i Samhandelen med Udlandet.
3. Forsømmelsen af Realkapitaldannelsen og Opsparingen.
4. Formindskelsen af Arbejdsudbudet.
5. Restriktionerne.

Om Flertallet af de i nogle Afsnit diskuterede i Relation til Formaalet Genopbygning hensigtsmæssige Foranstaltninger gælder det antagelig, at de er politisk uigennemførlige. Diskussionen af disse Foranstaltninger maa derfor søge sin Berettigelse deri, at dels tjener den til yderligere Belysning af den økonomiske Situation i disse Aar, dels er den — forhaabentlig — af en vis selvstændig Interesse fra teoretisk-økonomisk Synspunkt.

Paa Tidspunktet for Artiklens Afslutning (Januar 1948) er Udfaldet saavel af de dansk-engelske Handelsforhandlinger som af Forhandlingerne mellem Arbejdsmarkedets Organisationer ukendt. Ukendt er ogsaa Marshall-Planens Skæbne.

1. Formindskelsen af Udenrigsomsætningens relative Størrelse.

I 1947 var Indførslen 21 pCt. af Bruttonationalproduktet og Udførslen 16 pCt. mod henholdsvis 24 og 23 pCt. i 1938. Indførslens relativt tilfredsstillende Omfang muliggjordes kun ved betydelig Forringelse af Kapitalbalancen overfor Udlandet.

Det turde være overflødigt at argumentere for, at skal Produktiviteten sættes op, er en Forøgelse af Udenrigsomsætningens relative Omfang af største Vigtighed. At økonomisk Desorganisation i Udlandet er Skyld i Hovedparten af Udenrigshandelens Nedgang, er sandsynligt. Spørgsmaalet er imidlertid, om der ikke i disse Aar er sket og — hvis Forholdene ikke snarligt bedrer sig — fortsat vil ske saadanne Ændringer i dansk Økonomi, at interne For-

hold vil vanskeliggøre en Forøgelse af Handelen med Udlandet, naar Forholdene der ikke mere stiller sig hindrende i Vejen herfor. Hvad der tænkes paa, er navnlig: a) Faren for at der opstaar Produktioner, som paa langt Sigt ikke er konkurrencedygtige, med deraf følgende Beskyttelseskrav; b) at høj Forbrugskvot og lille Opsparingskvot fortsat medfører Forsømmelse af Realkapitaldannelsen med den deraf følgende Nedholdelse af Produktions-effektiviteten og Konkurrencedygtigheden; samt c) at den inflatoriske Forhøjelse af Indkomstniveauet fortsættes uden tilsvarende Forhøjelse af Valutakurserne. — Forhøjer man Lønniveauet her i Landet udover, hvad der svarer til Lønstigninger i Udlandet under Hensyntagen til Produktivitetsudviklingen her og i Udlandet, maa man enten affinde sig med en Eksportformindskelse, som nødvendiggør tilsvarende Importreduktion eller Gældstiftelse, eller man maa forhøje Valutakurserne i Takt med de Udlandsinflationen overskridende Lønforhøjelser. En Politik med sideløbende, betydelige Valutakurs- og Lønforhøjelser kan næppe ventes gennemført over lange Tidsrum. Rent teknisk skulde det ganske vist nok være muligt ogsaa i det lange Løb at fortsætte en Inflation af tilsvarende Styrke som den sidste halve Snes Aars — ca. 8 pCt. pr. Aar i Gennemsnit — uden Risiko for økonomisk Sammenbrud, hvis et omfattende System af Restriktioner opretholdes. Men dels er maaske den sideløbende Forhøjelse af Lønninger og Valutakurser for aabenlyst inflatorisk til at være acceptabel, dels vil det være forholdsvis lidt — og stadig mindre — Flertallet af Befolkningen kan opnaa ad denne Vej gennem Indkomstfordeling, selv om man tænker sig baade Laanerente og Huslejeniveau fastholdt. Derfor turde det være rimeligst at regne med, at Lønforhøjelser i deres Virkninger paa Udenrigsomsætningen ikke vil blive fuldt neutraliseret af Valutakursforhøjelser eller tilsvarende Foranstaltninger.

Som det er blevet paavist, ledsagedes Stigningen i Reallønnen i Perioden fra Aarhundredskiftet og indtil den sidste Krig af en betydelig Stigning i Arbejdsløsheden¹⁾. Det er næppe tilfældigt, at denne Udvikling har været ledsaget af en Reduktion af Udenrigshandelens relative Omfang; se omstaaende Oversigt.

Forskellen mellem Importkvoten før og efter Valutacentralens Oprettelse er betydelig. Sammenhængen maa opfattes saaledes, at højere Realløn var Fællesaarsag til større Arbejdsløshed og mindre Udenrigsomsætning, medens Importbegrænsningen var afgørende for, i hvilket indbyrdes Forhold man fik Arbejdsløshed og formindsket Importkvot. Ved skærpet Importkontrol ledsaget af indenlandsk Ekspansionspolitik kunde man have opretholdt samme Beskæftigelsesniveau som tidligere ved endnu lavere Importkvot; omvendt ved lempeligere Importkontrol havde man haft baade større Arbejdsløshed og større Importkvot.

Sammenligningen mellem 1920'erne og Tiden før 1914 er meget vanske-

¹⁾ P. Zeuthen: Arbejdsløn og Arbejdsløshed. S. 382.

Aar	Bruttonational- produkt Mill. Kr. ¹⁾	Samlet Indførsel i pCt. af Brutto- nationalprodukt
1923	5510	37
1924	6040	39
1925	5860	36
1926	5160	31
1927	4810	35
1928	4810	36
1929	5160	35
1930	5186	33
1935	5762	23
1938	6719	25

ligere og mere usikker. Importkvoten synes dog at have været højere før 1914 end i 1920'erne, hvilket stemmer med, at den summariske Toldsats var lavere før 1914. Da den historiske Sammenligning i dette Tilfælde giver et upaalideligt Resultat, kan man i Stedet nærme sig Problemet ved at spørge, om Importkvoten vilde have været større eller mindre end den faktiske ved højere Beskæftigelse i 1920'erne ledsaget af højere Valutakurser for at bevare Betalingsbalancens Stilling. For at besvare dette Spørgsmaal er ved multipel Korrelationsanalyse Koefficienterne søgt bestemt i en lineær Ligning, der udtrykker Importværdien som en Funktion af Nationalproduktet og Importpristallet (Aarene 1925—31 incl.). Efter denne Beregning skulde Importværdien være en svagt voksende Funktion af Importpristallet og højere Valutakurser altsaa medføre højere Importkvote. Ogsaa denne Beregning er imidlertid meget usikker, idet den simple Korrelation mellem Nationalprodukt og Importpristal er stor. Paa den anden Side kan man til Støtte for Resultatet anføre, at det stemmer med, hvad man i Betragtning af Importens Sammensætning maatte vente.

Hvad der kan sluttes af det her anførte, er kun, at Udenrigsomsætningens relative Omfang siden første Verdenskrig antagelig har været mindre end det optimale — men naturligvis ikke, at det fordelagtigste vilde have været at forevige nøjagtig den relative Udenrigsomsætning, man havde i en eller anden Udgangsperiode.

Videre kan det anses for sandsynliggjort, at der bestaar en Langtidstendens til Nedsættelse af den relative Størrelse af Samhandelen med Udlandet.

¹⁾ Tallene for 1923—29 incl. er beregnet ud fra de paa Skattestatistikken byggende Nationalindkomsttal samt den mellem disse for 1930—39 incl. og Bruttonationalprodukttallene for samme Aar bestaaende meget nære Sammenhæng. De beregnede Tal er selvsagt særdeles usikre, jfr. ogsaa at Skattestatistikens Nationalindkomsttal til og med 1929 er angivne i hele 100 Mill. Kr. Om Hovedresultatet, at Importprocenten var højere indtil Begyndelsen af 1930'erne end senere, kan der imidlertid ikke bestaa Tvivl.

2. Forringelsen af Bytteforholdet i Samhandelen med Udlandet.

Forholdet mellem Eksport- og Importpriser har som Helhed været meget ugunstigt efter Krigen, og den i Slutningen af 1947' stedfundne Forbedring kan ikke antages at være varig. Desuden modvirkedes som bekendt de pris-mæssige Fordele ved Forskydningen af Landbrugseksporten til de saakaldte Tredjelande af det forsyningsmæssige Minus, at Mulighederne for Import af vigtige Raavarer fra disse Lande var særlig smaa.

Den internationale Konjunkturudvikling vil spille en afgørende Rolle for Bytteforholdets Udvikling paa længere Sigt. En fortsat international Højkonjunktur vil skade dansk Økonomi, forsaavidt som den holder Priserne oppe paa Industriens Raavareimport¹⁾. Paa den anden Side er en ret tidlig og kraftig Forøgelse af Verdensproduktionen af Landbrugsvarer sandsynlig. Der synes derfor Grund til at frygte, at Bytteforholdet over en længere Aarrække frem i Tiden vil ligge forholdsvis ugunstigt for Danmark. Her overfor kan dog anføres, at selv om den politiske Udvikling ikke skulde medføre, at Handelssamkvemet mellem Landene indenfor den russiske Interessesfære og den øvrige Verden i Fremtiden bliver minimalt, vil Industrialiseringen i de russisk dominerede Lande og Rusland antagelig bevirke, at Eksporten af Landbrugsprodukter fra disse Lande varigt bliver lille. For Vest-europa synes Konsekvensen at blive højere Jordrente og lavere Realløn (dennes Fald forstærkes af Krigens Realkapitaltab) med usikker Nettovirkning for Danmarks Vedkommende²⁾. Det er imidlertid nok værd at erindre om, at efter første Verdenskrig hindrede den Omstændighed, at den russiske Korneksport ophørte, ikke en Afsætningskrise for Landbruget. En af de vigtigste Følger af mindsket Samhandel mellem Øst og Vest vil være, at skal Vest-Tyskland økonomisk staa paa egne Ben, maa dets Industrieksport til Landene udenfor den russiske Interessesfære forceres. For Danmark indicerer dette en Erhvervsforskydning modsat den i 1930'erne stedfundne.

¹⁾ Dette er Hovedreglen, og der afstaas fra Forsøg paa at gaa ind paa Enkeltheder som, at Fald i Kulprisen er venteligt, at den relative Knaphed paa Træ ogsaa paa længere Sigt maa ventes at blive meget større end før Krigen etc.

²⁾ Lad os tænke os, at den antydede Mulighed realiseres, at Reallønnen i Vesteuropa bliver lav og Jordrenten høj, idet denne Tendens ikke neutraliseres af rigeligere Tilgang af Landbrugsprodukter fra oversøiske Lande. Danmarks Position kan da blive relativt gunstig, idet høj Jordrente opvejer lav Realløn. Betyder nu dette, at Reallønnen for de egentlige Lønarbejdere her i Landet maa være lav? Aabenbart ikke, idet man ved passende økonomisk Politik kan fremkalde en indenlandsk Fordeling forskellig fra den, der uden Indgreb vilde følge af de i Udenrigshandelen gældende Prisrelationer. Hvis Arbejdskraftens Mobilitet er stor (fuld Beskæftigelse), og Indgrebene sker over den funktionelle Fordeling (saaledes at Lønnen ogsaa qua Omkostning er høj) i Stedet for over den personelle Fordeling (Skatte- og Socialpolitik), vil imidlertid Landbrugseksporten og dermed den samlede Realindkomst blive holdt nede. Da Lønarbejderne er en stor Samfundsgruppe, kan det Punkt hurtigt naas, hvor Stigningen i deres Indkomstandel opvejes af Nedgang i Totalindkomsten.

3. Forsømmelsen af Realkapitaldannelsen og Opsparingen.

Opsparingens Andel af Nationalindkomsten har i 1946 og 1947 været unormalt lille. — Endnu i 1942 var Forholdet mellem Forbrug og Bruttonationalprodukt overensstemmende med den i 1930'erne bestaaende Sammenhæng; i 1943 og 1944 var Forbruget ekstraordinært lille og Opsparingen tilsvarende større; i 1945 var Forholdet igen normalt, og i de to følgende Aar var Forbruget som nævnt unormalt stort. — I Perioden 1930 til 1942 incl. bestaar en meget intim Korrelation mellem Bruttonationalprodukt¹⁾ og Forbrug, idet Forbruget, C , med stor Nøjagtighed kan angives som en lineær Funktion af Bruttonationalproduktet, Y :

$$C = 0.78 Y + 436 \text{ Mill. Kr.}; r = 0.99.$$

Idet vi ved et Aars Normalforbrug forstaaer den Værdi af C , som findes ved i Formlen at indsætte Værdien af vedkommende Aars Y , kan vi opstille følgende Oversigt:

Mill. Kr.	Faktisk Forbrug	Normal- forbrug	Merforbrug (afr.)
1943	8134	9104	— 1000
1944	8727	10016	— 1300
1946	12855	11278	1600
1947	13515	11824	1700

Ud fra et samfundsmæssigt Synspunkt opvejer Meropsparingen i 1943 og 1944 selvsagt ikke Merforbruget i de to sidste Aar, idet Krigsaarenes Opsparing kun i meget ringe Omfang modsvares af produktive Investeringer, hvilket netop er en af Aarsagerne til Produktivitetsfaldet. Noget anderledes forholder det sig set ud fra den enkeltes privatøkonomiske Synspunkt. Omend man naturligvis let kan tage for haandfast paa summariske Tal som ovenstaaende, er det en nærliggende Slutning, at for de private er Krigstidens Meropsparing nu opspist ved Merforbrug, saaledes at en Forbrugsnedgang maa ventes²⁾. Til Forklaring af, at Forbrugsnedgangen ikke er indtraadt tidligere, endskønt Merforbruget overstiger Meropsparingen betydeligt, synes det stort set tilstrækkeligt at henvise til, at Tallene for det samlede Forbrug inkluderer det kollektive Konsum, og at Statens Finanspolitik i den første Efterkrigstid sammenlignet med de sidste Krigsaar var stærkt expansiv. For det private, individuelle Forbrug alene er der derfor næppe Tale om noget betydeligt Merforbrug for Perioden 1943—1947 som Helhed. Disse Betragt-

¹⁾ D. v. s. Bruttonationalprodukt opgjort til Markedspris; jfr. Statistiske Efterretninger 1945, S. 401.

²⁾ Udviklingen i Detailomsætningen peger i Retning af en Forbrugsnedgang. Detailomsætning i Januar—September 1947 var i Procent af Omsætningen i de samme Maaneder 1946: Jan. 125; Febr. 113; Marts 112; April 112; Maj 119; Juni 107; Juli 105; Aug. 99; Sept. 104. (Jfr. Værdi-Index i Stat. Efterretn. 1948, Nr. 1.) Ogsaa Oplysningerne om forskellige indirekte Afgifter tyder paa en vis Kontraktion.

ninger forudsætter imidlertid, at det fremdeles er berettiget at gaa ud fra den før Krigen gældende Forbrugsfunktion som den normale, hvilket antagelig ikke er Tilfældet. Forskydningerne i Indkomst- og Prisstrukturen har været saa store, at det er urimeligt at vente, at man efter Krigen skulde vende tilbage til den tidligere gældende Relation mellem Bruttonetprodukt og Forbrug. Snarere maa man regne med, at Inflationen har reduceret Befolkningens Opsparingsvilje varigt; Virkningerne paa Opsparingskvoten af Pengeindkomstfordelingens Forskydninger er det vanskeligt at sige noget bestemt om; derimod er det nærliggende at tro, at Ændringerne i Prisstrukturen (med mindst Prisstigning for Nødvendighedsvarer) giver mindre Opsparing. Mest sandsynligt turde være, at Forbrugskvoten i de kommende Aar bliver højere end før Krigen, men lavere end i de to sidste Aar.

Hvis denne Prognose er korrekt, vil en Investeringsrate lig med eller større end Førkrigstidens uden Gældsættelse til Udlandet kræve særlige Foranstaltninger til Nedpresning af Forbruget. Forbrugsreduktionen frigør produktive Ressourcer; Spørgsmaalet er imidlertid, om denne Mulighed for større Investering ogsaa vil blive udnyttet, eller om Investeringen vil blive uforandret eller endog falde, saaledes at Resultatet blot bliver mindre samlet Aktivitet. Investeringslysten synes ganske vist stor for Tiden, bl. a. paa Grund af lav Rente, Krigstidens Forsømmelser samt Udsigten til yderligere Inflation. Men en Nedgang i Forbruget vil dæmpe Investeringslysten, idet Afsætningsmulighederne forringes, og det inflatoriske Pres mindskes. Endvidere vil antagelig navnlig det forholdsvis lidet materialekrævende Forbrug mindskes, saaledes at der frigøres forholdsvis flere Arbejdere end Raavarer. Raavarerne vil virke som limitativ Faktor, og ikke samtlige Arbejdere, der frigøres, vil kunne finde Beskæftigelse ved Investeringsproduktion. Hertil kommer, at ikke alle frigjorte Arbejdere vil besidde de fornødne faglige Kvalifikationer. Hovedmidlet til Nedpresning af Forbruget maa være Skatteforhøjelser — Mulighederne diskuteres nærmere nedenfor — der dels i Almindelighed kan virke investeringshemmende, dels kan tænkes at medføre et psykologisk Omsving i Forbindelse med den almindelige Usikkerhed, der raader vedrørende Landets økonomiske Fremtid, jfr. Slutningen af Afsnit 2.

At en Mængde af den nuværende ekstraordinært store Forbrugsvareefterspørgsel betingede Smaainvesteringer bortfalder, er naturligvis i sin Orden og ønsket. Men en Kontraktion herudover er meget vel mulig¹⁾. Drastiske

¹⁾ Selv Boligbyggeriet kan komme indenfor Fejlinvesteringens Farezone, ikke blot som Følge af Byggeomkostningernes Udvikling; men ogsaa hvis Beskæftigelsens Fordeling mellem Landbrug og Byerhverv forskydes til Landbruget. — Man skulde dog tro, at der indenfor de fleste Erhverv er talrige Muligheder for Rationalisering og Modernisering af Produktionsapparatet, uden at man indlader sig paa altfor risikable store Udvidelser af Produktionskapaciteten. Det vilde formentlig fremme Rationalisering, at der var Udsigt til friere Samhandel med Udlandet med deraf følgende Konkurrence.

Skatteforhøjelser bør derfor ikke iværksættes über Nacht, men fordeles over en længere Periode. Selv om dette gøres, er det imidlertid sandsynligt, at saa længe den exceptionelle Raavareknaphed vedvarer, vil Forbrugsreduktion ikke ledsages af helt tilsvarende Forøgelse af den private Investering; og vil man undgaa betydelig Arbejdsløshed, kan en Forøgelse af de offentlige Investeringers Omfang derfor blive nødvendig — forudsat at der kan findes offentlige Arbejder, som baade er lidet materialekrævende og kan beskæftige den ikke af privat Investering opsugede Arbejdskraft¹⁾.

Det synes umiddelbart urimeligt paa én Gang at reducere Forbruget ved store Skatteforhøjelser for derefter — naar den private Investering ikke øges fuldt tilsvarende — at iværksætte offentlige Arbejder for en Del af Beløbet; i Stedet for at begrænse Skatteforhøjelserne og dermed Forbrugsreduktionen, saaledes at offentlige Arbejder bliver overflødige. Men for det første kan de offentlige Investeringer ligesaa vel som de private være i sig selv ønskelige, og for det andet vil Begrænsning af Forbrugsreduktionen via Raavarerne begrænse Investeringens mulige Forøgelse. Kombinationen lille Forbrug + stor Investering + Arbejdsløshed kan meget vel være at foretrække for et højere Aktivitetsniveau med lille Investering, hvis man ikke betragter Situationen alene paa meget kort Sigt.

I den nuværende Situation tilsløres Arbejdskraftens og andre Ressourcers meget lave Grænseproduktivitet i den marginale Forbrugsproduktion af to Forhold: at Priskontrollen af administrationstekniske Grunde er effektivere overfor essentielle Varer end overfor inessentielle, hvis relative Priser derfor er abnormt høje, samt at den til det marginale Forbrug alternative Indkomstanvendelse, Opsparing, for de fleste er lidet tillokkende paa Grund af Inflationsforventningerne. — Hvis Prisdannelsen blev givet fri, men Lønniveauet holdtes konstant, vilde aabenbart de essentielle Varers Priser stige stærkt i Forhold til de inessentielle, og Arbejdskraftens lave Grænseproduktivitet vilde vise sig i lav Realløn. Tænkes Virkningerne paa den personelle Fordeling ophævet ved Skatte- og Socialpolitik, vilde Forbrugsproduktionen forskydes stærkt over mod essentielle Varer (medens denne Virkning vilde være svag, hvis Prisstigningen uhindret førte til mere ulige Indkomstfordeling), og Investeringens Sammensætning vilde tilsvarende ændres.

¹⁾ Opgaven at finde den rette tidslige Placering af saadanne offentlige Arbejder er ikke let. Paa den ene Side maa den private Investering have Tid til at expandere og ikke hemmes heri af en ved offentlige Arbejder skabt Mangel paa Arbejdskraft. Paa den anden Side maa Risikoen for en kumulativ Kontraktion tages i Betragtning. Til Illustration af, hvorledes det i ugunstige Tilfælde kan tænkes at gaa, skal anføres, at hvis i 1947 a) yderligere Gældsættelse til Udlandet ikke havde fundet Sted, b) Lagre og Besætninger hverken var forøget eller formindsket, c) den øvrige Bruttoinvestering havde andraget — uændret — 1375 Mill. Kr., og d) den i Aarene 1930—42 herskende Sammenhæng mellem Bruttonationalprodukt og Forbrug havde været gældende, da vilde Bruttonationalproduktet have beløbet sig til mindre end 10.000 Mill. Kr. mod faktisk 14.600 Mill. Kr.

Skal ikke blot Investeringens Sammensætning ændres, men dens samlede Beløb øges, maa Forbrugskvoten sænkes. Skal høj Forbrugskvote ikke medføre stort inflatorisk Pres, maa Renten holdes oppe for at begrænse Investeringen til Opsparingens Beløb ved stabil Nominalindkomst ved fuld Beskæftigelse. Er omvendt Forbrugskvoten lav, kan ogsaa Renten være lav. Da høj Rente betyder lav Nutidsvurdering af fremtidig Indkomst, er man i Almindelighed berettiget til at hævde, at høj Forbrugskvote i Forbindelse med høj Rente er kortsynet Politik. — Renteforhøjelse som isoleret Foranstaltning forekommer derfor utilfredsstillende, medmindre man er tilfreds med at dæmpe det inflatoriske Pres og ikke lægger Vægt paa Forøgelse af Investeringen. Imidlertid kan man ræsonnere, at mindskes det inflatoriske Pres, bliver Opsparingsviljen større. Forskydes altsaa Forbrugsfunktionen i Retning af lavere Forbrug, kan Renten senere sænkes, og Investeringen forøges op over sit oprindelige Niveau uden Genskabelse af det oprindelige Inflationspres. Hovedindvendingerne mod Metoden er, a) at den er meget tabvoldende, idet den medfører midlertidig Formindskelse af ogsaa de ønskede Investeringer, samt b) at den er ineffektiv i det Omfang, der foreligger en sammenlignet med Førkrigstiden ikke blot midlertidigt af Inflation betinget, men en varig Sænkning af Opsparingstilbøjeligheden.

En speciel Motivering for en vis, moderat Renteforhøjelse har været fremført¹⁾. Renten skal vel holdes lav for at befordre Genopbygningen; men den bør paa den anden Side holdes forholdsvis høj for at forskyde Investeringens Sammensætning i Retning af korte Investeringer, der hurtigt bidrager til en Forøgelse af Realindkomsten. Programmet kan maaske fortolkes saaledes, at den korte Rente skal holdes lav i Forhold til den lange, hvilket den vil være, naar den lange Rente ligger under sit forventede fremtidige Niveau. Kritikken af dette Program — bortset fra den Indvending, at det synes en blot Beskrivelse af den faktiske Tilstand paa Kapitalmarkedet — er, a) at selv om den korte Rente sænkes i Forhold til den lange, er det langt fra sikkert, at Ekspansionen af de korte Investeringer bliver stærkest, naar hele Renteniveauet er lavt, samt b) at den vigtigste Sondring i den nuværende Situation ikke er mellem korte og lange Investeringer, men mellem ønskede og uønskede korte Investeringer. Manipulation af Forholdet mellem kort og lang Rente hjælper derfor ikke. Derimod vilde forbrugsbegrænsende Beskatning automatisk fjerne Grundlaget for de af det marginale Forbrug betingede Investeringer. — Hvad Programmet: lav, men dog relativt høj Rente, tilsigter, er formentlig, at Boligbyggeriet trænges tilbage til Fordel for industrielle og lignende kortere Investeringer. Denne Forskydning vilde aabenbart blive Resultatet af fri Prisdannelse, fordi Boligbyggeriets Elasticitet med Hensyn til Omkostningerne er større end de industrielle Investeringers.

¹⁾ J. R. Hicks: World Recovery after War. Economic Journal 1947.

Ved Planlæggelsen af forbrugsbegrænsende Finanspolitik er det ikke tilstrækkeligt blot at tage Forbrugskvotens spontane Variationer og Omfanget af den ønskede og mulige indenlandske Investering i Betragtning. Hensyn maa videre tages til Betalingsbalancens Udvikling. I 1946 og 1947 har en betydelig Del af den indenlandske Efterspørgsel faaet Afløb til Udlandet gennem Deficit paa Betalingsbalancens løbende Poster. Fortsættelse heraf i de kommende Aar kan muliggøres af Marshall-Planen. Hvis man imidlertid skulde anse det for mere passende, at Landet økonomisk klarede sig selv¹⁾, maatte tilnærmelsesvis Overensstemmelse mellem Betalingsbalancens løbende Indtægter og Udgifter tilvejebringes, og en større Del af den samlede Udgiftsstrøm vilde vende sig mod indenlandsk Produktion med forstærket inflatorisk Pres til Følge. To Forbehold bør dog anføres: Forbrug af Lagre kan opsume en Del af Indkomststrømmen, og akut Mangel paa Raavarer kombineret med Forventningen om bedre fremtidig Forsyning kan reducere Aktiviteten. Det er derfor usandsynligt, at hele Udgiftsformindskelsen til Køb af udenlandske Varer vil modsvares af Merudgift til Køb af indenlandske Varer og Ydelser. Med denne Reservation i Erindring, kan det siges, at hvis Forbrugspriserne ikke spontant reduceres, vil Forbedring af Betalingsbalancens Stilling nødvendiggøre kontraktiv Finanspolitik, saafremt øget inflatorisk Pres skal undgaas, selv om den indenlandske Investering ikke øges.

Størrelsen af den til Genopbygning paakrævede finanspolitiske Kontraktion vil bl. a. afhænge af, over hvor lang en Periode man vil sprede Forøgelsen af Investeringen og Opsparingen, samt af Forbrugskvotens spontane Udvikling. Til Orientering om Størrelsesordenen af Kontraktionen kan anføres, at Forbruget i 1947, hvis det skulde have udgjort samme Procent af Bruttonetproduktet som i 1939, maatte være nedbragt med næsten 1200 Mill. Kr. Regner man f. Eks. med et fremtidigt spontant Fald i Forbrugskvoten svarende til Halvdelen af denne Difference, bliver den paakrævede Kontraktion ad finanspolitisk Vej ca. 600 Mill. Kr., og endnu større, hvis man vil sænke Forbruget under dets Andel i 1939. Videre maa man tage i Betragtning, at hver 100 Mill. Kr. Skatteforhøjelser næppe vil medføre 100 Mill. Kr. Forbrugsnedgang, men f. Eks. kun 90 Mill. Kr. — Valget af Skatteform er naturligvis afgørende. Der skal kun gives en kort og summarisk Oversigt over de finanspolitiske Muligheder:

1) Paa kort Sigt er de vigtige Muligheder for Udgiftsreduktioner *Militærudgifterne* og *Levnedsmiddelsubsidierne*. For rationerede Varer kan man frit bestemme, i hvilket Omfang man vil lade Forbrugerne og Producenterne bære Byrden ved Subsidiernes Ophævelse. Denne Frihed er dog af rent administrationsteknisk Art, idet Hensyn maa tages til Virkningerne paa Pro-

¹⁾ Det er iøvrigt næppe fordelagtigt for Danmark at stifte Dollarsgæld for at importere Korn og Foderstoffer, hvis den saaledes mulige Mereksport ikke betales i Dollars — og betales Mereksporten med Dollars, er Laan eller Gaver aabenbart upaakrævede.

duktionsomfanget. Heraf følger imidlertid ikke, at Hensynet til Produktionen og Ønsket om Udjævning af Indkomstfordelingen kun kan forenes ved Subsidier. Det vilde være mere rationelt at ansætte Hjemmemarkedspriserne overensstemmende med Eksportpriserne (korrigerede for Valutakurs- og udenlandske Prisanomalier) og honorere de indkomstfordelmæssige Ønsker ved Kontanttilskud til børnerige, mindrebemidlede Familier. (Men man vilde da aabenbart ikke opnaa nogen stor Udgiftsreduktion).

2) Det maa anses for praktisk uigennemførligt at ramme det marginale *Luksusforbrug* ved specielle Skatter paa de paagældende Varer og Ydelser. Det er ogsaa overflødigt, forsaavidt som dette Forbrug dog vil bortfalde ved generel Kontraktion. — En fast aarlig Skat paa enhver Erhvervsvirksomhed vilde diskriminere mod de mange Smaavirksomheder.

3) Skatter paa *særlig knappe Varer og Ydelser* er nærliggende, idet saadanne Skatter gennem Begrænsning af Efterspørgslen vil simplificere — eventuelt hel løse — Varefordelingsproblemet. En Bolig- eller Huslejeskat er det vigtigste Eksempel. Andre vigtige Muligheder er Telefonskat og Forhøjelse af Benzinafgiften og Vægtafgiften af Motorkøretøjer. — Paa Grund af Huslejens relative Fald opnaar Lejerne en meget betydelig Konsumentrente. Lod man Huslejen stige, kunde man samtidig hos Ejerne konfiskere en Inflationsgevinst. Der er ligeledes Mulighed for Konfiskation af Inflationsgevinst paa Landbrugets Jord og Bygninger¹⁾.

4) Blandt Mulighederne for mere generelle Skatter er *Detailomsætnings-skatten* en af de vigtigste. Skatten kan for de mindre Indkomsters vedkommende gøres ret stærkt progressiv ved Fritagelse af f. Eks. de vigtigste Levnedsmidler eller alle rationerede Forbrugsvarer. Administrationen af Skatten er vanskelig; men Detailomsætningsskatten er dog i denne Henseende næppe værre end Indkomstskatten paa selvstændige næringsdrivende med mellemstore Indkomster.

5) Forudsætningen for en væsentlig Forhøjelse af *den direkte Indkomstbeskatning* er en Rationalisering af hele Systemet af direkte Skatter, særlig Afskaffelse af Skattefradragsreglen og Formindskelse af Kommunernes Andel af Indkomstbeskatningen²⁾. Forslaget om en direkte Skat paa det selvangivne Forbrug har i den seneste Tid været fremført paany. Der knytter sig imidlertid saa store tekniske Vanskeligheder til denne Skatteform, at man til at begynde med maatte forsøge sig frem med en lille Gruppe af

1) Om Fordelingsproblemerne i Forbindelse med Inflationen og Lønudligningen mellem Landbrug og Byerhverv henvises til Jørgen Pedersen: Fuld Beskæftigelse og økonomisk Trykthed, 1945, II, III.

2) Et konkret Forslag er skitseret i Finanstidende 1. Juni 1944. Skattefradragsreglens eneste Dyd er, at den reducerer Forskellen i samlet Skattetryk mellem forskellige Kommuner. Denne Fordel kunde bevares ved at tillade alene Kommuneskatten fradraget. I denne Form benyttes Fradragsreglen i nogle fremmede Lande.

Skatteydere — Indkomster over 30.000 Kr. har været nævnt — og meget lave Skattesatser; og Skatten kan derfor ikke faa nævneværdig Betydning foreløbig. Hvad man tilstræber med den direkte Forbrugsskat kan desuden indenfor det danske Skattesystem i det væsentlige opnaas ved at kombinere Forhøjelse af Indkomstskat og Arveafgift med Nedsættelse af den ordinære Formueskat.

For at konkretisere det anførte skal gives nogle Skøn over Provenuer, alle holdt i Underkanten:

Forretningsskat paa Detailhandelen, 500 Kr. pr. Virksomhed	35 Mill. Kr.
Boligskat af uspecificeret Art. Da den samlede Husleje før Krigen beløb sig til mellem $\frac{1}{2}$ og $\frac{3}{4}$ Milliard Kr., og Huslejen kun er steget svagt, er et forsigtigt Skøn	150 » »
Telefonskat, ca. 100 Kr. pr. Telefon	40 » »
Forhøjelse af Benzinafgiften, der bringer Prisen pr. Liter op i 150 Øre	150 » »
Detailomsætningsskat, 5 pCt. af ca. $\frac{3}{4}$ af Omsætningen	250 » »
I alt....	625 Mill. Kr.

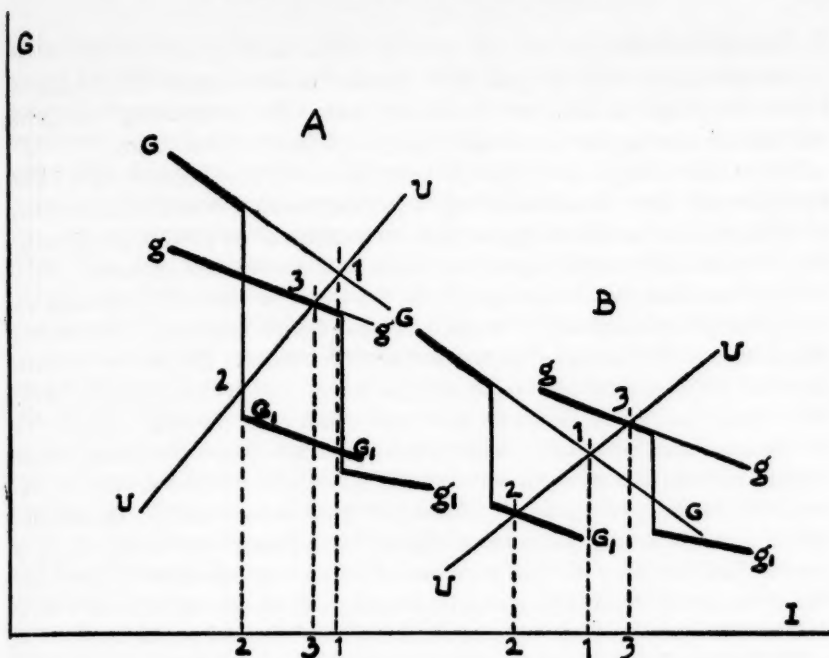
Hertil kommer Mulighederne for Forhøjelse af Indkomstbeskatningen, Grundskylden til Staten etc.

Ved en Finanspolitik af den angivne Art vilde det mindst vigtige Forbrug bortfalde. Samtidig med, at der blev Ressourcer fri til større Investering, vilde ogsaa Investeringens Sammensætning blive ændret. De forskellige mere eller mindre i Blinde udarbejdede Produktionsordninger og Materialefordelingsregler kunde da helt eller delvis afskaffes.

4. Formindskelsen af Arbejdsudbudet.

I den allerførste Efterkrigstid taltes meget om, at Arbejdsintensitet og -udbud var nedsat som Følge af en saakaldt Efterkrigsmentalitet. Nu synes det at være mere almindeligt at forklare Nedsættelsen af Intensitet og Udbud, som iøvrigt ingenlunde er veldokumenteret, med Beskatningens udbudshemmende Virkninger — Skatteydermentaliteten har bredt sig stærkt. En bedre Forklaring turde være, at som Følge af Subsidier, Pris- og Huslejekontrol har Prissystemet en Struktur, der virker paa samme Maade som stærkt progressiv Beskatning. Ejendommeligt nok kan Situationen bedres netop ved Forhøjelse af Beskatningen¹⁾. Thi ved højere Beskatning vil det Forbrug bortfalde, hvor Priserne er unormalt høj i Relation til Prisniveauet for Nødvendighedsvarer. Det vedføjede Diagram giver et stærkt skematiseret Billede af Sammenhængen.

¹⁾ Meningen hermed er ingenlunde at bagatellisere Beskatningens muligt initiativhemmende Virkninger. Ikke mindst er der Grund til at fremhæve den unødigt initiativhemmende Form, Skattefradragetsreglen giver vor Indkomstbeskatning.

Diagrammet illustrerer Virkningen af Skatteforhøjelse (af den direkte Indkomstskat) i to Tilfælde, A og B. Abscissen angiver Arbejdsindsatsen, I ; Ordinaten angiver Grænsenytt af den ved Indsatsen opnaaede Indkomst og Grænseulysten ved Indsatsen, G . Tilfælde A: $U-U$ er Grænseulystkurven, der normalt skærer Grænsenyttkurven i Punktet (1). $G-G$ er altsaa den normale Grænsenyttkurve, som imidlertid i den nuværende Situation erstattes af $G-G_1$, idet Forbrug af Indkomst svarende til Indsats udover Punktet (2) sker til unormalt høje relative Priser. Indsatsen er derfor reduceret fra (1) til (2). $g-g$ og $g-g_1$ viser de til $G-G$ og $G-G_1$ svarende Grænsenyttkurver efter en 25 pCt. proportional Indkomstskat. Nettoindkomsten pr. Indsats er nu lavere, og Indsatsen maa derfor være større, før det Punkt naas, hvor Overgangen fra Forbrug med lavt til Forbrug med højt Prisniveau sker. Indsatsen øges derfor fra (2) til (3). Under normale Forhold vilde Indsatsen være reduceret fra (1) til (3).

Tilfælde B: Forskellen fra (A) er alene, at i (B) vilde man ogsaa normalt opnaa en Forøgelse af Indsatsen.

Ragnar Frisch har skitseret en personlig Skat, der afhænger ikke af den enkeltes faktiske Indkomst, men af Alder, Forsørgerbyrde, Uddannelse, Erhverv etc. Forsaavidt Indkomsten angaar, beskattes altsaa efter den *typiske* Indkomst for vedkommende sociale Gruppe, og Skatten afholder ikke fra større Indsats. Derimod indvirker den aabenbart paa Valget af Erhverv og virker mobilitetsreducerende paa social Opstigen. Skatten passer saaledes til et tyktflydende Stænder-samfund. — Paa kort Sigt vil Skatten stimulere til større Indsats; derimod ses den ikke at give Garanti for optimal Indsats (dvs. den Indsats, som giver størst Nytteoverskud under foreliggende ydre Betingelser for den økonomiske Politik og Virksomhed). Garanti for optimal Indsats vilde kun en Ordning give, hvor den enkelte købte de offentlige Ydelser for en Pris sat efter Ydelsernes Grænseomkostninger; men en saadan Ordning er umulig at etablere.

Foruden ved Beskatningsforhøjelse kunde selvsagt Arbejdsudbudet stimuleres ved fri Prisdannelse.

5. Restriktionerne.

Restriktionerne medfører paa flere Maader, at den samlede Realindkomst bliver væsentligt mindre, end den kunde være. En fuldstændig Opregning skal ikke forsøges, men kun nogle vigtigere Tilfælde fremdrages.

Der er i det foregaaende allerede peget paa, at Importreguleringen i Forbindelse med lave Valutakurser og høje Pengelønninger siden Begyndelsen af 1930'erne har medført uøkonomisk Anvendelse af de produktive Ressourcer, idet Udenrigsomsætningen har været mindre end den optimale. Hertil kommer, at man ved den valgte Form for Begrænsningen af Importen har sat Prissystemet delvis ud af Funktion, saaledes at Importens Sammensætning har maattet bestemmes mere eller mindre i Blinde. En rationel Tilrettelæggelse af Importen har efter Krigen været endnu vanskeligere end i 1930'erne. Men ogsaa dengang stod man overfor en uløselig Opgave. Thi skulde man have kunnet give Importen den optimale Sammensætning, maatte man have haft Kendskab til samtlige for Samkvemmet med Udlandet relevante Efterspørgselsfunktioner. Faren for groft uøkonomiske Dispositioner bliver selvsagt større, jo længere Reguleringssystemet har bestaaet, og jo større Forskydninger der er foregaaet i dansk og udenlandsk Økonomi Struktur. Det gør Situationen end mere absurd, at en væsentlig Del af de danske strukturelle Ændringer er foraarsaget af Handelspolitikken¹).

Ligeledes er det i det foregaaende omtalt, at Priskontrollen i Praksis medfører en inoptimal Sammensætning af Produktionen og Formindskelse af Arbejdsudbudet.

At den kunstige Nedholdelse af Huslejeniveauet fører til uøkonomisk Udnyttelse af den tilstedeværende Boligmasse, er almindeligt bekendt. Frigivelse af Huslejen vilde ikke blot afhjælpe dette Forhold, men tillige dæmpe det inflatoriske Pres, som Forbrugsefterspørgslen udøver paa andre Omraader. Thi naar Huslejen stiger, bliver der af den samlede Strøm af Forbrugsudgifter mindre tilovers til Køb af andre Forbrugsgoder. Det er ingen gyldig Invending herimod, at Husværterne faar større Indkomster og derfor efterspørger, hvad Lejerne nu ikke kan rette deres Efterspørgsel imod. Den til Husværternes Indkomststigning svarende Indkomstnedgang finder man hos Driftsherrerne indenfor Produktionen iøvrigt. Den samlede Strøm af Forbrugsudgifter (incl. Køb af Boligbenyttelse) afhænger ikke af Huslejen, men

¹) Disse Mangler er de principielt uundgaaelige. Hertil kommer den Fare for systematiske Fejldispositioner, som følger af privatøkonomiske Sammenslutningers stigende Indflydelse paa Handelspolitikken — jfr. Ebbe Groes' Artikel i dette Tidsskrift 1947 (S. 1). Det er formentlig berettiget heroverfor som en korrigerende Faktor at anføre Administrationen af Importbegrænsningen, idet den varetages af kvalificerede Embedsmænd, der har Mulighed for at skaffe sig et vist Overblik over den samlede økonomiske Situation og er uden personlig økonomisk Interesse i egne Afgørelser — og slet ikke som Organisationernes Funktionærer betales for at varetage Særinteresser.

af Investering etc. og Forbrugskvote. Dog kan der naturligvis komme Virkninger paa Forbrugskvotens Størrelse. Men disse vil snarest gaa i Retning af lavere Forbrugskvote. — Da det afgørende er den relative Forhøjelse af Huslejen, kan en Deflation af andre Priser og Lønningerne udvirke samme Resultat som Huslejeforhøjelsen. Dette gælder dog naturligvis ikke Virkningerne paa Indkomstfordelingen, som i alle Tilfælde vil være meget betydelige. Den kontraktive Virkning af en Lejeforhøjelse vil selvsagt blive særlig stærk, hvis den kombineres med en Boligskat eller Skat til Konfiskation af Inflationsgevinst under en eller anden Form²⁾. — Modsat hvad man umiddelbart kunde formode, vilde en Lejeforhøjelse for den bestaaende Boligmasse — ogsaa bortset fra eventuelt ledsagende Beskatning — mindske Tilskyndelsen til Nybyggeri, idet den af Lejeforhøjelsen resulterende mere økonomiske Udnyttelse vilde virke paa lignende Maade som en Udbudsforøgelse.

Produktionsordninger, der rationerer de forskellige Vareproduktioners Raavareforbrug, medfører paa ganske lignende Maade som den direkte Importbegrænsning økonomisk Irrationalitet. Ikke Forbrugernes Præferencer, men mere eller mindre vilkaarlige Skøn over de forskellige Produktioners Vigtighed bliver det for Raavarernes Distribution afgørende.

Telefonmanglen er af omtrent samme Karakter som Bolignøden, forsaa vidt som Manglen for en væsentlig Del kan hævdes at bero paa, at Taksterne i Forhold til andre Priser er sænket voldsomt. Takstforhøjelser eller en Telefonskat vilde aabenbart overflødiggøre et Telefonnævn til Granskning af Ansøgninger om Oprettelse af nye Telefoner. — Tilsvarende kan man øjensynlig ved Forhøjelse af Benzinskat og Vægtafgift af Motorkøretøjer opnaa enhver ønsket Indskrænkning af Kørslen og Benzinformbruget uden at tage sin Tilflugt hverken til Rationering eller sindrigt udtænkte Kørselsbegrænsninger.

Formaalet med de ovenanførte Eksempler har været fortrinsvis at paapege Tilfælde, hvor Restriktioner har ført til en Sammensætning af Vareforsyningen og en Fordeling af Varerne til de endelige Forbrugere, der afviger fra den, som fri Prisdannelse vilde resultere i. Som Hovedregel gælder, at under Forudsætning af en ad finans- og socialpolitisk Vej etableret akseptabel Indkomstfordeling medfører diskriminerende Indgreb i Markedsmekanismen Nedsættelse af den samlede Behovstilfredsstillelse. Hertil kommer det administrative Besvær ved Restriktionerne, ikke blot for Myndighederne, men tillige for Borgerne.

Restriktioner kan endelig paa det rent produktionstekniske Plan virke produktivitetssænkende. Saaledes har man i den offentlige Debat paapeget, at

²⁾ Man opnaar saaledes paa en Gang Kontraktion og Korrektion af Fordelingen; jfr. iøvrigt Jørgen Pedersen: Inflation og Fordelingen i »Fuld Beskæftigelse og økonomisk Tryghed« 1945.

Priskontrollen kan mindske Tilskyndelsen til Rationalisering af Produktionsmetoderne ved at mindske Chancen for Opnaaelse af en Differentialgevinst. Det hyppigst fremdragne Eksempel turde »det konservative Princip« eller »Status-quo-Princippet« — at Handel og Produktion skal følge de sædvanlige Kanaler — være. Princippet beskytter ineffektivt arbejdende Virksomheder mod Konkurrence. Som endnu et Eksempel kan anføres, at man under Kornordningen fordeler Foderkorn efter Retningslinier, der nærmest maa karakteriseres som indkomstfordelingspolitiske, og ikke efter, hvor den største Produktionseffekt opnaas.

Det er blevet almindeligt at besvare Krav om Restriktionernes Afskaffelse eller Lempelse med en almindeligt holdt Henviisning til de herskende, raadende eller bestaaende Forhold — paa lignende Maade som offentlige Myndigheder nu og da »efter Omstændighederne« resolverer et eller andet, naar bedre Grunde ikke kan findes.

Vel er et Fald i Produktiviteten højst beklageligt; men Produktivitetsnedgangen siden før Krigen kan dog næppe betegnes som katastrofalt stor — særlig ikke, hvis der i Fremtiden føres en produktivitetshævende økonomisk Politik. De Oplysninger, der foreligger om det samlede Forbrug pr. Indbygger, tyder da ogsaa paa, at den almindelige økonomiske Situation er gunstigere, end man almindeligt forestiller sig. Det maa imidlertid erindres, at dels dækker en summarisk Opgørelse af det samlede Forbrug over store Forskydninger i Forbrugets Sammensætning, dels er Forbrugets Andel af Nationalindkomsten øget i Forhold til Førkrigstiden.

Paa den anden Side skyldes — som det er søgt paavist i det foregaaende — en Del af Produktivitsnedgangen den økonomiske Politik og ikke ydre Forhold. Og hvis man i 1938 ved uændrede Vilkaar for og Tilrettelæggelse af Udenrigshandelen gennem indenlandsk Ekspansionspolitik havde tilvejebragt og opretholdt en tilsvarende stor Efterspørgsel og Beskæftigelse som i det sidste Par Aar, vilde Befolkningen ogsaa dengang have haft et stærkt Indtryk af Varemangel og økonomiske Vanskeligheder. De summariske Tal for Forbruget pr. Indbygger dækker ikke blot over Forskydningerne i Forbrugets Sammensætning; de viser heller ikke Ændringerne i Indkomstfordelingen: Landbrugets Indkomstandel var før Krigen mindre end nu, og en betydelig Del af Arbejderne var uden Beskæftigelse; saa meget gunstigere var den øvrige Befolkning stillet.

At en almindelig Henviisning til de vanskelige Tider ikke er tilstrækkelig Begrundelse for Restriktionerne fremgaar alene deraf, at en saadan Motivering intet angiver om Antallet og Omfanget af Restriktioner. Det er ikke vanskeligt at udtænke nye og hidtil uprøvede Restriktioner, som kan hindre Borgerne i at foretage sig, hvad de selv finder mest fordelagtigt. Paa den anden Side vil dog vel ingen hævde, at det for Befolkningens Velfærd er en tvivlende Nødvendighed, at f. Eks. Telefontaksterne holdes nede, saaledes at et

Telefonnævn maa oprettes for at granske Trangen til Telefoner. Generelle Paastande om, at Restriktionerne ikke kan afskaffes eller lempes er aabenbart urimelige. Baggrunden for de ekstraordinære Restriktioner er dels, at de totale Udgifter, Befolkningen ønsker at afholde, er saa store, at der herved lægges et inflatorisk Pres paa det økonomiske Liv, dels at for en Række Varer vilde Efterspørgslen i Mangel af Restriktioner langt overstige Udbudet ved den Pris, som man af Hensyn til Indkomstfordelingen ønsker at fastholde. Restriktionerne kan derfor som Hovedregel overflødiggøres for det første ved Reduktion af den samlede Udgiftsstrøm gennem Beskatning, for det andet ved at realisere Maalene med Hensyn til Indkomstfordelingen gennem Omfordeling af Pengeindkomsterne, dels ved generel Beskatning, dels ved Særskatter paa enkelte Varer, eventuelt kombineret med Kontantydelse til den mindrebemidlede Del af Befolkningen. Principielt kan enhver Restriktion overflødiggøres paa denne Maade; men i ganske faa Tilfælde — hvor Udbudet af egentlige Livsfornødenheder er exceptionelt ringe og ikke kan øges nævneværdigt — er en Rationering antagelig den enkleste Fordelingsmetode.

Sagt helt i Almindelighed er Metoden til Afskaffelse af Restriktionerne den, at man erstatter Restriktionernes direkte Begrænsning af Efterspørgslen med en Efterspørgselsbegrænsning via Pengevæsenet. Rækkefølgen maa naturligvis være den, at man iværksætter den finansielle Kontraktion, før man lemper eller afskaffer Restriktionerne. En kontraktiv Finanspolitik kombineret med Forhøjelse af Valutakurserne vilde gennem sine Virkninger paa Efterspørgsel og Udbud af udenlandsk Valuta i Løbet af kort Tid muliggøre omfattende Indskrænkning af den nuværende Tvangsregulering af Samhandelen med Ulandet. Hvor langt man kan gaa paa dette Omraade afhænger imidlertid ikke blot af Forholdene her i Landet, og en fuldstændig Afskaffelse af Handelsrestriktionerne vil næppe være mulig, saa længe Verdensmarkedet er spaltet op i kun meget ufuldkomment forbundne nationale Markeder¹⁾. Thi den rent tekniske Mulighed at operere med efter Samhandelslandet diskriminerende Prisbelastninger og -aflastninger af Import og Eksport støder an mod gældende internationale Aftaler.

De fleste Restriktioner vilde adskilligt lettere end Reguleringen af Udenrigshandelen helt eller delvis kunne erstattes af finanspolitiske Foranstaltninger. Gennem Valg af Skatteformer og ved Kombination med socialpolitiske Forholdsregler kunde uønskede Forskydninger i Indkomstfordelingen undgaas. Tidligere er omtalt, at kontraktiv Finanspolitik tillige er et hensigtsmæssigt Middel til Forøgelse af Investeringens Andel af Nationalindkomsten.

¹⁾ Hvis der i en overskuelig Fremtid hverken er Udsigt til frie Forhold eller Stabilitet paa Verdensmarkedet, giver et Statsmonopol paa Udenrigshandelen de bedste tekniske Muligheder for rationel Tilrettelæggelse af Samhandelen med Ulandet. Det er imidlertid ikke netop utænkeligt, at Retningslinierne for et saadant Monopols Virksomhed vil blive fastlagt ikke efter økonomisk-rationelle, men derimod magtpolitiske Synspunkter.

Eftersom man altsaa har andre og med en Markedsøkonomis Virkemaade bedre harmonerende Foranstaltninger end Restriktionerne til sin Raadighed, synes den udstrakte Anvendelse af Restriktioner at udkræve en særlig Forklaring. Flere Forhold kan tænkes at spille ind.

For det første, medens Folk — belært af Erfaringerne — som Regel anser Skatteforhøjelser for permanente, lever der antagelig endnu store Kresse af Befolkningen en Tro paa, at Restriktionerne er midlertidige, betingede af en Overgangsperiodes særlige Forhold.

For det andet synes for de Befolkningsgrupper, der ønsker en Udjævning af Fordelingen, Restriktionspolitikken at være den mindste Modstands Vej. For en Del kan dette bero paa, at medens man ved Skatteforhøjelser maa gaa frem over en bred Front, er der ved Indførelsen af Restriktioner store Muligheder for at dele Modstanden ved Aktioner paa skiftende Omraader. Og da den politiske Interesse koncentrerer sig om Kampen om Fordelingen, overses det gerne, at Følgen af Indgrebene kan blive, at der er mindre samlet Indkomst at dele. — Her i Landet som i Udlandet har man erfaret, at Erhvervslivets Stillingtagen til Restriktionerne er bestemt mere af opportunistiske end principielle Synspunkter. En Afskaffelse af Importreguleringen vil ikke vække samme Begejstring indenfor Industrien som blandt Grosisterne i Importbrancherne, og blandt disse sidste turde Glæden variere omvendt med de hidtidige Tildelingers Størrelse. Endvidere bestaar der en aabenbar Interesses modsætning mellem Erhvervsorganisationernes Ledere og Funktionærer paa den ene Side og de menige Medlemmer paa den anden Side, thi Ledernes og Funktionærernes Magt og Indflydelse beror i meget væsentlig Grad netop paa Restriktionspolitikken.

Som en tredje — og maaske den vigtigste — Forklaring paa Forkærligheden for Restriktionspolitikken kan man anføre, at ved en umiddelbar — lad være lidt overfladisk — Betragtning synes den direkte Aktion med Forbud og Paabud saa langt enklere og naturligere end den indirekte Paavirkning af det økonomiske Liv via Pengevæsenet. Hvis man ønsker Indførslen begrænset, hvorfor skulde man da ikke direkte ved Importkontrol udelukke uønsket Import? Skal Forbruget af en Vare begrænses, hvad er da enklere end at rationere det paagældende Forbrug? At begrænse Forbruget ved Prisforhøjelse anses tilmed for udemokratisk, idet Varen herved forbeholdes de velhavende. Konsekvent anvendt fører dette Synspunkt til en egaliseret Naturaløkonomi, hvor Pengeindkomstfordelingen er betydningsløs. — Forestillinger af magisk Karakter spiller maaske ogsaa en vis Rolle. Fra en svunden Tid har man Erindringer om, at Varerigelighed medfører lave Priser; man forveksler Aarsager og Virkninger og vil fremtrylle høj Realindkomst ved at holde Priserne nede. I og for sig er dette ikke forbløffende, idet Restriktionspolitikken kan opfattes som et Oprør mod og Negationen af Ideen om økonomiske Lovmæssigheder. Udviklingen i den

sidste Generation har belært Befolkningen om Muligheden af Indgreb, som man før i Tiden ansaa for udelukkede eller i al Fald — ikke mindst fra Nationaløkonomernes Side — betragtede med stor Skepsis. Vigtigt er tillige, at store Befolkningsgrupper, der allerede tidligt indtog en fjendtlig Holdning overfor det saakaldte privatkapitalistiske Samfundssystem, som mange fremdeles mener at leve under, gennem den politiske Udvikling har opnaaet stor Indflydelse paa den økonomiske Politik.

Erfaringerne med Restriktionspolitikken og Statens Indgreb i det økonomiske Liv i det Hele taget faar betydningsfulde Konsekvenser ikke blot paa det økonomiske, men ogsaa paa det politiske Plan. Udøvelsen af politisk Pres for at fremkalde Statsindgreb kommer til at staa som det sikreste og mest nærliggende Middel til Forsvar og Forbedring af de forskellige Samfundsgruppers økonomiske Position. Uheldigvis er det kun ud fra gruppeegoistiske Synspunkter saaledes, at Statstilskud, Beskyttelse mod Konkurrence og andre lignende Indgreb kan erstatte de Fordele, der vilde følge af produktionstekniske og organisatoriske Fremskridt. At det politiske Liv faar en anden Karakter end i Natvægterstaten, naar Opnaaelsen af politisk Magt er et Hovedmiddel til Opnaaelse af økonomisk Vinding, siger sig selv.

Væksten i Restriktionernes Omfang har været ledsaget af — og medvirket til — en tiltagende Monopolisering af den privatøkonomiske Sektor. En blot Afskaffelse af Restriktionerne vilde ingenlunde sikre Tilvejebringelse af frie Forhold, men maatte ledsages af en aktivt antimonopolistisk Politik. Men netop dette afslører Situationens fra liberalistisk Synspunkt vanskelige — for ikke at sige haabløse — Karakter: thi antimonopolistiske Foranstaltninger maatte i vidt Omfang have Karakter af Restriktionspolitik. Saaledes er det ofte hævdet, at skal høj Beskæftigelse opretholdes, og Inflation samtidig undgaas, er Lønkontrol eller statslig Fastsættelse af Lønningerne nødvendig. Ogsaa Kontrol med Profitniveauet gennem Priskontrol overfor store Dele af Produktionen kan anses for paakrævet.

Til dette, at Finans-, Rente- og Valutapolitik maa suppleres med visse restriktive Indgreb, kommer — særlig for de finanspolitiske Indgrebs Vedkommende — at selv om denne Form for Indgreb i Almindelighed er Restriktionsmetoden overlegen, idet den er afpasset efter Markedsmekanismen, hvorved større Smidighed opnaas, og detailleret Indgriben overfor Borgernes konkrete Dispositioner undgaas, samtidig med at man i Størrelsen af Afgifter og Subsidier har et Maal for Paavirkningen af Prisdannelsen, medens Myndighederne ved Restriktionspolitikken maa disponere mere eller mindre i Blinde — saa kan paa den anden Side Finanspolitikken medføre Ulemper af lignende Karakter som Restriktionspolitikken. Jo mere udviklede Skattereglerne er, desto større Administrationsomkostninger og Besvær medfører de for baade Myndigheder og private Borgere. Og med Skattetrykkets Højde vokser Skattemodstanden og det nødvendige Kontrolapparats Omfang. Ende-

lig — ikke mindst vigtigt — kan Finanspolitikken ved at diskriminere mellem de forskellige Anvendelser af den Indkomst og de Ressourcer, der staar til Borgernes Raadighed, ligesom Restriktionerne gribe ind overfor det frie Forbrugs og Beskæftigelsesvalg og saaledes reducere den samlede Behovstilfredsstillelse. Det er derfor vigtigt at give den økonomiske Politik en saa vidt mulig generel og ikke-diskriminerende Karakter.

MEDDELELSER OG OVERSIGTER

AFTALEN OM SAMARBEJDSUDVALG

Ogsaa i Danmark maatte vi naturligvis faa gennemført en Ordning noget lignende de Produktionsudvalg, som med historisk Udgangspunkt i de i England under Krigen oprettede Udvalg var blevet oprettet i forskellige Lande og saaledes ogsaa i Norge og Sverige. Naar Ordningen her i Landet kom ret sent skyldtes det dels de politiske Forhold — Svækkelsen af Arbejdernes politiske Styrke — men sikkert ogsaa, at man i Almindelighed baade inden for Arbejder- og Arbejdsgiverkredse indtog en afventende Holdning i dette Spørgsmaal.

Den Ordning, der blev Resultatet af de ret langvarige Forhandlinger mellem Dansk Arbejdsgiverforening og De samvirkende Fagforbund, kom da heller ikke slavisk til at følge Produktionsudvalgslinien, men fik sit særlige danske Præg først og fremmest derved, at den blev en videre Udbygning af Tillidsmandssystemet. Den engelske Ordning byggede jo paa særlige Produktionsudvalg, som oprettedes ved Siden af Tillidsmandssystemet, idet Udvalgenes Opgave blev begrænset til udelukkende at vedrøre de egentlige Produktionsspørgsmaal. De kunde ikke beskæftige sig med de Spørgsmaal vedrørende Arbejdsforhold, som Tillidsmændene varetog. Denne skarpe Sondring mellem de almindelige fagforeningsmæssige Opgaver og de produktionsmæssige Opgaver blev ikke helt videreført i den norske Ordning, men ogsaa den lagde dog Hovedvægten paa Udvalgenes produktionsmæssige Opgaver og etablerede principielt Udvalgene paa samme Maade som selvstændige Organer ved Siden af Tillidsmandssystemet, selv om Udvalgene ogsaa fik til Opgave at tage sig af Spørgsmaal vedrørende Arbejdernes Sikkerhed og Trivsel i Arbejdstiden. Den svenske Aftale gik lidt videre med Hensyn til at inddrage ogsaa Arbejdsforhold under Udvalgenes Virksomhed, idet Udvalgene yderligere fik til Opgave at virke for Tryghed i Ansættelsen.

Den danske Aftale tog imidlertid et stort Skridt videre i denne Retning, og selv om man ikke kan sige, at *Samarbejdsudvalgene*, som Navnet blev, kan behandle *alle* Spørgsmaal, som vedrører Forholdene paa Arbejdspladsen, saa er det dog karakteristisk for den danske Aftale, at den søger at inddrage ogsaa en Række Spørgsmaal, som Tillidsmændene ellers normalt tager sig af, under Udvalgenes Omraade, idet den eneste Grænse, der er sat for Udvalgenes Virksomhed, er den, at de ikke maa beskæftige sig med saadanne Spørgsmaal, der normalt behandles af de faglige Organisationer. Ganske vist er det ikke hermed helt klart, hvor Grænsen ligger, og først den videre Praksis og de eventuelle Afgørelser af det i Henhold til Aftalens § 16 oprettede *Samarbejdsnævn* vil afgøre dette. Men skal man fremhæve, hvad der karakteriserer den danske Aftale i Forhold til den norske og svenske Aftale, som det falder naturligt at sammenligne med, er det dens langt mere rummelige Opfattelse af Udvalgenes Arbejdsomraade. Dette hænger ogsaa sammen med, at det hos os er *Tillidsmændene*, der er Arbejdernes Repræsentanter i Udvalgene, hvorfor der dels ikke vil være den samme tekniske Nødven-

dighed af at drage nogen skarp Sondring mellem Tillidsmændenes og Udvalgenes Omraade, dels sikkert i Praksis vil vise sig uheldigt, om man drager en skarp Grænse, idet Spørgsmaalene i Virkeligheden flyder over i hinanden. Man vil da ogsaa af Aftalen se, at ikke alene er den vigtige § 5 b formuleret saaledes, at det er Udvalgets Opgave »at skabe de bedst mulige Arbejdsforhold og dermed fremme Tilfredsheden i Arbejdet« (ved at behandle Spørgsmaal angaaende Arbejdernes »Velfærd, Sikkerhed, Sundhed og Tryghed i Ansættelsen samt lignende Spørgsmaal Arbejdsforholdene vedrørende«) altsaa en meget bred Formulering, men yderligere siges det i § 7, Stk. 1, at Udvalget »For at opnaa og bevare gode og rolige Forhold paa den enkelte Virksomhed skal . . . tilstræbe, at Uoverensstemmelser saa vidt muligt løses gennem Forhandlinger i Udvalget«. Udvalget skal saaledes i Almindelighed søge Uoverensstemmelser fjernet.

Hvad her er sagt, er formentlig tilstrækkeligt til at klargøre, at de danske Udvalg er langt fra de ensidige »Produktions«-Udvalg af den engelske Type.

Den danske Aftale lægger dog ikke derfor mindre Vægt paa Produktionsspørgsmaalenes Løsning. Udvalgene skal efter § 5 a »For at fremme Produktionen . . . behandle Spørgsmaal vedrørende rationel Drift, herunder Spørgsmaal om de tekniske Hjælpemidler, Tilrettelægnings af Arbejdet, Materialebesparelser o. lign.«, idet der skal tilsigtes »en saadan Organisering af Arbejdsprocessen, at Produktionseffektiviteten forøges mest muligt . . .«.

Arbejderne er saaledes gaaet ind paa at være medvirkende ved en Rationalisering af Virksomhedernes Drift.

Mens Arbejderne jo har en klar Interesse i, at der skabes de bedst mulige Arbejdsforhold, gælder det samme imidlertid ikke, naar det drejer sig om Rationaliseringen. Principielt anerkendes naturligvis Rationaliseringens Nødvendighed og Teknikkens Betydning for en Højnelse af Levevilkårene, men blandt Arbejderne er der, naar der skal tages Stilling til konkrete Rationaliseringsforanstaltninger af større Betydning, i Almindelighed en stærk Skepsis— for ikke at sige Modvilje — til Stede. Denne Skepsis eller Modvilje beror paa *Frygten*, Frygten for Arbejdsløshed og Frygten for en forringet Stilling lønmæssigt og produktionsmæssigt. Beskæftigelsesspørgsmaalet kan ganske vist kun i meget begrænset Omfang løses isoleret i den enkelte Virksomhed, det er en samfundsøkonomisk Opgave, hvis Løsning afhænger af hele den økonomiske Politik; men netop derfor faar Arbejderne ved at medvirke til Rationaliseringen ofte Følelsen af, at de er med til at gøre Arbejdskammerater arbejdsløse, og det er da en Betingelse for Arbejdernes fulde Medvirken til Forbedring af Produktionen, at der i øvrigt sørges for en god Beskæftigelse i Samfundet, saaledes at Frygten for Arbejdsløshed borttages.

Der er dog en Bestemmelse i Aftalen, der giver Mulighed for bedriftsmæssige Foranstaltninger til Afbødning af eventuelle beskæftigelsesmæssige Ulemper, idet Aftalen fastsætter, at Udvalget, hvis der bliver Tale om Indskrækning eller Omlægning i en Virksomheds Drift, i god Tid skal behandle saadanne Spørgsmaal med det Formaal at gøre Overgangen saa lempelig som mulig for de deraf berørte Arbejdere.

Hvad angaar Frygten for en forringet lønmæssig Stilling som Følge af Rationalisering, kan denne Frygt, naar der tænkes paa den samlede Fortjeneste, sikkert som Hovedregel ikke begrundes i Erfaringen. Derimod kan der hos Akkordarbejderne være en begrundet Frygt for, at selve Akkordsatserne skal blive nedsat, hvis Arbejderne giver »Fiduserne« fra sig, saaledes at der maa præsteres mere Arbejde for samme Fortjeneste. Ligeledes vil Arbejderne givetvis ikke aner-

kende, at en eventuel Merfortjeneste ved Rationalisering alene skal tilfalde Virksomhedernes Indehavere. Uden om disse lønmæssige og udbyttmæssige Problemer kommer man ikke, hvis Spørgsmaalet om Samarbejde skal løses. For Akkordarbejdets Vedkommende er Forholdet dog det, at det set fra et samfundsøkonomisk Synspunkt ikke kan være rigtigt at opretholde »Fiduser«, som alene giver sig Udslag i nedsat Arbejdstempo. Som Regel vil Virkningen af de to Parter Interessemodsætning ved Akkordprisansættelsen da ogsaa i Praksis føre til en vis *Deling* af Fordelene ved Forbedringer, og dette gælder ikke blot, hvor det er Arbejderen, der er Ophavsmand til Forbedringen, men ogsaa i de fleste Tilfælde, hvor et Akkordarbejdes tekniske Betingelser forbedres paa Arbejdsgiverens Foranledning, hvad hidtil overvejende har været Tilfældet, ligesom det sikkert ogsaa vil være det i Fremtiden.

Efter Aftalen kan man ikke drøfte saadanne lønmæssige Spørgsmaal, som normalt henhører under Organisationernes Afgørelse; men da Akkordfastsættelsen i de fleste Fag netop foregaar individuelt, er det et Spørgsmaal, om ikke Samarbejdsudvalgene, hvor der er Tale om mere omfattende Rationaliseringer, baade bør og kan tage Spørgsmaalet om eventuelle Ændringer i Akkordsatserne op til Drøftelse. Det vilde vel nok være noget upraktisk, om man i Samarbejdsudvalgene alene skulde beskæftige sig med en Rationaliserings tekniske Sider og eventuelle hygiejniske og lignende Spørgsmaal i Forbindelse hermed, mens det for Arbejderne vigtige Lønspørgsmaal bagefter skulde forhandles særskilt af de samme Personer, som sidder i Udvalget. Samme Ræsonnement kan anføres, hvor der er Adgang til individuel Aftale af Timelønssatser ud over Minimallønningerne.

Om Spørgsmaalet Fordeling af Produktionsfremgangens Fordele indeholder Aftalen i øvrigt den Programudtalelse, at Formaålet med at nedsætte Produktionsomkostningerne skal være, at »skabe billigere Varepriser og gavne Virksomheden, de i Virksomheden ansatte og Samfundet som Helhed«. Dette maa jo siges at lyde meget smukt, der er noget til alle, og mange vil maaske betragte Udtalelsen som uden reel Betydning. Det vil dog efter min Mening være urigtigt at gøre det. Hovedsynspunktet er jo, at Nedsættelsen af Produktionsomkostningerne bør føre til Prisnedsættelser og derved komme hele Samfundet til gode. Men Parterne, som har afsluttet Aftalen, har aabenbart været klar over, at de direkte interesserede Deltagere i Produktionsprocessen ogsaa maa have noget, og det er jo ogsaa indlysende, at det for Arbejdsgiverens Vedkommende er Formaålet med Rationaliseringen at opnaa en økonomisk Gevinst. Da samme økonomiske Motiv findes hos Arbejderne, maa det derfor i Praksis gælde om at naa et Kompromis mellem de tre Hensyn. Arbejderne kan f. Eks. faa Andel i Fremgangen ikke blot i Løn, men ogsaa i Forbedringer i Arbejdsforholdene. At heller ikke Fagforeningerne er interesseret i, at Lønpolitikken lægges ud i de enkelte Virksomheder, er indlysende. I Tjekkoslovakiet har man (vistnok ene af alle Ordninger) paa Forhaand fastlagt, at en bestemt Andel af Virksomhedernes Nettooverskud, nemlig 10 %, skal gaa til Velfærdsforanstaltninger for Arbejderne; men denne Ordning har — som det fremgaar af en skarp Vedtagelse i det tjekkiske »Samvirkende Fagforbund« — haft meget uheldige prispolitiske Konsekvenser. Det siges saaledes i denne Vedtagelse: »Bedriftsraadene viser en alt for ringe Interesse for Priskontrolpolitikken og udøver ikke selv nogen Kontrol med Priserne. Det kan ikke tolereres, at Bedriftsraadene paa Grund af deres 10 % Andel i Udbyttet understøtter den gamle kapitalistiske Prispolitik«.

Den dansk Aftale indeholder ikke noget *Udbyttedelingsprincip*, men alene en Programudtalelse, der som sagt lægger Hovedvægten paa Billiggørelse af Vare-

priserne, dog med en vis Hensyntagen til de i Virksomhederne direkte interesserede Parter.

I Aftalens § 5 c er der fastsat en Pligt for Virksomhedernes Indehavere til at give de ansatte Oplysninger om Virksomhedernes økonomiske Forhold. Denne Oplysningspligt gaar noget videre end efter den norske og svenske Aftale, idet der for alle Virksomheder, uanset Ejerforholdets Karakter, skal gives Samarbejdsudvalget *regnskabsmæssige* Oplysninger i samme Omfang, som gives i Aktieselskaber gennem det aarlige Regnskab. Endvidere skal der gives Udvalgene saadanne Oplysninger vedrørende Virksomhedernes økonomiske Forhold og Stilling inden for Branchen, som er af Betydning for Produktionsvilkaaene og Afsætningsmulighederne. Det er Formaålet hermed at give de i Virksomhederne ansatte større Interesse for Virksomhedernes Drift. Aftalen giver saaledes Adgang til en almindelig *Information* om Virksomhedernes økonomiske Forhold. Arbejderne har vel ikke herved opnaaet det ønskede, i Socialdemokratiets Efterkrigsprogram »Fremtidens Danmark« var jo stillet Forslag om, at Bedriftsraadet skulde udpege en Revisor til at gennemgaa Virksomhedens Regnskab, men det opnaaede betyder dog en væsentlig Udbygning af Arbejdernes Rettigheder i Virksomhederne.

Der er sat den Grænse for Virksomhedernes Oplysningspligt, at Oplysninger ikke kan kræves »om Forhold, hvorved Virksomhedens Interesser skades«. Ligeledes kan Oplysninger heller ikke kræves om »personlige Forhold«, og Virksomheden kan i øvrigt paalægge Samarbejdsudvalgets Medlemmer Tavshedspligt med Hensyn til Oplysninger, der udtrykkeligt gives som fortrolige.

Udvalget skal, naar en af Parterne forlanger det, oprettes i Virksomheder inden for Industri og Haandværk, der beskæftiger mindst 25 voksne Arbejdere, i mindre Virksomheder kan Udvalg oprettes, naar Parterne er enige herom. Bemærkelsesværdigt er, at Aftalen yderligere bestemmer, at hvor Udvalg ikke oprettes, kan de i Aftalen omhandlede Emner alligvel drøftes mellem Virksomheden og Arbejdernes Tillidsmand eller — hvor der ikke er Tillidsmand — med en af Arbejderne valgt Repræsentant. Aftalen indeholder derfor ogsaa rent organisatorisk en betydelig Udvidelse af det danske Tillidsmandssystem.

Henry Grünbaum.

DEN INTERNATIONALE BANK OG VALUTAFONDEN.

Den internationale Bank ydede i 1947 ialt fire Laan. Frankrig fik 250 Mill. Dollars, Holland 195 Millioner, Danmark 40 Millioner og Luxembourg 12 Millioner, ialt 497 Mill. Dollars. For at kunne yde disse Laan optog Banken selv et Obligationsslaan paa 250 Mill. Dollars.

I en Aarsoversigt gør Banken opmærksom paa, at den hidtil kun har virket med det Formaal at sætte krigsramte Lande igang igen. Dette er betydningsfuldt, og i et Stykke Tid endnu maa Banken koncentrere sig om saadanne Opgaver, men den maa dog ikke derfor tabe sit andet Maal af Syne, nemlig Ydelsen af Laan til Udnyttelse af Raastoffer og andre Hjælpemidler i uudviklede Egne af Verden.

Parallelt med Den internationale Bank har Den internationale Valutafond i det forløbne Aar arbejdet for at hjælpe Nationer økonomisk igang. Man begyndte i Siutningen af 1946 med at offentliggøre officielle Pari-Værdier for 32 Landes Valutaer, og disse Pari-Værdier har derefter dannet Basis for Fondens Aktivitet. Man afsluttede i Fjor henved 20 Transaktioner med ialt syv Medlemslande. Det drejede sig hovedsagelig om Salg af amerikanske Dollars til Medlemmerne, der

betalte herfor i deres egen Valuta. Gennem disse Transaktioner købte Medlemmer af Fonden ialt ca. 435 Mill. amerikanske Dollars, og ca. 1½ Mill. Pund Sterling.

NATIONALØKONOMISK FORENINGS GENERALFORSAMLING 1947.

Onsdag den 10. September 1947 afholdt Foreningen sin aarlige Generalforsamling. Da Formanden, Nationalbankdirektør C. V. Bramsnæs, var forhindret i at være til Stede fungerede Økonomidirektør *Holger Koed* som Formand. Til Dirigent valgtes Direktør *Ebbe Groes*.

Økonomidirektør *Koed* nævnte i sin Beretning, at Medlemstallet ved Udgangen af 1946 var 863, hvilket var det samme som Aaret forud. Derimod var Salget af Tidsskriftet gaaet op fra 1050 Eksemplarer gnstl. i 1945 til 1161 Eksemplarer i 1946. Stigningen laa næsten udelukkende paa Medlemmernes Abonnement. Af Foreningens 863 Medlemmer abonnerede i 1946 615 paa Tidsskriftet.

I Sæsonen 1946—47 var der afholdt følgende Foredrag:

4. Oktober 1946: Den norske Finansminister *Erik Brofoss*: Aktuell norsk Penge- og Finanspolitik.
13. November 1946: Forstander *Th. Rosenstand*, Korinth Landbrugsskole: Mulighederne for Udvidelse af dansk Landbrugs Produktion og Eksport.
6. December 1946: Professor *Joan Robinson*, Cambridge: Obstacles to full Employment.
20. Januar 1947: Direktør *Ebbe Groes*, F.D.B.: Statsmagten, Erhvervslivet og Forbrugerne.
17. Februar 1947: Industriraadets Formand, Direktør *H. P. Christensen*: Industrien og Rationalisering.
18. April 1947: Professor *J. Tinbergen*, Rotterdam: Problems of central economic planning in the Netherlands.

Med Udgangen af 1946 var Professor, Dr. polit. *Carl Iversen*, fratraadt som Sekretær i Foreningen og Redaktør af Tidsskriftet. Professor Iversen havde beklædt disse Poster siden 1. Januar 1936, og Foreningen skyldte Professor Iversen megen Tak for det store Arbejde, han havde udrettet. I hans Tid var Medlemstallet vokset fra 673 til 863, og Tidsskriftets Nettooplag var vokset fra ca. 700 til 1200. Som Sekretær og Redaktør fra 1. Januar 1947 havde Bestyrelsen ansat Kontorchef i Prisdirektoratet, cand. polit. *S. Gammelgaard Jacobsen*.

Foreningens Regnskab for 1946 havde ikke kunnet afsluttes, fordi Udgivelsen af Tidsskriftets Aargang 1946 paa Grund af Typografstrejken endnu ikke var tilendebragt. Efter Aftale med Foreningens Revisor, Direktør *Toftegaard*, aflagde man derfor kun et foreløbigt Regnskab for Foreningens Virksomhed. Det endelige Regnskab vilde blive aflagt ved næste Aars Generalforsamling. Generalforsamlingen gav sin Tilslutning hertil.

Regnskabet for *Nationaløkonomisk Forenings Fond*, der var endeligt, viser en Formuestigning paa godt 2000 Kr. fra 74.313 Kr. ved Aarets Begyndelse til 76.420 Kr. ved Slutningen. Der var i Aarets Løb bevilget Valgmenighedspræst, cand. polit. Even Marstrand 1000 Kr. til Støtte ved Udgivelsen af en Bog om Englands økonomiske og sociale Forhold i det 20'nde Aarhundrede.

Af Bestyrelsens Medlemmer afgik efter Tur Direktør *Paul Wonsild*, der genvalgte. Endvidere var Hovedkasserer *Otto Wolf* afgaaet ved Døden. I hans Sted nyvalgte Næstformand i De samvirkende Fagforbund *Einar Nielsen*.

Direktør *Toftegaard* genvalgte til Revisor.

B O G A N M E L D E L S E R

Lauge R. Kallestrup: Arbejdsanvisning og Arbejdsløshedsforsikring. Nyt socialt Bibliotek. Udgivet paa Martins Forlag. Kbh. 1946. 164 Sider. Pris: 3.00 Kr.

Denne Anmeldelse kommer temmelig sent i Betragtning af, at dens Genstand er udgivet i Begyndelsen af 1946. Til Gengæld kan man maaske sige, at selve Bogen er kommet lidt for tidligt. Naar Anmelderen er tilbøjelig til at mene, at dette er Tilfældet, til Trods for at Bogen utvivlsomt udfylder et Savn, beror det paa, at der i den korte Tid, der er gaaet siden Begyndelsen af 1946, er sket flere vigtige Ændringer i Arbejdsløshedsloven, Ændringer, som allerede paa det Tidspunkt, da Bogens Forord blev skrevet, var bragt i Forslag over for Rigsdagen, og som det sikkert havde været af Værdi at faa med, selv om man i saa Fald havde maattet vente et Aars-tid, inden Bogen kunde være udkommet. Saaledes som det nu er, virker Fremstillingen allerede paa flere Punkter forældet. Dette kommer fx. frem i Afsnittet om Ydelsernes Former, hvor det nævnes, at det — hvis man vil fastsætte Understøttelserne saaledes, at de ledige uanset deres Forsørgerbyrde m. v., bliver i Stand til at opretholde en nogenlunde uforandret Levefod — vil være mest hensigtsmæssigt at dele Understøttelserne i Dagpenge, Huslejhjælp og Børnetillæg. Allerede paa det Tidspunkt, da Bogen blev til, fandtes netop i Henhold til en Lovanordning fra For-aaret 1945 en saadan Inddeling af Understøttelserne, som siden er blevet gjort permanent.

Ogsaa den af Professor Zeuthen fremsatte, af Forfatteren referede Kritik af de unødvendigt indviklede Bestemmelser om Pristalsregulering af Dagpengenes Minimumssatser ($\frac{1}{3}$ reguleres med 25 pCt. for hver 10 pCt., et nærmere bestemt Udgiftstal stiger eller falder),

er nu forældet, idet der er indført en — ganske vist ikke mindre indviklet — men dog mere logisk Reguleringsmaade, hvorefter Dagpenge og Børnetillæg reguleres fuldt ud med Variationer i Pristalsbudgettet ÷ Boligposten, og Huslejhjælpen alene efter Variationer i denne sidste Post.

Skønt Bogen saaledes sine Steder allerede virker forældet, er den ubetinget en værdifuld Tilvækst til den populære Litteratur om sociale Spørgsmaal, ikke blot som Grundbog for Studiekredse, men ogsaa som Opslagsbog for enhver, der har Brug for at vide noget om Arbejdsløshedsforsikring m. v. I denne Henseende er ikke mindst de mange Tabeller med Oplysninger om Kassernes Medlemstal, Kontingenternes Størrelse, Dagpengenes Størrelse m. v. af Betydning. En enkelt Tabel savner man dog, nemlig en Oversigt over Udviklingen i Understøttelsernes Højde i Sammenligning med Løn- og Prisudviklingen siden 1907.

Bogens fyldigste Afsnit handler om Arbejdsløshedsforsikringen. Det deler sig i en historisk Redegørelse for Lovgivningens Udvikling i Danmark og nogle principielle Betragtninger om Arbejdsløshedsforsikringens Begrundelse, Formaal, Finansiering m. v. samt i Forbindelse hermed en — ret udtømmende — Beskrivelse af de gældende Bestemmelser.

Medens der ikke kan rettes mange Indvendinger mod de historiske og beskrivende Afsnit, er Anmelderen derimod af den Opfattelse, at de mere teoretisk betonedede Afsnit paa sine Steder lader en Del tilbage at ønske, og hvad det her navnlig skorter paa, er Evnen til at gøre Fremstillingen overskuelig og sammenhængende. Dette kommer saaledes frem i Afsnittet om Arbejdsløshedsforsikringens Begrundelse; i dette Afsnit fremføres dels en Række forskellige Argumenter for og imod

overhovedet at yde Hjælp til arbejdsløse, dels nogle Betragtninger over, hvorvidt det er hensigtsmæssigt at lade Midlerne tilvejebringe gennem en forsikringsmæssig Ordning fremfor ved Hjælp af Skatter, dels endelig nogle Overvejelser om Mulighederne for at drive en forebyggende Beskæftigelsespolitik; men de forskellige Betragtninger kommer dumpende mellem hinanden uden Hensyn til, om de hører til den ene eller den anden af de nævnte Grupper, eller til, om det nærmest er et Arbejder- eller Arbejdsgiversynspunkt eller et mere alment samfundsmæssigt Synspunkt, der ligger til Grund for Betragtningen.

I samme Afsnit vilde man have ventet at finde en Analyse af, hvilke Konsekvenser de forskellige Begrundelser for en Arbejdsløshedslovgivning medfører med Hensyn til Ydelsernes Størrelse, Form og Varighed m. v., og hvordan den danske Lovgivning stiller sig i saa Hensende — men en saadan Analyse savnes helt. Som Eksempel paa, at de forskellige Begrundelser ingenlunde behøver at føre til samme Resultat med Hensyn til Lovgivningens nærmere Udformning, kunde fx. nævnes, at man, hvis man hovedsagelig vil begrunde Ydelse af Arbejdsløshedsunderstøttelse med Ønsket om at hindre, at de ledige og deres Familier kommer til at lide Nød, nærmest maatte komme til, at der bør sikres alle arbejdsløse en vis Minimumslevestandard, hvilket atter maatte føre til Ydelse i en Periode af ubegrænset Varighed af lige store Understøttelser til alle, bortset fra Variationer med Forsørgerbyrdens Størrelse, Størrelsen af saadanne faste Udgifter, som man ikke hurtigt kan reducere (Husleje), og eventuelt Størrelsen af den hidtidige Indtægt. Lægger man derimod Hovedvægten paa den Betragtning, at det gælder om at bevare Arbejdskraftens Produktivitet, maa Resultatet antagelig ogsaa blive, at man sikrer de arbejdsløse en bestemt Levestandard, men paa et noget højere Niveau; samtidig kan der blive Tale om Opførings- og muligvis Omskolingsforanstaltninger.

Arbejderklassens Ønske om ved Hjælp af Understøttelserne at bidrage til at fastholde Løntarifferne maa resultere i, at Ydelserne fra Arbejdsløshedsforsikringen kommer til at

ligge saa tæt op ad Lønnen i hvert enkelt Fag som muligt.

Vil man endelig gennem Understøttelserne saa vidt muligt opretholde den totale Købekraft i Samfundet for at hindre, at der opstaar sekundær Ledighed, maa Understøttelserne principielt være af samme Størrelse som Lønnen (jvf. Prof. Jørgen Pedersens »Vente- penge«), eller de maa (som foreslaaet af den svenske Efterkrigsplaneringskommission) variere omvendt med Arbejdsløshedsprocenten, saaledes at Arbejderklassens totale Indtægt forbliver uforandret. Begge disse nært beslægtede Forslag omtales iøvrigt i Bogen, men besynderligt nok i hver sit Afsnit uden nogen som helst Henvisning fra det ene Sted til det andet. (Prof. Jørgen Pedersens: »Penge teori og Pengepolitik« omtales for Resten som »Bankteori og Bankpolitik«!).

Paa tilsvarende Maade kunde andre Begrundelser være gennemgaaet, og det kunde være undersøgt, hvorledes Ønsket om at bevare de lediges økonomiske Interesse i at skaffe sig Arbejde og om at sikre en vis faglig og stedlig Mobilitet maa modificere de Resultater, som man ad anden Vej naar til.

Til Slut blot et enkelt af de Detailspørgsmaal, med Hensyn til hvilke Forfatterens Fremstilling og Argumentation ikke forekommer helt tilfredsstillende. Den forebyggende Socialpolitik har efter Forfatterens Mening vist sig at være langt dyrere end den blot afbødende, og han anfører som Eksempel herpaa, at det før Krigen kostede det offentlige 5 Gange saa meget at beskæftige en Arbejder hele Aaret rundt som at understøtte ham, nemlig 10.000 Kr. mod 2.000 Kr. Uden nærmere at kende Grundlaget for denne Beregning, der ikke refereres i Bogen, er det naturligvis svært at kritisere den; men mon der er taget Hensyn til saadanne Ting som den — maaske noget vanskeligt beregnelige — Værdi af det Produkt, som frembringes ved offentlige Arbejder, den større Skatteevne hos fuldt beskæftigede Arbejdere og Begrænsningen af den sekundære Ledighed ved Købekraftens Opretholdelse?

Poul Winding.

Torsten Gårdlund: Svensk industrifinansiering under genombrottsskedet 1880-1918. Svenska bankföreningen. Stockholm 1947. 173 s + 268 s. tabeller.

Atter et vidnesbyrd om den svenske samfundsvidenskabelige forsknings omfattende og grundige karakter. Professor Gårdlund synes særlig at have kastet sig over industrielle problemer i historisk belysning. Efter doktordisputatsen »Industrialismens samhälle« (anmeldt her i tidsskriftet 1943) og en monografi om Bolinders maskinfabrik i Stockholm har han i nærværende værk paa grundlag af et stort regnskabsmateriale søgt at kaste lys over de veje, ad hvilke svensk industri i tiden op til den første verdenskrig har tilfredsstillet sine finansielle behov.

Ved fremstillingen heraf er den repræsentative metode anvendt. Frem for en mere ekstensiv behandling af hele industrien har forfatteren foretrukket at udvælge nogle faa af Sveriges mest karakteristiske industrier og igen at slaa ned paa nogle faa store foretagender inden for disse. Ved undersøgelsens paa-begyndelse sigtede man paa at skaffe materiale fra 6 store foretagender inden for hver af de 5 industrier: Jernværkerne, maskinfabrikkerne, uldfabrikkerne, savværkerne og bomuldsfabrikkerne; men man har maattet indskrænke sig til i alt 27 foretagender i de fem industrier. Foruden industriforetagenderne er yderligere 6 handelshuse medtaget. Geografisk er foretagenderne spredt over det meste af Sverige; savværkerne findes dog alle i Norrland, jernværkerne og maskinfabrikkerne i det mellemste Sverige, handelshusene i Stockholm og Göteborg. Spørgsmaalet er, om disse foretagender er i stand til at afspejle finansieringsforholdene i hele industrien. Paa grund af deres størrelse vejer de stærkt til; de 6 jernværker frembragte saaledes 1900 24 pCt. af hele branchens produktion, de 5 maskinfabrikker ligeledes 24 pCt., de 4 uldfabrikker endog 32 pCt. Paa den anden side kunde det jo godt tænkes, at de mindre foretagenders finansiering gennemgaaende var foregaaet ad andre veje. Forfatteren mener dog, bl. a. ved sammenligning med resultaterne fra en mere omfattende undersøgelse, som socialiseringsnämnden foretog for aarene 1911

—25, at resultaterne af den her foreliggende undersøgelse i det hele og store peger i den rigtige retning, og de fleste opmærksomme læsere vil vistnok være tilbøjelige til at give ham ret.

En dansk kommer uvilkaarlig til at tænke paa, om en lignende undersøgelse var mulig hos os. Spredtvis er der jo fremkommet nogle oplysninger om vore fabrikkers finansielle forhold, og i enkelte tilfælde er de blevet videnskabeligt udnyttede og bearbejdede; Jørgen Pedersen har jo saaledes i sin doktordisputats benyttet lønningslister, Sveistrup og Willerslev i bogen om den danske sukkerhandel og sukkerproduktion opstillet tabeller over finansieringsforhold i »De danske Sukkerfabrikker« o. s. v. Men i det hele og store synes vore fabrikkers arkiver kun i liden grad at være lukket op. Og det staar hen i det uvisse, om der kunde samles materiale til et arbejde af samme art som dette svenske. Det virker i al fald imponerende, at Gårdlund har kunnet indsamle saa stort et kildemateriale og i adskillige tilfælde gaa mere end 100 aar tilbage.

Sterste delen af bogen bestaar af tabeller med de af de paagældende foretagenders regnskaber uddragne oplysninger om finansieringsforholdene fra aar til aar. Der findes tabeller for hvert enkelt af de 33 foretagender. Der har selvsagt maattet foretages en vis bearbejdelse af det tilgrundliggende materiale for at opnaa større ensartethed. Paa grundlag af de absolutte tal er der bl. a. blevet beregnet relative tal for aarsfortjenesten i forhold til egenkapitalen og for det til indehavere eller aktionærer udbetalte udbytte i forhold til hele fortjenesten. Efter tabellerne for de enkelte foretagender findes tabeller med gennemsnit for de enkelte brancher og for samtlige industriforetagender. I et bilag er der gjort rede for principerne for regnskabsmaterialets indsamling og bearbejdelse. Paa flere punkter vil en sammenligning med, hvad professor Sillén fremfører i sin bog »Studier i svensk företagsekonomi« (1943) have interesse. Men nærværende anmelder maa iøvrigt overlade det til særlig regnskabskyndige at anstille betragtninger, muligvis ogsaa øve kritik med hensyn til regnskabstabellerne. Her skal blot endnu peges

paa nogle af de hovedresultater, som forfatteren fremfører i bogens tekstafdeling.

Efter det første indledende kapitel (s. 11—27) følger en række kapitler om finansieringens forskellige kilder. Kapitel II (s. 28—60) behandler industriforetagendernes selvfinansiering. Det paavises, hvorledes i de fleste af de undersøgte industrigrene de faste anlæg efterhaanden lægger beslag paa mere kapital i forhold til dels de likvide midler, dels lagerbeholdningerne. En undtagelse danner dog maskinfabrikkerne, der i den første del af det behandlede tidsrum aldeles overvejende levere maskiner paa bestilling, men i tidens løb fik voksende lagre af standardiserede færdige produkter. For industriforetagenderne som helhed gælder det, at deres egenkapital efterhaanden blev forholdsvis mindre; den udgjorde i begyndelsen af 60'erne ca. 65 pCt., men i de nærmeste aar før den første verdenskrig kun ca. 50 pCt. af den samlede kapital. De undersøgte industriforetagender drevs for største delen oprindelig af enkeltmænd eller kompagnoner, men ved periodens slutning var de alle paa en enkelt undtagelse nær aktieselskaber. Det synes dog, som der ved overgangen til aktieselskab oftest kun er tilsigtet at opnaa begrænset ansvar, ikke at skaffe ny kapital. Aktierne i de behandlede storforetagender har, navnlig i ældre tid, gerne kun været paa nogle faa personers, tit paa en enkelt families hænder; først efter 1900 er det eksklusive præg i de fleste tilfælde forsvundet. Medens saaledes aktietegning gennemgaaende ikke har spillet en større rolle for kapitaltilførselen, er denne i betydelig udstrækning foregaaet ved, hvad der kaldes nedplejning af gevinsten, om end der har været en voksende tilbøjelighed til at udbetale den til indehaverne eller aktionærerne. Det omtales ogsaa i dette kapitel, hvordan statusopgørelsen efterhaanden er blevet paalideligere ved indførelse af afskrivninger og ved en forsigtigere beregning af lagerbeholdningernes værdi.

Kapitel III (s. 61—76) omhandler den statslige industrikredit. Det er her interessant at drage sammenligning med danske forhold. Hos os afvikledes den statsstøtte til industrien, som havde blomstret i merkantilismens tid, tidligere end i Sverige. Allerede efter napoleons-

krigenes ophør medførte alene den danske stats fattigdom en betydelig indskrænkning, og da i 1837, vel tildels under liberalistisk indflydelse, Industri- og Kommercefondet ophævedes, var det saa godt som forbi med statens ydelse af understøttelser og laan til industrien. I Sverige derimod naaede de billige laan til visse industrigrene, som ydedes gennem Manufakturdiskonten, et højdepunkt i 50'erne, og først 1877 ophævedes denne institution. Jernværkerne fik omtrent indtil samme tidspunkt en lignende støtte gennem Riksbanken.

Med kapitel IV (s. 77—95) indledes omtalen af den private kapitaltilførsel udefra. I dette kapitel behandles det frie kapitalmarked, som det især fremtraadte i den ældre del af perioden, da laan fra private personer og visse institutioner spillede hovedrollen. For Danmarks vedkommende karakteriseres den tid saaledes af Axel Nielsen i »Industriens historie i Danmark«: »Den væsentligste del af kapitalen maatte, om den paagældende ikke selv besad saadan, komme fra familie eller venner.« I de industriforetagender, som den svenske undersøgelse omfatter, udgjorde blandt de langfristede laan de saakaldte reverslaan 1850 69 pCt. af den hele sum, deriblandt laan fra private personer 41 pCt. af det hele, medens disse laan siden tog af i betydning, saa de i 1910 kun udgjorde 21 pCt. af de langfristede laan. I øvrigt var i denne ældre tid handelshusene ofte mellemmand ved kreditgivningen, idet de, inden bankvæsenet havde udviklet sig, modtog indlaan fra private og igen udlaante disse midler.

Men handelshusene tog ogsaa paa en anden maade, især i den ældre tid, virksom del i industriens finansiering. I forbindelse med, at de virkede som opkøbere af raastoffer eller formidlede salget af færdigvarer, ydede de under forskellige former industrien kredit og forskud. Herom og om handelshusenes egne finansieringsforhold skrives der i kapitel V (s. 96—128). Det vises ved en sammenligning mellem jernværkerne og handelshusene, hvordan disse sidstes gennemsnitlige fortjeneste i forhold til egenkapitalen ligger betydelig højere end de førstes, men udsvingene fra aar til aar er langt større for handelshusene. Dis-

ses forhold under likviditetskriserne, især den i 1857, er genstand for særlig omtale; den viser, at de her omtalte firmaer paavirkedes forbavsende lidt. I dette kapitel behandles ogsaa industriens udenlandske gæld, der i al fald op til aarhundredskiftet synes at have spillet en ringe rolle; naar Sverige gennem hele det nittende aarhundrede i stedse stigende grad benyttede sig af udenlandsk kredit, var det fortrinsvis jernbanebygningen og anbringelse i faste ejendomme, det drejede sig om.

Kapitel VI (s. 129—53) omtaler endelig den del af finansieringen, der under hele perioden var i fremvækst og til slut blev dominerende, den bankmæssige finansiering. Det drejer sig her dels om bankernes korte laan gennem vekselediskontering, kontokurant m. m., dels om obligationslaan, oftest optaget under bankernes medvirkning. Ikke mindst i obligationslaanene var der en rivende vækst. I 60'erne udgjorde de optagne industrielle obligationslaan kun ca. 7 mill. kr. i alt, men allerede i 70'erne var summen 42 mill. kr., og efter en stilstand i den lange depressionsperiode steg beløbet igen stærkt i 90'erne og naaede i ti-aaret 1900—09 383 mill. kr. Disse tal angaar industrien som helhed. Men ogsaa i de foretagender, som den her omtalte undersøgelse omfatter, svulmer obligationslaanene mere og mere op. I dette kapitel anstilles til sidst nogle betragtninger om bankpolitik og erhvervsforetagenders finansiering i almindelighed, navnlig belyst ud fra engelske forhold og engelsk litteratur.

Tekstafdelingen afsluttes med Kapitel VII (s. 154—64), der sammenfattende skildrer den svenske industrifinansierings hovedtræk. Det betones her, at Sverige i forhold til andre lande formentlig har et særlig stort kapitalbehov, dels paa grund af de store afstande, dels paa grund af de krav, som forædlingen af de to raastoffer jern og træ stiller. Som et hovedresultat af de foregaende kapitler vises det i en tabel, at medens i 1870 de undersøgte industriforetagender fik $\frac{2}{3}$ af deres langfristede laan paa almindelige gældsbeviser eller ved handelshuses og andres kredit og forskud, og kun $\frac{1}{3}$ var bank- eller obligationslaan, udgjorde i 1910 de to første slags laan knap $\frac{1}{4}$,

mens bank- og obligationslaanene var vokset til mere end $\frac{3}{4}$. I slutningen af kapitlet indrømmes det beskedent, at undersøgelsen trods al anvendt møje dog langt fra har kunnet bringe fuld klarhed over, hvilken betydning finansieringsfaktoren har haft for den svenske industrialiseringsproces.

Trods disse forfatterens betragtninger kan en opmærksom dansk læser dog ikke lade være at undres over og beundre, hvad der er sat ind paa at fremskaffe og ordne materialet, og hvad forfatteren har faaet ud deraf. Danmark er jo ikke et industriland paa samme maade som Sverige. Men ogsaa vi har dog i det tidsrum, denne bog spænder over, faaet en ret kraftig og mangfoldig industri. Der ligger i professor Gårdlunds bog en opfordring til ogsaa hos os at gøre mere ud af den videnskabelige forsknings behandling af de industrielle problemer. Ogsaa professor Gårdlunds tidligere arbejder virker stimulerende i den retning.

Even Marstrand.

E. Ronald Walker: »From Economic Theory to Polleya. The University of Chicago Press, 1943. 263 sider. Pris: 3 \$.

Forfatteren angiver selv i forordet, at bogens hensigt er nærmere at klarlægge, hvilke veje økonomiens teori maa følge for i højere grad at blive i stand til at blive et brugbart instrument for den økonomiske politik. Denne problemstilling maa synes uhyre interessant, for saa vidt som enhver videnskabs sociale funktion (og berettigelse) maa være at meddele teknisk (i vid forstand) brugbare resultater. Den »berettigelse« for videnskabeligt arbejde, den enkelte ser i sin specielle videnskabsgren derved, at den giver ham en personlig erkendelses glæde, blot derved at det lykkes at afdække (eller det er maaske rigtigere at sige: skabe) hidtil ukendte relationer, kan nemlig kun være den stærkt individuelle »berettigelse« for videnskabeligt arbejde og aldrig den sociale »berettigelse«.

I 12 kapitler gennemgaar forf. paa den ene side den økonomiske teoris nuværende stade og mulighed for at yde teknisk brugbare resultater, samt de udvidelser den — efter forf.'s

anskuelse — maa gennemløbe for at forbedre mulighederne for saadanne resultater.

Et saa stort problem presset sammen paa godt 250 sider maa naturligvis for enkelte deles vedkommende blive behandlet forholdsvis overfladisk. Og det maa da blive et personligt skøn, om det nu ogsaa er de mindre vigtige problemer, som har faaet en mindre indgaaende behandling. Man skulde f. ex. tro, at en blot nødtørftig metodedeбат havde været nødvendig. Men en saadan undgaar forf. næsten helt. Det maa støde; thi naar den økonomiske teoris metodeproblem er saa væsentlig, saa er det jo netop fordi dette problem er identisk med problemet: ad hvilke veje, ved hjælp af hvilke helt konkrete metoder kan man i økonomien blive i stand til at give det mest anvendelige billede af de økonomiske relationer og derved blive i stand til at foretage forecasting. I det øjeblik man er i stand til forecasting med en eller anden nøjere angiven sandsynlighed, da har den økonomiske teori stillet et apparat til raadighed, hvis sociale betydning slet ikke kan overvurderes. Derfor maa det føles som en meget stor mangel, naar problemerne omkring induktionen i socialvidenskaberne slet ikke berøres i dette værk.

Dette betyder dog ikke, at der ved hvad der faktisk er medtaget i bogen ikke gives adskilligt værdifuldt stof.

Efter et kort indledningskapitel (behandlende nogle af bogens problemer mere over sigtsmæssigt i en paavisning af den faktiske kløft, der er at finde mellem økonomiens teori og politikken) følger et særdeles interessant afsnit om »Economic Advising in Practice«. Paa grundlag af egne erfaringer (forf. har en forholdsvis lang raadgivningsvirksomhed bag sig) samt de forholdsvis faa »bekenndelser«, der findes om dette problem og de vanskeligheder, økonomerne møder, gives der en gennemgang af raadgivningsvirksomheden for regeringerne først og fremmest i U. S. A. og Australien (forf.s hjemland).

I det følgende kapitel — »Toward Realistic Economic Theory« — lægges der godt op i en paavisning af, at hvad teorien skal give er et kort over landskabet, hvorved orientering bliver mulig. Dette landkort skal netop ikke tage alle de smaa ting med, men koncentrere sig

om de store linier. Netop herved og kun herved bliver orientering i det økonomiske liv mulig. Men man savner rigtignok her en længe tiltrængt gennemgang af, hvad »væsentlig« (eller »de store linier«) vil sige. Der kan ikke være tvivl om, at »væsentlige træk« maa betyde noget forskelligt i forskellige situationer. Orienteringens formaal maa her være afgørende. Man kan minde om Zeuthen's bemærkning i »Økonomisk Teori og Metode« p. 82: »I Modsætning til denne i Enkelthederne realistiske Forskning, som kun kan tage smaa Skridt, staar den statiske eller dynamiske deduktive Teori, der ved kraftige Abstraktioner bliver i Stand til at naa langt baade i Omfang og Tid, men til Gengæld kun kan give et meget almindeligt holdt Billede af visse Egenskaber ved den økonomiske Sammenhæng.« Bortset fra at Zeuthen maaske er lidt uheldig i udtrykket »deduktiv teori« (hvis nemlig teorien er deduktiv, saa kan den vel intet faktisk fortælle hverken om det korte eller det lange løb), saa er det principielle i Zeuthen's tanke uden tvivl helt rigtigt. Man kunde blot ønske sig en nærmere uddybning — og kunde have forventet, at Walker med sin problemstilling havde givet en saadan.

Denne diskussion følger heller ikke i afsnittet om »Theoretic Blight«. Til gengæld har dette afsnit en givende diskussion om »normal profit« og dette begrebs anvendelighed.

I kap. V behandles homo oeconomicus, hvorved forf. naturligvis føres over i næste kap.: »Beyond the Market«. At inddrage menneskelige handlinger, som hidtil har været upaaagtede i den økonomiske teori og været skudt til side som økonomien ikke vedrørende, er aabenbart en af forf.s kongstanker. I en indgaaende gennemgang af de forskellige muligheder for udbygning og revision af teorien, som herved viser sig, giver forf. interessante udkast til en udvidelse af teoriens gyldighedsomraade — hvilket naturligvis maa blive vigtigt for denne bogs problem.

Efter et kapitel om de problemer, som rejser sig, naar man lader de som basis for de opstillede teorier antagne konstanter variere — f. ex. befolkningen, behovene, den geografiske fordeling o. s. v. — gives der i kap. VIII en (grov) oversigt over nogle opstillede teorier

for økonomisk udvikling. Det maa naturligvis i første række blive Malthus, Ricardo og Marx fra ældre tid, som behandles. Af moderne forfattere behandles Schumpeter, Robbins og A. G. B. Fisher. Der undersøges, hvorledes disse har angrebet problemet om forudsigelser af den økonomiske udvikling, idet der skelnes mellem: extrapolationer fra forudgaaende trendbevægelser, extrapolationer i hvilke resultaterne fra andre videnskaber inddrages og endelig extrapolationer, hvor man lader den abstrakte teori træde til og støtte eller endog lede den fra observerede trends sandsynliggjorte extrapolation. Denne inddeling er maaske for systematikken hensigtsmæssig, men den er vel ikke saa heldig derved, at den egentlig ikke hæfter sig ved de for extrapolationerne særlige og centrale problemer.

Kap. IX uddyber disse problemer. Afsnittet læses med interesse og uden særlige protester. Protester maa imidlertid melde sig ved det følgende kap. om »The Illusion of Neutrality«. Man har efterhaanden faaet Weber's opfattelse af dette problem saa meget i blodet, at man studser over, at denne kapiteloverskrift ikke efterfølges af et spørgsmaalstegn. Og endnu mere studser man, naar man har læst kapitlet. Det synes, som om forf. har misforstaaet et væsentligt forhold. Han nævner, at de omraader af teorien, som ikke fanger forskernes interesse, naturligvis ikke bliver saa godt gennemarbejdet som de øvrige afsnit. Walker slutter nu heraf, at saa er objektiviteten gaaet fløjten, idet forskningen altsaa bestemmes af forskerens personlige interesser. Men dette er vel direkte fejlagtigt. Det er rigtigt, at al videnskab for saa vidt har et subjektivt element deri, at forskerens personlige — stærkt subjektive — interesser er medbestemmende i valget af forskningsomraade. Men heraf følger da slet ikke, at forskningen bliver subjektiv. Ikke mindst økonomer er vel vidende om, at man udmærket godt kan gennemføre en objektiv undersøgelse af et omraade, selv om udgangspunktet er subjektivt. Man kan ikke deraf, at interesserne bestemmer omraadet, slutte, at undersøgelsen bliver interessebetonet i sit resultat. En ganske anden sag er det, at man — maaske særlig i økonomien — kan finde mange eksempler paa,

at de personlige interesser ikke er standset ved emnevalget, men ogsaa har paavirket analysen — og i paavisningen heraf kan man give Walker ret. Men ellers synes der ikke at være grundlag for at rokke ved Max Weber.

Et afsnit om »Welfare« afslutter bogen. Kommet til sidste side glæder man sig over et fyldigt index. Det er godt, at det efterhaanden er sjældent at se en bog, som ikke indeholder et emne- og forfatterindex.

»Economic policy requires not less, but better, theory« hedder det (p. 75). Og det er saa sandt. Selv om Walker helt springer nogle af de for hans problem mest centrale punkter over og heller ikke i det positive overalt virker overbevisende, er der dog næppe nogen tvivl om, at Walker's resultater angiver visse af de veje, man maa gaa for at faa »a better theory«, d. v. s. en teknisk bedre anvendelig teori.

Bogen er opbygget paa grundlag af en lang række forfattere, som i det uendelig citeres. Det drejer sig i første række om A. G. B. Fisher, F. H. Knight, Marshall, Pigou og Robbins. Bogen er da skrevet nærmest som kommentarer til disse forfatters opfattelser af forholdet mellem teori og politik. Det er — vist netop paa grund af den stadige citeren — blevet en noget kedelig og slet ikke letlæselig bog. Hovedlinierne forsvinder det. Men alene problemstillingen gør, at man med interesse imødeser den i forordet lovede bog — efter samme retningslinier — om international handel. Netop at se en behandling af et lidt mere konkret emne vil blive interessant.

P. Nørregaard Rasmussen.

Lawrence R. Klein: »The Keynesian Revolution«. New York, The Macmillan Company, 1947. 213 sider. \$ 3.50.

Egentlig bringer denne bog ikke noget nyt i den forstand, at den afdækker hidtil komplet ukendte relationer. Den er for saa vidt en dogmehistorie — nemlig 30'ernes — hvorfor det nye, bogen indeholder, er fremstillingsformen og sammenstillingen paa en ny maade af paa forhaand kendte enkeltundersøgelser.

Bogen er inddelt i 7 kapitler efterfulgt af

et »Techinal Appendix«. Uden at kunne gaa i detaljer skal jeg referere bogens gang.

Kap. I giver en gennemgang af Keynes' værker til og med »A Treatise on Money« fra 1930. Det er en fortrinlig dogmehistorisk gennemgang, som paa een gang giver baggrunden for »General Theory« i Keynes' eget forfatterskab og samtidig danner baggrunden for the Keynesian revolution i økonomiens teori i almindelighed, idet »klassikerne« i »General Theory« jo som bekendt ogsaa omfatter Keynes selv før 1936. Det er godt, man nu — samlet paa eet sted — har en oversigt over Keynes' litterære produktion før »General Theory«.

Klein gaar ikke nu umiddelbart over til »General Theory«, men belyser i kap. II (»The Birth of the General Theory«) overgangen fra »Treatise« til »General Theory«. Denne gennemgang viser, hvorledes overgangen — trods alt — er forholdsvis kontinuerlig. I begyndelsen af 30'erne fremsatte Keynes adskillige hypoteser, som senere kom til at indgaa i »General Theory«. Der bliver dog stadig et skred i 1936, idet afklaringen af de forskellige — delvis modsigende — teorier først kom med »General Theory«. Desuden var det først med denne, man fik den første totale og generelle model, hvori de nye tanker indpasses — hvilket er meget vigtigt og ogsaa understreges stærkt af forf. I kap. II omtales tillige nogle ikke-Keynes'ske teorier før 1936. Forf. kommer her meget kort ind paa Stockholmskolen, som han dog ikke mener kan siges virkelig at have foregrebet noget væsentligt nyt i »General Theory« — jeg skal senere komme tilbage til dette. Ligeledes berøres underkonsumptionsteoretikerne, som iøvrigt behandles indgaaende i kap. V. Forf. har en svaghed for denne skole. Naar han imidlertid mod Haberler's paastand om disse »lave videnskabelig standard« indvender, at de dog »were nearer the truth than the so-called scientific theories« (p. 55), kan man vist bemærke — disse forskeres »videnskabelighed« iøvrigt uførtalt — at principielt kan man ikke bedømme en forskers »videnskabelighed« efter hans resultaters »sandhed« (opdaget ved en senere undersøgelse), idet dette jo kan bero paa held, intuition o. s. v., men

maalestokken maa være den bevidste og konsekvent gennemførte logiske og empiriske metode.

Kap. III (»The New and the Old«) er sammen med kap. IV bogens bedste. Der gives her en fremstilling af det, forf. opfatter som the Keynesian revolution. Dette kapitel (saavel som det følgende) maa ikke alene fremhæves fordi det er meget klart og velskrevet, men ogsaa fordi det f. ex. i meget stort omfang stadig underbygges ved henvisning til empiriske undersøgelser. Den stadige empiriske kontrol af modelbygningen maa anses for uhyre væsentlig. Værre er det ganske vist, at forf. langt fra altid henviser præcist til vedkommende undersøgelse, men nøjes med at sige: »Statistical investigations reveal a very strong negative correlation« eller »Extensive calculations of econometric models by the author lead to the conclusion« o. s. v. Herved udelukkes man jo fra kontrol og kritik.

Meget klart opstilles forf.s opfattelse af »revolutionens« centrale punkt: ».... Keynes produce was to do away with the savings-investment theory of interest and replace it with a savings-investment theory of output. When this had been done the revolution was a *fait accompli*« (p. 76). At det saaledes var udviklingen af »a theory of the determination of the level of output«, som var »Keynes' major contribution« gentages meget ofte (jfr. saaledes p. 50 og p. 56). Der er vel næppe heller nogen tvivl om, at man kan udtrykke »revolutionens« centrale idé paa den maade og maaske endog *bedst* udtrykke den saaledes. Klein's fremstilling er saaledes helt parallel til en af de nyeste fremstillinger paa dansk af the Keynesian revolution, nemlig hos Jørgen Pedersen i »Penge teori og Pengepolitik« (1944).

Det er nu imidlertid et spørgsmaal, om det ikke er ret vilkaarligt (naturligvis med visse grænser), hvorledes man vil udtrykke det nye i »General Theory«. Det er nemlig vigtigt stedse at have for øje, at »General Theory« giver en generelt virkende og komplet model, som i et funktionssystem med lige antal ligninger og ubekendte simultant bestemmer de variable størrelser. Naar man paatænker

dette — og det understreges saa godt hos Klein, ikke mindst i det matematiske appendix — kommer man let ind paa den tanke, at man i og for sig lige saa godt i fremstillingen af de centrale dele af »General Theory« kan lade substitutionen af liquidity preference for den klassiske renteligning være udgangspunktet (cfr. Klein p. 104). Herfra føres man nemlig lige over i opsparings-investeringsfunktionerne som indkomstdeterminerende, d. v. s., man er tilbage i den Klein'ske fremstilling. At dette er en mulig fremstillingsform, fremgaar vist ogsaa af et udmærket afsnit hos Klein, hvor der bl. a. siges: »The Keynesian revolution rejected the classical theory of interest. It denied that the equation

$$Sw(r, (Y_w)_0) = Iw(r, (Y_w)_0)$$

need always have a positive solution for the interest rate, r , when $(Y_w)_0$ (income) is given at the full employment level« (p. 84/85, jfr. fig. 4, p. 85). Fra dette føres Klein umiddelbart over i, hvad han ellers kalder den helt afgørende Keynesian revolution: »the theory of output«.

Dette er egentlig ikke en uvæsentlig strid om ord, idet det bliver ret afgørende for bedømmelsen af de økonomiske teorier før 1936. Klein anlægger det — vel frugtbar og rigtig — synspunkt, at man aldrig før »General Theory« har set den generelle (og vel efterhaanden almindeligt anerkendte) model, men man har set tilløb i den forstand, at enkelte dele af »General Theory« er blevet fremstillet før. Der har været — som forf. udtrykker det — »building blocks« til »General Theory«. Naar man nu helt ensidigt som Klein lægger vægten paa teorien om »the determination of the level of output«, bliver konsekvensen, at man næsten ene opfatter de forskellige anfægtede af Say's lov, som »building blocks« — først og fremmest underkonsumptionsteoretikerne (jfr. kap. V). Med det her anlagte synspunkt bliver der imidlertid — foruden naturligvis underkonsumptionsteoretikerne — ogsaa »building blocks« at finde hos en lang række andre forfattere, f. ex. Stockholmerne.

Man kunde have ønsket, at Klein havde understreget følgende: Den Kenes'ske model er i stand til at opvise ligevægt selv om der er

underbeskæftigelse. Men den vil ogsaa kunne være i ligevægt ved fuld beskæftigelse, som maa opfattes som et specielt (omend attraa-værdigt) ligevægtsleje. Det nævnes lige i hel anden forbindelse senere (p. 154), men burde have været anderledes bemærket — hvor balt det maaske end kan forekomme.

I fremstillingen af spekulationsmotivet bemærker man, at forf. lader den efter dette motiv efterspurgt kasse være bestemt ikke alene af afvigelserne fra det forventede renteniveau, men ogsaa af dettes absolutte størrelse. Det vilde have været paakrævet, om forf. var gaaet mere i detaljer med dette spørgsmaal, om ikke andre steder saa i det matematiske appendix. Umiddelbart synes det nemlig, som om det kun kan være afvigelserne, som kan være bestemmende for spekulationskassen. Men paa den anden side synes en overgang af et dynamisk funktions-system for spekulationskassen til et statisk ligningssystem for samme at vise, at Klein's fremstilling er rigtig og mere generel end den almindelige.

I kap. III (og kap. IV: »A Polemical Digression«) gives iøvrigt ogsaa en verbal sammenligning med den klassiske model. Der vises bl. a. her — som iøvrigt ogsaa i det matematiske appendix — at selv om man erstatter den Keynes'ske udbudskurve for arbejde med den klassiske (som regner i realenheder), er dette ikke nok til at føre tilbage til den klassiske model, d. v. s. det kan paa ingen maade (som nogle ellers har ment) være dette punkt, som er »revolutionært«. Endvidere vises det, hvorledes friktion af forskellig art kan forklare en arbejdsløshed i en klassisk model, ja er den eneste mulige forklaring her. Keynes' model har derimod det fortrin, at den er i stand til at forklare en ligevægt med arbejdsløshed uden at gribe til saadanne ting som ufuldkommen tilpasning. Pudsigt nok har Keynes selv været inde paa, at hvis der var fuldkommen tilpasning, vilde hans model ikke kunde give nogen arbejdsløshed. »Again, as in the Treatise, Keynes did not really understand what he has written, and chose the wrong thing to publicize as his innovation« (p. 83).

I kap. IV faas en gennemgang af og pole-

mik mod en række anmeldelser af »General Theory« — hvilket sker i en lidt overlegen tone. Desuden diskuteres »The Wage Controversy« og »The Savings-Investment Controversy« (et pædagogisk særdeles fint afsnit). Kapitlet slutter med en renteteoridiskussion ved hvilken først og fremmest polemiseres mod Lerner.

Kap. V behandler »Anticipations of the General Theory«. Som foran bemærket er det især underkonsumptionsteoretikerne, som forf. her interesserer sig for. Der gives en interessant gennemgang af Malthus og Marx, om hvilken sidste der gives følgende overordentlig rammende bemærkning, som fortjener at citeres: »In general, we can say that Marx analyzed the reasons why the capitalist system did not and could not function properly, while Keynes analyzed the reasons why the capitalist system did not but could function properly«. Indgaaende refereres endvidere Hobson, Foster, Catching m. fl. Det er morsomt at høre om disse, men man kunde rigtig nok ønske sig at høre om en del andre, som her helt negligeres.

De to sidste kapitler behøver økonomer egentlig slet ikke at læse. De giver ikke paa nogen maade noget nyt. I kap. VI (»Depression Economics?«) findes en ganske elegant fremstilling af problemerne omkring »The Inflationary Gap« — der er dog ikke taget meget hensyn til det, som her med vor nuværende viden er det sværeste, nemlig de politiske vanskeligheder. Baade kap. VI og VII (»Keynes and Social Reform«) vil kunne læses med udbytte af ikke-professionelle økonomer. En økonom vil derimod blive irriteret af den lidt journalistiske tone, som har sneget sig ind i disse afsnit (ex.: p. 181).

De nu gennemgaaede syv kapitler er alle meget let læselige. Enhver, som har givet sig lidt af med de herhen hørende problemer, vil ikke blive nødt til at stoppe op een gang af hensyn til forstaaelsen. Alt er meget simpelt og let. Dette gælder imidlertid ikke for det matematiske appendix, som jo netop ifølge sin natur maa være tungt og langsomt at arbejde sig igennem — hvilket dog paa ingen maade betyder, at det er uigennemtrængeligt for folk, som ellers ikke med lethed bevæger

sig i den matematiske verden. Og det gælder her, at udbyttet er proportionalt med anstrengelsen. Det maa tilraades ikke at falde for den fristelse at springe disse 24 sider over. Der gives dels en model af »Treatise«, dels af »General Theory« og af en typisk klassisk model. Sluttelig faar man en langløbsligevægt opstillet. Ind imellem gives der en mere detailleret, matematisk udledning af relationerne i »General Theory«.

Som indledningsvis bemærket giver denne bog ikke egentlig nye opdagelser. Men den præsenterer gamle paa en god og let maade, samler, hvad der før var spredt og bidrager endelig til opklaring af punkter, som maaske for mange hidtil har været dunkle. De fire første kapitler giver — i fremstillingen af Keynes' idéer og udviklingen af disse i modsætning overfor andre — en saa gedigen og værdifuld oversigt, at man i disse kapitler maatte synes at have faaet den ideelle lærebog om the Keynesian revolution.

P. Nørregaard Rasmussen.

Joan Robinson: An Essay on Marxian Economics. Macmillan. London 1947 (1942), VII + 104 p. 6 sh.

Paul M. Sweezy: The Theory of Capitalist Development; Principles of Marxian Political Economy. Dobson. London 1946 (New York 1942). XIV + 398. p. 18 sh.

J. Grünbaum: »Kapitalismens Økonomi«. Forlaget »Tiden«. København 1947. 202 p. 6.50 Kr.

Det vil sikkert komme til at vare længe, før Interessen for at studere og tolke Marx hører op. Ligesom Søslangen fra Loch Ness dukker han op igen og igen. Sammenligningen med Søslangen er naturligvis ligeså uretfærdig, som den er fristende. Forskellen til Søslangen er jo bl. a. den væsentlige, at det ikke just er i Agurketiden, Marx plejer at få sine comebacks, men tværtimod i Tider, hvor Samfundsudviklingen bliver gearret op, og der er Højvande i de revolutionære Bevægelser. At Interessen for Marx i ikke-akademiske Kredse på denne Måde er intimt forbundet med »Revolutionens Ebbe og Flod« er en selvklar Sag,

og det kan heller ikke undre, om en politisk forårsaget ikke-akademisk Marx-Renaissance fremkalder en vis Reaktion i de akademiske Cirkler, om ikke andet så i hvert Fald den rent negative Reaktion, at man nok en Gang kaster Marx på Porten. Og synderlig vanskeligt har det jo som oftest ikke været at mane Gespenstet i Jorden, thi hele det gængse Cereemoniel, som ellers kræves overholdt ved Afgivning af Teoretikere, og de almindelige Fredningsbestemmelser, som anerkendes Akademikere imellem, har gerne ikke været udstrakt til at gælde Marx. Hans Retsstilling blandt akademiske Økonomer var længe den samme som Mussolinis hos Partisanerne: det var tilstrækkeligt at fastslå Identiteten!

Alt dette passer imidlertid temmelig dårligt på den voksende Interesse, som i det sidste Tiår er blevet Marx til Del fra engelske og amerikanske Akademikeres Side. Dels synes der ikke at have ligget nogen specifik politisk Udvikling bag (selv om det jo nok ikke er helt uden politisk Baggrund, at man støder på et Antal orientalske Navne i den pågældende Litteratur), dels er Grundindstillingen den afgjort positive, at der er mere at hente hos Marx, end man hidtil har villet anerkende, og at Marx har været inde på Tankegange og Problemstillinger, som de akademiske Økonomer alt for længe har forsømt. Det er som bekendt Keynes' General Theory (i U.S.A. med Støtte i Veblen-Traditionen), hans egne Ord om, at Tanken om den svigtende Efterspørgsel hidtil har vejet i Marx's, Hobsons og Gesells Underverden, og forskellige Økonomers hurtigt Blik for Rigtigheden heraf, der har været den Kraft, som har rejst den nye Marx-Debat, og to af de mest stimulerende Indlæg i denne Debat er Joan Robinsons Essay, der udkom i 1942 og i 47 er blevet optrykt i en let korrigeret Udgave, samt Harvard-Økonomen Paul M. Sweezy's Principles, der også første Gang kom ud i 1942.

Titlen på Robinsons Bog: An Essay on Marxian Economics, er f. s. v. temmelig vildledende, som henvend Halvdelen af Bogen udelukkende beskæftiger sig med, hvad Robinson kalder den »akademiske Økonomi's Utilstrækkelighed. Formålet med Bogen angives ganske

vist at være »to compare the economic analysis of Marx' *Capital* with current academic teaching«, men man opdager hurtigt, at det centrale for Robinson — og dette er vel egentlig også det eneste, som kan have større almen Interesse ved denne Form for exegetiske Øvelser — er, om Marx kan yde noget på de Punkter, hvor det forekommer åbenbart, at den akademiske Økonomi er gået mere eller mindre i Stå. Robinson sigter her navnlig til Teorien for Faktorerens Afledning og for Indkomstfordelingen, som efter hendes Mening i og med (hendes egen) moderne Monopolteori er blevet reduceret til tom Formalisme. Med denne Oplægning er det forståeligt, en god Bid af Bogen går til at opridsse visse Træk i den moderne Økonomi, og da også Marx' Teori fremstilles, der foretages Sammenligninger på Kryds og Tværs og begge Teorier kritiseres, og da Bogen endelig kun er på ca. 100 Sider, bliver det hele nærmest kun en Tankevækker, og man er ikke fri for at føle sig en lille Smule snydt, når Bogen er læst.

Han skal lede længe efter en Pen så klar som Robinsons. Fremstillingen af Marx's teoretiske System er i al sin Knapthed lysende, og der peges på en Del Punkter, som Robinson formentlig er den første, der har gjort opmærksom på Rækkevidden af (forudsat at hendes Tolkninger er rigtigt, hvad der næppe altid er Tilfældet). Det gælder således Marx's noget vaklende Behandling af den effektive Efterspørgsel, hans Beskæftigelsesteori, der ofte synes at lade Beskæftigelsen være en Funktion af Kapitalmængden (her er der vist noget galt med Tolkningen af Marx's Kapitalbegreb), hans næsten fuldstændige Negligering af Substitutionsproblemet, Reallønnens Bestemmelse, o. a. På den anden Side synes Robinson i nogen Grad at skyde over Målet i sin Kritik af både Marx og den moderne Teori, idet hun på visse Punkter lader den væsentlige Indvending mod teoretiske Resultater være, at det hele blot er simple Følger af de gjorte Forudsætninger. Dette kommer særlig tydeligt frem ved Behandlingen af Marx's Teori om den faldende Proftrate (jfr. også Kritiken af den moderne Trylleformular $\frac{e}{e-1}$), hvor ganske vist også den logiske Vej

fra Forudsætninger til Resultat er meget kort. Men uanset hvor mange eller få Slutninger, som ligger mellem Forudsætning og Resultat, kan dette vel aldrig i sig selv accepteres som en Indvending mod en Teori. Dette Standpunkt indebærer i Virkeligheden en Afvisning af al Teori, thi i denne Forstand er jo al Teori tom og indholdsløs. Dette er næppe heller Robinsons Mening, men nægtes kan det ikke, at hendes Kritik både af Marx og af den moderne Teori af denne Grund hist og her kommer til at virke en Smule billig. I det store og hele er Kritikken dog meget grundig og berettiget. Dette gælder også, trods den ovenfor anførte Svaghed, Kritiken af Teorien om den faldende Profirate, en Teori, som vel også efterhånden de fleste, hvad de så iøvrigt mener om Marx, er enige om, er temmelig haabløs.

Det Slutresultat, Robinson når frem til m. H. t. Marx's Givtighed i Henseende til Forklaringen på Indkomstfordelingen er det negative, at Marx ikke fører videre frem end den moderne »borgerlige« Teori er kommet. Det centrale for Marx er ganske vist Opdelingen af Nationalproduktet mellem Arbejdsindkomst og arbejdsfri Indkomst, men »as soon as the rigid subsistence-level theory [of wages] is abandoned, it provides no definite answer to the central question — what determines the division of the total product between capital and labour? The rate of exploitation, the division of the working day between paid and unpaid time, the division of real output into wage-goods and other goods — these are all merely alternative ways of formulating the problem of distribution. None provides any clue to finding the answer« (p. 34). Hvis man virkelig, som Marx gør det, må starte med at gøre en Forudsætning om Indkomstfordelingen for at kunne tumle Problemet, kan man naturligvis ligesågodt gøre denne Forudsætning indenfor den moderne Økonomis Rammer, som indenfor Marx's.

Formålet med Poul M. Sweezy's Bog er et helt andet end Robinsons. Sweezy har sat sig til Opgave at give en almindelig grundig Fremstilling af Marx's økonomiske Teoribygning, få det hele til at hænge sammen så der

ikke forekommer Mangler i Systemet, samt at føre dette så vidt frem, at det bliver praktisk anvendeligt på det kapitalistiske Samfunds Udviklingstendenser af i Dag. Skönt Sweezy synes at være overbevist Marxist, ja han synes til og med at være en vaskeægte Stalinist, fremhæver han på en velgørende Måde det marx'ske Systems begrænsede Anvendelighed. Hvad Marx sigtede til, var at finde den økonomiske Lov for det kapitalistiske Samfunds Udvikling, og som Sweezy gør opmærksom på i en meget belysende Paragraf (»Why not start with price calculation? p. 128 f.), der faktisk giver hele Svagheden i Arbejdsværldiloven, kan man ikke vente, at en Teori af denne Karakter skulde være til nogen Hjælp overfor de Korttidsproblemer, den moderne Økonomi vanlig sysler med. Det er da også karakteristisk, at det nok så meget er Schumpeter som Keynes, Sweezy trækker frem, når han knytter Tråden til moderne Økonomi. Og det er vel også heri, Svaret ligger på, hvorfor Robinson kom til det negative Resultat, som ovenfor er nævnt, men at hun på den anden Side kan slutte sin Bog med at sige, at »if there is any hope of progress in economies at all, it must be in using academic methods to solve the problems posed by Marx.« Trods den tilsyneladende Forskellighed i Oplægning er Overensstemmelsen mellem Robinsons og Sweezy's Standpunkter nok ganske stor. Derimod mærker man sig en ikke helt ringe Uoverensstemmelse i Tolkningen af Marx mellem de to Forfattere.

Af særlig interessante Sager i Sweezy's Bog — der nok er den bedste moderne Marx-Fremstilling på Markedet — må fremhæves Behandlingen af en af Bortkiewitsch foreslået Forbedring af Teorien om Profitratens Udligning, samt det fyldige Referat af den indenfor kontinentale socialistiske Kredse efter Marx's Død løbende Diskussion af det såkaldte Realisationsproblem (den effektive Efterspørgsel). Derimod stiller man sig noget skeptisk overfor Sweezy's Forsøg på at anvende den fremstillede Teori på Fascismen og andre nyere Foreteelser. Bogen er behæftet med et fortrinligt lille Appendix af Dr. Shigeto Tsuru om Quesnay's, Marx's og Keynes' Kredsløbsmodeller.

Medens de to hidtil omtalte Værker ene synes udsprunget af en almindelig videnskabelig Sandhedssøgen, er den tredje Bog — *I. Grünbaums: Kapitalismens Økonomi* — som her skal omtales, tydeligt båret frem og inspireret af en speciel politisk Udvikling, og da den vel egentlig er beregnet som en Begynderbog, kunde det måske forekomme lidt urimeligt at anmelde den i samme Andedragt som de to andre Bøger. Da Forfatteren imidlertid er gået så pretentiøst til Værks, at han ikke blot har ment at måtte udstyre Bogen med et særligt Afsnit beregnet for »den nationalekonomisk skolede Læser» for at lette denne Forståelsen af den sande Lære, men også med en rask Håndbevægelse fejrer den såkaldte »borgerlige Økonomi» i Papirkurven, dette til Trods for at hans egen Marx-Fortolkning i Virkeligheden er Udtryk for en udpræget Eklektisme, hvor marx'sk Økonomi og moderne »borgerlig» Økonomi er sat sammen i en Komposition, der udadtil optræder som værende ren Marxisme, er det nok alligevel passende at tage Bogen op til Grandskning i denne Sammenhæng.

Grünbaums Opfattelse af Arbejdsværdilæren som Værditeori er efter Fremstillingen at dømme en anden end Robinsons og Sweezy's. Medens det for disse er åbenbart, at dette blot var et Spørgsmål om at definere hensigtsmæssigt, synes for Grünbaum Værditeorien at være noget andet og mere. På den ene Side skal den, i Modsætning til »den borgerlige Nationalekonomi, [der] starter med selve det overfladiske Skin af Virkelighed, og standser også der,« (p. 54) føre os ned til den mere dybtliggende, rigtige, virkelige Virkelighed i det kapitalistiske Samfund. At der herved ikke bare er Tale om det (ganske legitime) Synspunkt, at de marx'ske Langtidsproblemer skulde være af større Vigtighed at få besvaret end den »borgerlige» Økonomis Korttids- og evt. Langtidsproblemer, fremgår af, at Grünbaum også mener, at ved Behandlingen af Korttidsproblemer er Arbejdsværdilæren overlegen. Hvad så Meningen med dette »Skin af Virkelighed» o. s. v. kan være, får man ikke noget nærmere at vide om; man forledes næsten til at tro, at Grünbaum med Arbejdsværdilæren i Hånden er på Jagt efter det øko-

nomiske Livs Ding an sich. Det er svært at indse, hvorfor de Priser og Mængder, den »borgerlige» Økonomi i første Række interesserer sig for, skulde være mindre virkelige end Marx's Udgangspunkt: at der findes Arbejdere og Kapitalister, og at ikke hele Nationalindkomsten tilfalder Arbejderne.

På den anden Side skinner hist og her igennem (jfr. f. Ex. p. 19 om Kapitalisternes arbejdsværdiskabende Evne, samt p. 73 om Bestemmelsen af den optimale Teknik), at Arbejdsværdilæren også skulde være Udtryk for rationel, samfundsmæssig Kalkule i det socialistiske Samfund. Grünbaum er meget uklar på dette vigtige Punkt, men de anførte Steder, der er de eneste, der siger noget konkret herom, kan vanskelig forstås anderledes. — Hvorfor nu netop Teorien for den rationelle Kalkule i det socialistiske Samfund samtidig skulde være den Teori, der giver den »virkelig dybtgående» Forklaring på både Langtidsudviklingstendenser og Korttidsfænomener i det kapitalistiske Samfund, får stå hen; i hvert Fald er Arbejdsværdilæren næppe anvendelig på Prisdannelsen i Sovjetunionen, hvor det tværtimod er den »overfladiske» »borgerlige» Teori, der er i Stand til at levere en god Begrundelse af Fænomener som dette, at Statsbankerne tager Rente af de Lån, der ydes Virksomhederne, samt at Renteomkostningerne indkalkuleres i Priserne. Thi det er jo klart, at hvis det socialistiske Samfund ikke er i den Grad avanceret, at der ikke længere findes nogen Knapthed på Arbejdskraft, kan det ikke være ligegyldigt, om en Arbejdstime, der sættes ind i Dag, giver Resultat straks eller først om ti År. Opfatter man Arbejdsværdilæren på denne Måde, var det rimeligt, om man, inden man adderer alle mulige Arbejdstimer, gjorde dem samfundsmæssig set kommensurable ved at henføre dem til samme Tidspunkt gennem en almindelig Diskonteringsproces — og man vilde da få frem en smuk marshalliansk real-cost Teori!

Vil man derfor opretholde Marx's Formulering af Arbejdsværdilæren, er der næppe andet for end at afstå fra dens Gyldighed som rationel Kalkule i det socialistiske Samfund (dette er også Sweezy's Synspunkt). Herved opnår man videre at undgå det Element af

politisk Vurdering, som i Grünbaums Fremstilling er gledet ind i selve Værditeorien.

En almindelig Svaghed ved Arbejdsværdilæren sammenlignet med moderne Økonomi fremgår også af Grünbaums Fremstilling. Der optræder nemlig på et vist Punkt (uden nærmere Forklaring) et Par Begreber ved Navn Udbud og Efterspørgsel. Uden disse kan Arbejdsværdilæren ikke få udlignet Profitraten, så fra et vist Punkt må man faktisk tage hele den moderne Teori, der jo i sidste Ende ikke er andet end een stor Analyse af Udbuds- og Efterspørgselsforhold, i Brug for at komme videre med Arbejdsværdilæren. Da omvendt Arbejdsværdilæren, inden den tager Efterspørgsel og Udbud i Anvendelse, ikke yder eet eneste Resultat, som man ikke ligesågodt ved passende Valg af Forudsætninger kan komme frem til ved »borgerlig« Analyse, er det svært at se, hvad man overhovedet skal med Arbejdsværdilæren.

Blandt Bogens Kapitler har Anmelderen navnlig hæftet sig ved de Afsnit, som beskæftiger sig med Penge, Priser, Rente og andre monetære Fænomener. Disse Afsnit er meget svage, hvad der formentlig hænger sammen med, at Marx aldrig har udarbejdet nogen videre Pengeteori, bortset fra en Forkastelse af Kvantitetsteorien og en Påvisning af Sammenhængen mellem Produktionsomkostningerne i Guldproduktionen og Prisniveauet. Det sidste får hos Grünbaum en besynderlig Udformning, idet han mener, at »tager vi et Gennemsnit af Konjunkturen, så er det Guldets Værdi i Forhold til Varernes Værdi, der er bestemmende for Prisniveauet« (p. 64), idet »Prisniveauet ... i Konjunkturopgangen efterhånden [vil] ligge over det »normale« Prisniveau, således som dette er bestemt af Forholdet mellem Guldets og Varernes Værdi, og »omvendt under Konjunkturedgangen, hvor Efterspørgselen ligger lavt og Prisniveauet under det »normale« Prisniveau« (p. 63 og 64). Substituerer vi her Produktionspris for Værdi (jfr. p. 67), siger dette altså blot, at det er Guldets Produktionsomkostninger incl. normal Profit i Forhold til Varernes ditto, som er afgørende for Prisniveauet, og Bevægelsesmekanismen må så være den, at der indenfor den enkelte Konjunktur finder en

sådan Overgang til og fra Guldproduktionen Sted, at den gennemsnitlige Profitrate tenderer at blive den samme i og udenfor Guldproduktionen. Thi hvis ikke total Vareefterspørgsel og -udbud (som efter Grünbaum er det, der fra Dag til Dag bestemmer Prisniveauet) på denne Måde blev bestemt af Svingninger i Guldproduktionen, var der jo ingen Anledning til at tro, at det »normale« Prisniveau på den ene Side defineret som Gennemsnit af Konjunkturen og på den anden Side defineret ved Forholdet mellem Varernes og Guldets Produktionspriser skulde falde sammen. Der er jo nemlig her ikke Tale om Korttidstilpasning af Grænseomkostningerne i Guldproduktionen (i hvilket Tilfælde også Teorien vilde blive intetsigende, jfr. Wicksells Kritik af Produktionsomkostningsteoriene, incl. Marx's), thi følgende Marx regner Grünbaum helt igennem med konstante Omkostninger undtagen i Landbruget.

At der findes en sådan Tendens til Udvæjning af Svingninger i Prisniveauet, gennem at Guldmineindustrien expanderer under faldende Prisniveau og kontraherer under stigende Prisniveau, er alle enige om, men siden Wicksell er vel også alle enige om, at denne Tendens er i den Grad langsomtvirkende, at man ligesågodt kan se bort fra den i den almindelige Konjunkturteori. De dristigste monetære Konjunkturteoretikere vover til Nød at knytte dette sammen med de lange Bølger, mens f. Ex. en Forfatter som Alvin Hansen mener, at Langtidstilpasningen endog er så langsom, at den heller ikke kan anvendes her. Grünbaum har åbenbart overset, at hans Guld- og Prisniveau-Teori (der desværre er et absolut nødvendigt Led i hans Synspunkt på Bestemmelsen af Faktoraflønningerne) i Virkeligheden implicerer en rent monetær Konjunkturforklaring af den mest hårdkogte Type, hvor for det første Reaktionshastigheden ved Ændring i Teknik og Aabning af nye Miner, og for det andet Guldmineindustriens kvantitative Betydning i Verdensøkonomien (målt efter indkomstskabende Betydning; Kvantitetsteorien forkastes jo) fuldstændig overdimensioneres.

Kapitlet om Kapitalrenten læser man med nogen Undren. Først får man at vide, (med

Småtryk), at man fra »borgerlig Side« har to Renteteorier, hvoraf den ene siger, at Kapitalrenten er »Prisen paa Kapitalens Ydelser« (p. 94), og den anden, at Kapitalrenten er »Prisen på Penge« (p. 96), og bestemt ved Udbud af og Efterspørgsel herefter. Begge Teorier nedlægges uden større Besvær; den sidste ved Hjælp af Grünbaums Postulat, at Pengeudbudet altid er uendelig elastisk (måske bortset fra Krisedagene) gennem Konjunkturen. Dernæst kommer (med store Typer, kursivret) den rigtige Teori, som siger, at »Låne- renten er Prisen på Lånekapital, og dens Højde bestemmes af Udbud og Efterspørgsel efter Lånekapital.« (p. 97). — Begynderen, som læser dette, får bestemt det Indtryk, at denne Renteteori er ganske ukendt for »borgerlige« Økonomer, hvortil så kommer det kedelige, at Udbud-af-og-Efterspørgsel-efter-Lånekapital-Teorien ikke godt lader sig forene med Grünbaums egen Teori om det elastiske Pengeudbud. Er Pengeudbudet fuldstændig elastisk, må nødvendigvis også Udbudskurven for Kredit (Lånekapital) være vandret, i hvilket Tilfælde *Efterspørgselen* efter Lånekapital ikke er nogen medbestemmende Faktor ved Fastsettelsen af Renten, der da rent arbitrært fastsættes af de pengeskabende Myndigheder (og/eller Institutioner).

Løvrigt var Pengeudbudet jo ingenlunde elastisk i Guldfoedstiden. Et Blik på Diskontoens Bevægelser gennem Konjunkturerne viser dette klart. Og i Nutiden, hvor i flere Tilfælde Centralbankens Politik har gjort det rimeligt at arbejde med en Forudsætning om et elastisk Pengeudbud, er Pengeudbudet kun elastisk, sålænge Centralbanken vil det. At opstille som normal Regel i en Konjunktur- og Kreditteori, at Pengeudbudet er elastisk, fører næppe til noget godt.

Det kunde være fristende at gå ind på andre af Bogens Afsnit, navnlig dem, som afhandler Lønnens Rolle i den økonomiske Sammenhæng, men det ovenstående får række. Selv om man under Læsningen lidt vel ofte må stejle over de fremsatte Synspunkter, har Bogen dog sin Værdi for »den nationaløkonomisk skolede Læser« deri, at de marx'ske Langtidsproblemer hermed har fået en Fremstilling på dansk. Disse Problemer har alt for længe været forsømt, selv om Økonomerne nok vil være tilbøjelige til at melde Hus forbi og henvise til Sociologien og Statsvidenskaben, og man kunde ønske, at Grünbaum havde været opmærksom på det store Arbejde, som især i U. S. A. i de senere Ar er udført indenfor disse Dicipliner, netop på Linje med de marx'ske Tankegange.

Den læge Læser vil derimod næppe — bortset fra, som nævnt, et ganske vrangvendt Indtryk af moderne Økonomi og Samfundsvidenskab — få så meget ud af Bogen; dertil er den ikke bred og populær nok. Det må også i denne Forbindelse være tilladt at spørge, hvorfor egentlig Arbejderbevægelsen stadig skal plages med den 100 Ar gamle Studenterjargon fra Universiteterne i Bonn og Berlin, som marxistiske Skribenter øjensynlig ikke kan lade være at tumle sig i. Det hindrer jo i høj Grad det åndelige Samkvem mellem de Mennesker, der læres op i den, og Folk, som benytter sig af almindelig moderne Sprog og Tankegang. Joan Robinsons Fremstilling viser, at det hele kan siges langt mindre snørklet, og uden at den agitatoriske Kraft, som ligger i den marx'ske Teoribygning, og som Arbejderbevægelsen ganske naturligt må benytte sig af, behøver at gå tabt.

Bent Hansen.

MEDLEMSLISTE 31. DECEMBER 1947

En Stjerne (*) foran Navnet betyder, at vedkommende er Medlem af Nationalekonomisk Forenings Bestyrelse.

Æresmedlemmer:

fhv. Departementschef *Adolph Jensen*.
Professor, Dr. polit. *Axel Nielsen*.

Medlemmer:

Aagaard Christensen, Arne, cand. polit.,
Sekretær i Prisdirektoratet.
Aarup Hansen, Fr., Direktør i Privat-
banken.
Abrahamsen, S. A., cand. polit., Direktør i
Det danske Mælkekompagni.
Adler-Nissen, Karengete, Sekretær i Direk-
toratet for Vareforsyning.
Agerup, Flemming, stud. polit.
Albeck, Georg, cand. polit., Kontorchef i
1ste Hovedrevisorat.
Albrethsen, P. Høeg, cand. polit., Fuld-
mægtig under Kbh.s Magistrat.
Almdal, Holger, Inspektør ved Handels-
højskolen.
Alsing, Inger, cand. act., Fuldmægtig i Det
statistiske Departement.
Andersen, Aage, cand. polit., Sekretær i
Handelsministeriet.
Andersen, Aksel, cand. polit., Hospitals-
direktør.
Andersen, C. F., Sparekassedirektør, Hille-
rød.
Andersen, C. L., cand. polit., Revisor.
Andersen, Ellen, Frøken.
Andersen, E. R., Kontorchef i Sparekassen
i Kbh. og Omegn.
Andersen, Helge, cand. polit., Kontorchef
i A/S F. E. Bording.
Andersen, K., Bestyrer.
Andersen, Knud, stud. polit.

Andersen, K. B., cand. polit., Afdelings-
chef i Statsradiofonien.
Andersen, N. P., Civilingeniør, Direktør,
Lektor v. Landboøjskolen.
Andersen, Peter, Disponent.
**Andersen, Poul*, adm. Direktør i Privat-
banken.
Andersen, R. G., Civilingeniør, Direktør.
Andersen, Stig, stud. polit.
Andersen, Svend, cand. polit., Internatio-
nal Bank for Reconstruction and Devel-
opment, Washington, U.S.A.
Andersson, Josef, Forretningsfører i Dansk
Skræderforbund.
Angelo, A., Civilingeniør, Direktør for
N. E. S. A.
Arnborg, H., statsautoriseret Revisor.
Arnholdt, Louis, Vekselerer.
Arp, Claus, cand. polit., Sekr. i Prisdirek-
toratet.
Arnkov, Kaj, Revisor.
Axelsen Drejer, A., cand. polit., Redaktør
af Andelsbladet.
Baaring, Bernh., Direktør i A/S Magasin
du Nord.
Bager, Olaf, Afdelingschef.
Bager, Rachel, Frue, cand. polit., Sekretær
i Sundhedsstyrelsen.
Baggesø, Tom, stud. polit.
Bahnsen, Louis, Direktør, Redaktør.

- Bak Jensen, T., H. A.,** Konsulent.
Bang, Chr. Hjelm, Grosserer.
Bang, Ove, cand. polit., Sekretær i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.
Banke, Niels, cand. polit., Underdirektør i Prisdirektoratet, Lektor ved Handelshøjskolen.
Barfod, Børge, cand. polit., Professor ved Aarhus Universitet.
Barfod, Annemarie, stud. polit.
Barlyng, Harry, Skatteinspektør under Nykøbing F. Kommune.
Bartels, Eyvind, cand. polit., Fuldmægtig i Udenrigsministeriet.
Bastrup-Birk, Erik, cand. polit., Sekr. i Handelsministeriet.
Bech, Oluf, fhv. Filialdirektør i Danmarks Nationalbank.
Bechgaard, L. B., Prisispektør.
Beildorff Petersen, Aage, Afdelingsbestyrer i Handelsbanken.
Bendix, A. B., adm. Direktør i De forenede Papirfabrikker.
Bendtsen, C., Direktør for Den danske Presses Fællesindkøbs-Forening.
Bengtsson, Holger, Prokurist.
Benzon, Aage v., Vekselerer.
Bergendorff, Carl, statsautoriseret Revisor.
Berg Nielsen, Viggo, stud. polit.
Bering, Otto, Hovedbogholder i Danmarks Nationalbank.
Bertelsen, Poul, stud. polit.
Beyer, A. F., Revisor.
Beyer, C. K., Civilingeniør.
Bierbum, Frederik, Vekselerer.
Bierbum, R. P. C., Bankdirektør, Holbæk.
Bierfreund, Inga, Frue.
Bierfreund, Poul, Højesteretssagfører.
Bing, Otto, Overretssagfører.
Birck, Ruth, Professorinde.
Bisgaard Olesen, H., cand. oecon., Sekr. i Prisdirektoratet.
Bjerke, Kjeld, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Det statistiske Departement, Lektor ved Handelshøjskolen.
Bjerregaard, Knud, Direktør under Kbh.s Magistrat.
Bjørner, Bue, Grosserer.
Bjørner, J. L., Direktør.
Björnsson, Gunnar, cand. polit.
Blinkenberg Nielsen, O., cand. polit., Sparekassedirektør, Holbæk.
Bloch, Erich, stud. polit.
Bodenhagen, Ib, stud. polit.
Boesen, Per, cand. polit., Bibliotekar ved Handelshøjskolen.
Bo-Jensen, Aage, cand. polit., Sekretær i F. D. B.
Boldsen, F. C., Direktør.
Bollerup, E., cand. polit., Kontorchef i Turistforeningen for Danmark.
Bonde, Chr., cand. polit., Ekspeditionssekretær i Det statistiske Departement.
Bondesen, S. H., cand. polit., Kontorchef i Landmandsbanken.
Borup, Erik, cand. polit.
Boserup, Ester, cand. polit., Geneve.
Boserup, Mogens, cand. polit., Economic Commission of Europe, Geneve.
Boserup, William, cand. polit., Fuldmægtig i Prisdirektoratet.
Brahe Christensen, L., Direktør i Tekstilfabrikantforeningen.
Bramsen, Eigil, Direktør i Nye Danske af 1864.
***Bramsnæs, C. V.,** cand. polit., Nationalbankdirektør.
Bramsnæs, F., Civilingeniør.
Brandt, G., Direktør i Hellerup og Omegns Bank.
Bredsdorff, J., cand. polit., Fuldmægtig ved Forvaltningsnævnet.
Bredsdorff, Per, stud. polit.
Bregenholt, Dagny, stud. polit.
Breitenstein, Finn, cand. polit.
Breitscheid, G., Direktionssekretær i Revisions- og Forvaltningsinstitutet.
Brems, Hans, cand. polit., Lektor ved Københavns Universitet.
Brems, Ulla, Frue.
Bretting, H. A., Arbitrager.
Breuner, Ove, statsautoriseret Revisor.
Brink, S., Bankdirektør, Frederikssund.
Brock, Jørgen, cand. jur. & polit., Kaptajn.
Brosted, C., Direktør i Krak.

Brun, Alice, cand. polit., Kontorchef i Finansministeriet.
Bruun, Aksel, Fuldmægtig i Haandværkerbanken.
Bruun, Frans, statsautoriseret Revisor.
Bruun, V., Hovedbogholder i Landmandsbanken.
Bruun Pedersen, Ove, stud. polit.
Brøndum, Arne, stud. polit.
Brønsted, E., Frue, stud. polit.
Buch-Larsen, J. L., cand. polit., Sekretær i Det statistiske Departement.
Budde, Erik, stud. polit.
Buhl, Sten, stud. polit.
Buhl, V., Regnskabschef.
Buhl, Vilh., Minister u. P., fhv. Statsminister.
Bülöw, A. v., Bankkasserer.
Bülöw, F. W. v., cand. polit., Proprietær.
Bülöw, Hans, stud. polit.
Byrdal, Karsten, Landsretssagfører.
Byrdal, V., Overretssagfører.
Bøgelund-Jensen, S., Direktør i A/S Magasin du Nord.
Bøggild Christensen, Johannes, cand. polit., Sekretær i Socialministeriet.
Børresen, Johs. E., Belysningsdirektør.
Børup, Olaf, cand. mag. & polit., Lektor ved Handelshøjskolen.

Carstens, Agnete, Frue, stud. polit.
Carstens, Einar, cand. polit., Kontorchef i Grosserer Societetets Komite.
Carstensen, Vilhelm Emil, stud. polit.
Christensen, A., Direktør i Fyens Landmandsbank, Odense.
Christensen, Aage, cand. polit., Fuldmægtig i Generaldir. for Post- og Telegrafv.
Christensen, Aage, Forretningsfører.
Christensen, Birger.
Christensen, E., Direktør i Den danske Mælkekondenseringsfabrik, Nakskov.
Christensen, E., Kontorchef i Handelsbanken.
Christensen, Frantz, Direktør.
Christensen, H. P., Direktør for Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri, Formand for Industriraadet.

Christensen, Jens, cand. polit., Sekretær i Udenrigsministeriet.
Christensen, Kjeld, cand. polit., Medarbejder ved Statsradiofonien.
Christensen, Knud, Direktør i Københavns Brandforsikring.
Christensen, Knud, stud. polit.
Christensen, Leif, cand. polit., Direktør.
Christiani, Rud., Civilingeniør, Dr. techn.
Christiansen, Hans C., cand. merc., Direktør for Provinshandelskammeret, Lektor ved Handelshøjskolen.
Christoffersen, M., Dr. polit., Sekretær i Ø. K.
Cincinatus, Mina, stud. polit.
Clausen, Edward, cand. polit., Redaktør, Politiken.
Clemmensen, Erik Haunstrup, stud. polit.
Clemmensen, Karl Johan, cand. polit., Sekretær i Dansk Arbejdsgiverforening.
Cohn, Einar, cand. polit., Departementschef i Det statistiske Departement.
Colding-Jørgensen, H., cand., act., Fuldmægtig i Det statistiske Departement.
Cour, Jacob la, Fuldmægtig.

Dahlgaard, Bertel, cand. polit., fhv. Indenrigsminister.
Dahlgaard, Lauge, cand. polit., Fuldmægtig i Direktoratet for Vareforsyning.
Dahlgaard, Poul, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Prisdirektoratet.
Dahlgaard, Tyge, cand. polit., Sekr. i Landbrugsministeriet.
Dalgaard, Fr., Direktør for Arbejdernes kooperative Byggeforening, Landsretssagfører.
Dalgaard, Knud, cand. polit., Direktør under Kbh.s Magistrat.
Dalhoff, Johs., cand. polit., Departementschef.
Dam, Gunnar, cand. polit., Kontorchef i Sygekassedirektoratet.
Dam, Poul, stud. polit.
Damgaard Nielsen, H. O., Direktør i Danisco.
Damm, V. F., Afdelingsbestyrer i Handelsbanken.

- Damsgaard Hansen, Knud*, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Det økonomiske Sekretariat.
- Daugaard Bentzen, Erik*, stud. polit.
- Davidson, Orla*, Direktør.
- Degen, Hans*, cand. polit., Fuldmægtig i Finansministeriet.
- Dehn, E.*, cand. polit., Redaktør.
- Dessau, Axel*, Salgschef.
- Dessau, Einar*, Civilingeniør, Direktør i De forenede Bryggerier.
- Dich, Jørgen S.*, cand. polit., Kommitteret.
- Dideriksen, H.*, Assistent i Bikuben.
- Diemer, D. G.*, H. D., Direktør.
- Dige, E.*, cand. polit., Departementschef i Finansministeriet.
- Ditlevsen, L. N.*, Underdirektør i Handelsbanken.
- Dons, P. M.*, Underdirektør i Danmarks Nationalbank.
- Dragheim, Chr.*, Bankdirektør, Næstved.
- Drewes, Poul A.*, Direktør i Kaffesurrogatfabriken Danmark.
- Dreyer, J.*, Afdelingsbestyrer i Sparek. f. Kbh. og Omegn.
- Dreyer, Stellan*, cand. polit., Sekretær i Generalsekretariatet for Regeringens Beskæftigelsesudvalg.
- Dyrberg, Carl Nic.*, cand. polit., Økonomisk-statistisk Medarbejder ved A/S Magasin du Nord.
- Dyrberg, Gunnar*, stud. polit.
- Ebbe, Johs.*, Direktør for Husmandskreditforeningen for Østifterne.
- Einfeldt, Rob.*, Kontorchef ved Foreningen Dansk Arbejde.
- Elberling, B. V.*, stud. polit.
- Elkær Hansen, Niels*, cand. polit., Fuldmægtig i Tolddepartementet.
- Elmholt, Erik*, stud. polit.
- Elsass, Adam*, Direktør.
- Elsass, L.*, Direktør i A/S Sophus Berendsen.
- Engberg Pedersen, Signe*, cand. polit., Fuldmægtig i Prisdirektoratet.
- Engelund Petersen, Tage*, stud. polit.
- Engmann, H.*, cand. polit., Kontorchef i Finansministeriet.
- Eriksen, Axel*, Prokurist i Handelsbanken.
- Essen, Preben v.*
- Fabricius, Louis*, Generalsekretær i F. D. B.
- Falbe-Hansen, V.*, Overretssagfører.
- Falkesgaard, J.*, Sagfører, Direktør i Frederiksberg Sparekasse.
- Faurholt, Johs.*, Direktør i Bikuben.
- Faurholt, O. P.*, Kontorchef i Privatbanken.
- Feldvoss, Torkild*, stud. polit.
- Finsen, Aa.*, Direktør i Københavns Kreditforening.
- Fog, Bjarke*, cand. polit., Undervisningsassistent ved Aarhus Universitet.
- Foss, Kr. R.*, cand. mag., Aktuar.
- Frandsen, Anker*, cand. polit., Kommuelærer.
- Frandsen, Erik*, Civilingeniør, Direktør i Det danske Petroleumsaktieselskab.
- Frandsen, G.*, cand. polit., Kontorchef i Direktoratet for Vareforsyning.
- Frandsen, Gregers*, stud. polit.
- Frederiksen, Bjarke*, H. D., Assistent i Handelsbanken.
- Frederiksen, H. P.*, Kontorchef i Handelsbanken.
- Frellesvig, P. W.*, cand. oec., Sekr. i Udenrigsministeriet.
- Friedmann, Karen*, Frue, cand. polit., Washington, U. S. A.
- Frigast, Poul*, Direktør for P. C. L. Frigast A/S Sølvvarefabrik.
- Friis, Aage*, stud. polit.
- Friis, Charles Rud.*, cand. polit., Kontorchef i Grønlands Styrelse.
- Friis, E.*, Grosserer.
- Friis, Henning K.*, cand. polit., statsvidenskabelig Konsulent i Arbejds- og Socialministerierne.
- Friis, N. W.*, cand. jur. & polit., Direktør i Østifternes Brandforsikring.
- Frølich, Gerda*, Frue.
- Funder, K. V.*, Afdelingsbestyrer i Sparek. f. Kbh. og Omegn.
- Fynning, Andreas*, cand. polit.
- Gammelgaard, Hj.*, cand. polit., Forstander for Arbejderhøjskolen, Roskilde.

Gammelgaard Jacobsen, Gerda, Frue.
 Gammelgaard Jacobsen, S., cand. polit.,
 Kontorchef i Prisdirektoratet.
 Gammeltoft, Carl, Direktør i De danske
 Sukkerfabrikker.
 Gandil, Chr., Forstkandidat, cand. polit.,
 Sekretær for Erhvervenes Oplysnings-
 raad.
 Geistrup, Poul, Assistent i Sparek. f. Kbh.
 og Omegn.
 Gelling, Anna Sophie, Frue, cand. act.
 Gelling, Jørgen, cand. polit., Lektor ved
 Københavns Universitet.
 Georg, Carl, Direktør under Kbh.s Magi-
 strat.
 Gersmann, Paul, cand. polit., Fuldmægtig
 i Tolddepartementet.
 Gervad, Find, cand. polit., Sekretær i Sta-
 tens Bygningsdirektorat.
 Gille, Halvor, cand. polit., Sekretær i Ar-
 bejds- og Socialministerierne.
 Glashof, E., Afdelingsbestyrer i Handels-
 banken.
 Glindemann, Poul, Direktør, kgl. Transla-
 tør.
 Gloerfelt-Tarp, B., cand. polit., Underdi-
 rektor i Store Nordiske Telegrafelskab.
 Gloerfelt-Tarp, Kirsten, Frue, cand. polit.,
 Kontorchef i Fabrikstilsynet.
 Glud, Søren, stud. jur.
 Glud, Troels, cand. polit., Fuldmægtig i
 Direktoratet for Vareforsyning.
 Goldschmidt, Valdemar, Bankier.
 Gormsen, Axel, stud. polit.
 Gormsen, E. M., cand. polit., Underdirek-
 tør i Landmandsbanken.
 Gottlieb Petersen, Birthe, Frue, stud. polit.
 Graae, Erik, Direktør i Sparek. f. Kbh. og
 Omegn.
 Graae, Poul, cand. polit., Chefredaktør, Po-
 litiken.
 Graessler, Herbert, cand. polit., Fuldmæg-
 tig i Dir. f. Sygekassevæsenet.
 Graff, Ivar, Direktør i Graff & Co. A/S.
 Grauer, Nikolaj, stud. polit.
 Gregersen, J., cand. polit., Afdelingschef i
 Direktoratet for Vareforsyning.
 Grill, Margrethe, Frue, cand. polit.

Griis, H. K., Ekspeditionssekretær i Sparek.
 f. Kbh. og Omegn.
 Groes, Anne Lisbeth, Frue, cand. polit.
 Groes, Ebbe, cand. polit., Direktør i
 F. D. B.
 Grünbaum, I., cand. polit., Fuldmægtig i
 4. Hovedrevisorat.
 Grøn, A. Howard, Dr. polit., Professor v.
 Landbohøjskolen.
 Grøn, Sigurd, cand. polit., Fuldmægtig i
 Statens Ligningsdirektorat.
 Grøndahl, H., cand. polit., Fuldmægtig un-
 der Kbh.s Magistrat.
 Grønlund-Pedersen, Einar, cand. polit.,
 Fuldmægtig i Statens Ligningsdirektorat.
 Gyde-Jørgensen, H. J. E., cand. polit., Kon-
 torchef i Handelsbanken.
 Gyldentorp, R., Direktør for Kreditreform-
 foreningen, Konsul.
 Gønss-Jensen, P. E., Prokurist.
 Gøtrik, H. P., cand. polit., Ekspeditions-
 sekretær i Tolddepartementet.
 Haagentoft, E. Haagen, cand. polit., Løn-
 ningschef, Tuborgs Bryggerier.
 Hagbard Jytte, cand. polit., Sekretær i
 Overinspektionen for Børneforsorgen.
 Hagemann, John, Prokurist.
 Hagen, Gunnar, cand. polit. & jur., Kon-
 torchef i Arbejdsdirektoratet.
 Hammerich, Helge, stud. polit.
 Hammerum, Folmer, cand. polit., Fuld-
 mægtig i Prisdirektoratet.
 Hannover, Hans, Direktør i Anders A.
 Pindstoftes Maskinfabrik A/S.
 Hannover, Knud, Direktør i A/S Glud &
 Marstrand.
 Hansen, Anne Marie, stud. polit.
 Hansen, Asger, stud. polit.
 Hansen, Bent, cand. polit., Amanuensis,
 Nationalekonomiska Institutionen, Upp-
 sala.
 Hansen, Carla, cand. polit., Sekretær i
 Overinspektionen for Børneforsorgen.
 Hansen, C. P. M., Kabinetssekretær, Kam-
 merherre.
 Hansen, Curt, cand. polit., Sekretær i Det
 statistiske Departement.

- Hansen, Enrico*, cand. polit., Ligningsinspektør i Ligningsdirektoratet.
Hansen, Erik Alban, cand. polit., Sekretær i Tolddepartementet.
Hansen, Fritz, Fabrikant.
Hansen, Georg, cand. polit., Underdirektør i Jærnindustriens Sammenslutning.
Hansen, Gregers, cand. polit., Kontorchef under Kbh.s Magistrat.
Hansen, Hans J., cand. polit., Lektor ved Den jydsk Handels højskole, Aarhus.
Hansen, Henning, Underdirektør i Sparek. f. Kbh. og Omegn.
Hansen, H. C., Direktør for Brdr. Braun.
Hansen, Henry J., stud. polit.
Hansen, H. P., Bogholder.
Hansen, Jens Henrik, Underdirektør i Landmandsbanken.
Hansen, Jos, Ingeniør.
Hansen, Johannes, Kontorchef i Industri-
 raadet.
Hansen, Julius, Borgmester i København.
Hansen, Knud, stud. polit.
Hansen, Lisbeth, cand. polit., Sekretær i
 Direktoratet for Sygekassevæsenet.
Hansen, M. B., cand. polit., Amtslignings-
 inspektør.
Hansen, Niels, cand. polit., Direktør for
 Ligningsdirektoratet.
Hansen, Ole G., cand. polit., Redaktør v.
 »Politiken«.
Hansen, P. A., Landbrugskandidat.
Hansen, Palle, statsaut. Revisor, Docent
 ved Handelshøjskolen.
Hansson, Birger, stud. polit.
Harhoff, Poul, cand. jur., Underdirektør i
 Landmandsbanken.
Harlang, Bent, stud. polit.
Harlang, Frantz, Direktør.
Hartogsohn, S., cand. polit., Underdirektør
 i Danmarks Nationalbank.
Hartz, G. E., Civilingeniør, Direktør for
 Thomas B. Thrige A/S, Odense.
Haubroe, Henrik, Grosserer.
Haugen-Johansen, H., Nationalbankdirektør.
Haugmark, Erik, stud. polit.
Haunso, Sigurd, cand. polit., Ekspeditions-
 sekr. i Kbh.s statistiske Kontor.
Have, Kresten, stud. polit.
- Hedebol, Peder*, fhv. Borgmester i Køben-
 havn.
Hedegaard, Minna, Frue.
Hedegaard, Olaf, Direktør i Handelsbanken.
Hedemann, Carry, stud. polit., Socialraad-
 giver.
Heering, Peter, Fabrikant.
Hegner, Henry, Kontorchef.
Heiberg, Esther, cand. polit., Sekretær i
 4. Hovedrevisorat.
Heilbuth, Niels, Landsretssagfører.
Heimann Olsen, Erik, stud. polit.
Heineke, Svend, Dr. rer. pol., Fabrikejer,
 Kerteminde Jernstøberi.
Helmer, Kurt, cand. polit.
Henius, Hugo, Direktør.
Henningsen, H. C., fhv. Direktør for Lig-
 ningsdirektoratet.
Hendriksen, Vilhelm, Overassistent.
Henriques, Carl Otto, Vekselerer.
Henriques, Leif.
Henriques, Walter H., Vekselerer.
Herlevsen, E., Kontorchef i Danmarks Na-
 tionalbank.
Hertz, Emil C., Grosserer.
Hertz, Jørgen, Civilingeniør, Fabrikant.
Hertz, Karsten, Civilingeniør.
Hirschsprung, Holger, Direktør.
Hjelm-Hansen, Aage, cand. polit., Redak-
 tør, Politiken.
Hjernø Jeppesen, H., cand. merc., statsaut.
 Revisor.
Hjorth, Jørgen, stud. polit.
Hjorth-Hansen, Lili, Frue, stud. polit.
Hoff-Hansen, Erik, Fabrikant.
Hoffgaard, C. C., Prokurist.
Hoffmann, A., Afdelingsbestyrer i Sparek.
 f. Kbh. og Omegn.
Holbæk, Svend A., Sekretær i De danske
 Spritfabrikker.
Holck, Victor, Regnskabschef, Tuborgs
 Bryggerier.
Holle, Otto, stud. polit.
Hollensen, Frede, cand. polit., Sekretær i
 Danmarks Nationalbank.
Holm, Anker, Direktør i Silkehuset.
Holm, Axel, cand. polit., Kontorchef i Kbh.s
 statistiske Kontor.
Holm, Bodil, Frue, cand. polit.

Holm, Jacob, Overretssagfører, Holbæk.
Holm, J. C., Sekretær i Otto Mønsted.
Holm, Ove, Civilingeniør, Dampskibsredet J. Lauritzen.
Holst, A. S., Civilingeniør.
Holst, Max, Underdirektør i D. B. Adler.
Holst Nielsen, John, stud. polit.
Holten, Hans, Fabrikant.
Horn, Jens, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Finansministeriet.
Horn, Max Wm., Bankier.
Hostrup-Schultz, J., cand. polit. & jur., Sagfører.
Houmark-Nielsen, Einar, Bankdirektør, Fyens Disconto-Kasse, Odense.
Hove Andreasen, Anders, cand. polit., Sekr. i Banktilsynet.
Huusmann, E., H. D.
Huusom, Kai, cand. polit., Amtsforvalter, Randers.
Hvidtfeldt, Arild, Redaktør ved »Social-Demokraten«.
Hækkerup, Per, stud. polit.
Høeg, E., Vekselerer.
Høgsbro Holm, E., cand. polit., Landsretssagfører.
Høst, H., cand. polit., Hovedrevisor.
Høst, Inger, cand. polit.
Høst-Madsen, Poul, cand. polit., International Monetary Fund, Washington.
Høyer, P., Kontorchef i Bikuben.
Højrup, C. A., cand. polit., fhv. Direktør i Dansk Folketryksanstalt.

Jacobsen, Carl, Civilingeniør, Professor, Direktør i De forenede Bryggerier.
Illum, Svend, Direktør i A. C. Illum.
Ilse, Peter, stud. polit.
Ingels, Gustav A. O., cand. polit., Sekretær i Prisdirektoratet.
Ingholt, Poul, Direktør i Landmandsbanken.
Irven, Christian, Underdirektør i De forenede Papirfabriker.
Iversen, Carl, Dr. polit., Professor ved Københavns Universitet.
Iversen, Dorrit, Frue, cand. polit.
Iversen, Johs., Grosserer.

Iversen, Mads, Dr. rer. pol., Kontorchef i Det statistiske Departement.

Jacobsen, Andreas, Direktør.
Jacobsen, A. P., Statskonsulent, Berlin.
Jacobsen, Georg, Direktør i Fyens Disconto-Kasse, Odense.
Jacobsen, Mogens, Civilingeniør.
Jacobsen, N. P., cand. polit., Sekretær i Tolddepartementet, Assistent ved Københavns Universitets økon.-stat. Laboratorium.
Jacobsen, Poul, Højesteretssagfører.
Jacobsen, Sven, Civilingeniør.
Jacobsen, Waldemar, Direktør for Hellen's Enke og V. Ludvigsen, Generalkonsul.
Jantzen, Ivar, Civilingeniør, Dr. techn.
Jantsen, Torben, stud. polit.
Jarl, C. F., Civilingeniør, Fabrikant, Kryolitselskabet Øresund A/S.
Jebjerg, Arne, cand. polit., Fuldmægtig i Prisdirektoratet.
Jensen, A., Afdelingsbestyrer i Handelsbanken.
Jensen, Aa., Direktør i Pensionsforsikringsanstalten.
Jensen, Aage, Kontorchef i Handelsbanken.
Jensen, Aksel, Direktør i Creditkassen f. Landejendomme i Østifterne.
Jensen, Alfred, fg. Sekretær i Prisdirektoratet.
Jensen, Carl, cand. polit., Underdirektør i Nordisk Ulykkesforsikring.
Jensen, Folke, stud. polit.
Jensen, Frederik, cand. jur., Kontorchef i Prisdirektoratet.
Jensen, Georg, Direktør i Oscar Siesbye.
Jensen, H., Prokurist.
Jensen, Harald, cand. polit., Sekretær i Det statistiske Departement.
Jensen, Jørgen A., cand. polit., Sekretær i Industriraadet.
Jensen, Jørgen P., cand. polit., Sekretær i Arbejds- og Socialministerierne.
Jensen, L., Inspektør.
Jensen, Mogens, Sekretær i Fælleskontoret for Valutasager.
Jensen, Svend V., cand. act.

Jensen, Thorkel, Kontorchef i Kreditfor-
eningen af Kommuner i Danmark.

Jensen, Vilh., statsautoriseret Revisor.

Jepsen, Ove, Nationalbankdirektør.

Jepsen, Paul, cand. oecon., Kontorchef.

Jerichow, Herbert P. A., adm. Direktør i
De forenede Bryggerier.

Jernert, C. V., cand. polit., Direktør i Oluf
Rønberg A/S.

Jervig, Axel, Vekselerer.

Jespersen, Vilh., fhv. Regnskabsdirektør
under Kbh.s Magistrat.

Jessen-Schmidt, Bent, stud. polit.

Jessen, W., Direktør for Polexim.

Johannesen, J. Chr., Direktør i A/S Den
københavnske Venstreprese.

Johansen, A., Hovedkasserer for Dansk
Smede- og Maskinarbejderforbund.

Johansen, Chr., cand. polit., Sekretær i
Landbrugsraadet.

Johansen, Kjeld, cand. polit., Direktør for
Kbh.s statistiske Kontor.

Johnsen, C. W. N., cand. polit., Afdelings-
bestyrer i Landmandsbanken.

Jonassen, Børge, stud. polit.

Juhl, J. T., cand. polit., Redaktør.

Juliusson, Jon., cand. oecon., Reykjavik.

Junker, Thomas, cand. polit. & agric., Gods-
ejer, Avnsøgaard.

Juul, Ole E., Assistent i Bikuben.

Jørgensen, Alb., Direktør.

Jørgensen, Albert, Direktør i A/S Magasin
du Nord.

Jørgensen, Eigil, stud. polit.

Jørgensen, Georg, Revisor.

Jørgensen, Harald, cand. oecon., Afdelings-
bestyrer i Nordisk Solarcompagni.

Jørgensen, J. A., Underdirektør i Arbej-
dernes Landsbank.

Jørgensen, Knud Tage, Ekspeditionssekre-
tær i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Jørgensen, Kristian R., cand. polit., Sekre-
tær i Direktoratet for Vareforsyning.

Jørgensen, Niels, Redaktør, Dansk Land-
brug.

Jørgensen, Peter, Ejendomsmægler.

Kallestrup, Lauge R., cand. polit., Fuld-
mægtig i Arbejdsdirektoratet.

Kampmann, C., Grosserer.

Kampmann, Gerda, Frue, cand. polit., Se-
kretær i Arbejdsministeriet.

Kampmann, Viggo, cand. polit., Chef for
Det økonomiske Sekretariat.

Karnøe, Aage, cand. polit., Sekretær i A/S
Olaf O. Barfod & Co.

Kastoft, Hans Erik, cand. polit., Sekr. i
Udenrigsministeriet.

Kaufmann, E. v., cand. polit., Direktør i
Handelsbanken.

Kier, Fr., Direktør i Arbejdernes Lands-
bank.

Kierulf Simonsen, Ingrid, Frue, cand. polit.,
Sekretær i Direktoratet for Ulykkesfor-
sikringen.

Kirkeby, H., cand. polit., Sekretær i De
danske Spritfabriker.

Kjær, Edith, cand. polit., Ekspeditions-
sekretær ved Invalidforsikringsretten.

Kjær, Jørgen, Sekretær i De samvirkende
sjællandske Landboforeninger.

Kjær Hansen, Max, cand. polit., Dr. rer.
pol., Professor ved Handelshøjskolen.

Kjærboel, Johs., Minister for Byggeri og
Boligvæsen.

Kjærgaard, Erik, stud. polit., Civilingeniør.

Kjærgaard, Poul, Assistent i Sparek. f. Kbh.
og Omegn.

Kjærsgaard-Eriksen, Knud, cand. polit.,
Sokr. i Prisdirektoratet.

Kjølby, Henning, cand. oecon., Sekretær i
Prisdirektoratet.

Kjølsten, Hans, Civilingeniør, Direktør.

Klausen, C. M., Prokurist.

Klausen-Møller, K. E., cand. polit., Fuld-
mægtig i Ligningsdirektoratet.

Klein, Johs. M., Grosserer.

Knudsen, Børge, stud. polit.

Knudsen, Valdemar, Revisor.

Kobbernagel, Jan, Landsretssagfører, Do-
cent ved Handelshøjskolen.

Koch, H. H., Departementschef i Social-
ministeriet.

Koch-Jensen, P., cand. polit., Chefredak-
tør, Dagbladet Børsen.

**Koed, Holger*, cand. polit., Økonomidirek-
tør i København.

Koejoed, Arne, Korrespondent.

Koejoed, C. A., Statsraad.

Kofoed, Frank, cand. jur., Fuldmægtig i Finansministeriet.

Kofoed, Egil, Landsretssagfører, Ekspeditionssekretær i Østifternes Kreditforening.

Kofoed, O. B., cand. jur. & polit., Næstformand i Forsikringsraadet.

Kolbjørn, Ib, Raadmand, Kbhns Magistrat.

Korsgaard, K., cand. polit., Arbejdsdirektør.

Korst, Knud, cand. polit., Generaldirektør for Skattevæsenet.

Krabbe, Jon, cand. jur. & polit., Kommitteret i Udenrigsministeriet.

Krag, J. O., cand. polit., Handelsminister.

Kringelmoser, Karl, cand. polit., Ligningsinspektør i Ligningsdirektoratet.

Kristensen, Axel, fhv. Handels- & Forsyningsminister.

Kristensen, Hanne, stud. polit.

Kristensen, M. J., cand. polit., Ligningschef i Ligningsdirektoratet.

Kristensen, Thorkil, cand. polit., fhv. Finansminister, Professor ved Handelshøjskolen i Kbhvn.

Kristiansen, Erling, cand. polit., Fuldmægtig i Udenrigsministeriet.

Krog-Meyer, H., Direktør i Den sjællandske Bondestands Sparekasse.

Krum-Møller, Bent, stud. polit.

Kryger, Poul, cand. polit., Ekspeditionssekretær under Kbh.s Magistrat.

Kunst, Aage, Grosserer.

Kyed, Johs., Gaardejer, Mejeriejer, Beldringe.

Kæstel, R., cand. jur., Underdirektør i Handelsbanken.

Kølle, O., Prokurist i Handelsbanken.

Kølln, O., Direktør for Københavns Kommunes Folkekøkkener.

Königsfeldt, C., Kontorchef i Direktoratet for Vareforsyning.

Königsfeldt, W., Kaptajn, Underdirektør i Privatbanken.

Lading, Henry P., adm. Direktør for Nordiske Kabel- og Traadfabriker.

Lange, H. O., adm. Direktør for Nordisk Fjerfabrik, Generalkonsul.

Langebæk, Tage Holm, Direktør i A. M. Hirschsprung & Sønner.

Langeskov, Sv. A., statsautoriseret Revisor.

Langhede, Frode, stud. polit.

Larsen, Albinus, Direktør, Grosserer.

Larsen, Edvin, Fuldmægtig i Handelsbanken.

Larsen, Gustav, cand. polit., Sekretær ved Importørudvalget for de grafiske Fag.

Larsen, Hans K., Grosserer.

Larsen Hans L., Fabrikant, Formand for Dansk Arbejdsgiverforening.

Larsen, Helge, cand. polit., Fuldmægtig i Det statistiske Departement.

Larsen, Heinrich, stud. polit.

Larsen, Henning, cand. polit., Fuldmægtig i Ligningsdirektoratet.

Larsen, Holger, Kontorchef i Danmarks Nationalbank.

Larsen, O. H., fhv. Professor ved Landbohøjskolen.

Larsen, Poul A., cand. polit., Sekretær i Banktilsynet.

Larsen, Vald., Direktør i Den sjællandske Bondestands Sparekasse.

Lassen, Johs., Prokurist.

Lauritzen, Knud, Skibsreder.

Lauritzen, Svend, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Prisdirektoratet.

Laursen, Agnete, Frue, Williamstown, U.S.A.

Laursen, Johanne, cand. polit., Redaktør, Nationaltidende.

Laursen, Svend, cand. polit., Professor, Williamstown, U.S.A.

Lemberg, Kai, cand. polit., Sekretær

Lemberg, Lis, Frue, stud. polit.

Lemche, Fritz, Direktør.

Lersey, Hans, Direktør.

Leth, Peter, Direktør for De private Assurandører.

Levin, Azur, cand. polit., fhv. Kontorchef under Kbh.s Magistrat.

Levinson, Niels O., Redaktør, Aftenbladet.

Lihme, Wm., Afdelingsbestyrer i Landmandsbanken.

- Lind, Lise*, cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Ulykkesforsikring.
- Lindberg, Elly*, Frue, cand. polit., Sekretær i Børneværnet.
- Lindberg, Niels*, cand. polit.
- Lindemann, Alexander*, stud. polit.
- Lindgren, Erik*, cand. polit., Direktør for Direktoratet for Vareforsyning.
- Lindsteen, Jens Jørgen*, stud. polit.
- Loff, O.*, cand. merc., Lektor ved Handelshøjskolen.
- Lohse, T. F.*, Civilingeniør, Overinspektør i Statskontrollen med Smør og Æg m. m.
- Lomholt, Jakob Kristian*, stud. polit.
- Lorentzen, J. Alb.*, Afdelingschef i D.S.B.
- Lorentzen, P.*, Kontorchef i Danmarks Nationalbank.
- Ludvigsen, H. P.*, Direktør.
- Lund, Arne*, cand. polit., Undervisningsassistent ved Aarhus Universitet.
- Lund, E.*, Prokurist.
- Lund, Fin*, Gesandt, Argentina.
- Lund, Palle*, Assistent i Sparek. f. Kbh. og Omegn.
- Lund, Svend Aage*, Civilingeniør, Chefredaktør, Berlingske Tidende.
- Lundby, Kai*, Direktør.
- Lundgaard-Andersen, S.*, Fuldmægtig.
- Lunding, Elias*, Direktør, Aktieselskabet Kall-Importen.
- Lunn, Vøgg R.*, cand. polit., Prokurist.
- Lykke Jensen, Ernst*, stud. polit.
- Lyngby, Jørgen*, Sekretær i Frederiksberg Sparekasse.
- Lyngesen, Lynge*, cand. polit., Redaktør, Socialdemokraten.
- Lysberg, Bent*, Prokurist.
- Lystbæk, Sven*, H. A.
- Lønborg, Helmer*, Vekselerer.
- Løppenthien, F.*, Direktør i Haand i Haand.
- Maare, T.*, Direktør i Privatbanken.
- Madsen, Chr.*, Disponent, Hellerup Skolæstefabrik.
- Madsen, Johs.*, stud. polit.
- Madsen, Jørgen*, cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Vareforsyning.
- Madsen, Karl*, Sekretær i Centralforeningen af Tolvmandsforeninger og større Landbrugere i Danmark.
- Madsen, O. H.*, cand. polit., Sekretær i Prisdirektoratet.
- Madsen, Peter*, cand. polit.
- Madsen, Willy*, Skotøjsfabrikant.
- Mægaard Nielsen, H.*, cand. polit., Sekretær i Udenrigsministeriet.
- Marboe, Johs.*, Grosserer.
- Marckman-Hansen, G.*, Direktør i Amagerbanken.
- Marstrand, Even*, cand. polit., Valgmenighedspræst, Allerslev.
- Marstrand-Svendsen, Otto*, cand. polit.
- Martens, Hans E.*, cand. polit., Underdirektør i Pensions- og Livrente-Institutet af 1919.
- Martensen-Larsen, Florian*, cand. jur. & polit., Fuldmægtig i Indenrigsministeriet.
- Martinsen, Harald R.*, cand. polit., Redaktør, Nationaltidende.
- Mauritzen, Ole*, Bankier.
- Melchior, Poul*, Landsretssagfører.
- Mendelsohn, Harald*, Redaktør.
- Meyer, Karsten*, Højesteretssagfører.
- Meyer, Knud*, Civilingeniør, Direktør, Krystalisværket.
- Meyer, Leo*, stud. polit.
- Michelsen, J.*, Direktør i Revisions- og Forvaltnings-Institutet.
- Milhøj, Birte*, Frue, stud. polit.
- Milhøj, Poul Erik*, stud. polit.
- Moe, Eyvind*, cand. polit.
- Mogensen, Jens Christian*, Departementchef i Landbrugsministeriet.
- Mogensen, Poul*, cand. polit., Inspektør i Banktilsynet.
- Moltesen, P. A.*, Statskonsulent, London.
- Monies, Kaj A.*, cand. polit., Vekselerer.
- Mortensen, Erik*, cand. polit., F.A.O., Washington.
- Mortensen, Ulrich*, cand. polit., Kontorchef i Tolddepartementet.
- Munch, P.*, Dr. phil., fhv. Udenrigsminister.
- Munck, David*, cand. polit., Sekretær i 3. Hovedrevisorat.
- Munck, Ove*, Civilingeniør, fhv. Maskinchef ved Statsbanerne.

Munck, Vagn, stud. polit.
Myggind, K. H., stud. polit.
Müller, Flemming, cand. polit.
Müller, Kristian, Kontorchef ved Krak.
Müller, Otto, cand. polit., Fuldmægtig i Handelsministeriet.
Møller, A. P., Skibsreder.
Møller, Christen, Professor, Dr. phil., Direktør for Handelshøjskolen.
Møller, Helmuth, cand. polit., Kontorchef i Udenrigsministeriet.
Møller, Henning, cand. polit., Sekr. i Det økonomiske Sekretariat.
Møller, Kristian, cand. polit., Kontorchef i De danske Provinsbankers Forening.
Møller Mikkelsen, Carl, Kontorchef under Kbh.s Magistrat.
Møller, Otto E., stud. polit.
Møller, Sigfred, stud. theol.
Møller, Viggo, cand. polit., Sekretær i Beklædningsindustriens Sammenslutning.

Naegeli, P. F., cand. polit., Sekretær i Handelsministeriet.
Nalbadian, Svend, cand. polit., Fuldmægtig i Tolddepartementet.
Neckelmann, Hother, Grosserer.
Nellemann, A. W., cand. polit.
Nelson, George R., cand. polit.
Netterstrøm, Karen, cand. polit., Kommitteret, Handelsministeriet.
Neubert, Poul, Fabrikant.
Nicolaysen, A. P., Underdirektør i Landmandsbanken.
Nielsen, Aage V., Prokurist.
Nielsen, Anton E., cand. polit., Grosserer.
Nielsen, Axel, Landbrugskandidat, Sekretær i Landhusholdningsselskabet.
Nielsen, Einar, cand. polit., Kontorchef under Københavns Sporveje.
**Nielsen, Einer*, Næstformand i De samvirkende Fagforbund.
Nielsen, Frederik, Direktør i F. D. B.
Nielsen, Hans, cand. polit.
Nielsen, H. C., Civillingeniør,
Nielsen, Harald Emil, H.A., Disponent.
Nielsen, Hugo, Kontorchef.
Nielsen, Johs., cand. polit., Sekretær i Det statistiske Departement.

Nielsen, Jørgen, Assistent i Sparek. f. Kbh. og Omegn.
Nielsen, K. M., cand. polit., fhv. Hospitalsdirektør.
Nielsen, Knud Ove, cand. oecon.
Nielsen, Oluf, Direktør i Landmandsbanken.
Nielsen, Poul K., Grosserer.
Nielsen, Sigismund, stud. jur.
Nielsen, Sven A., statsautoriseret Revisor.
Nielsen, Svend, cand. polit., Vicedirektør i Danmarks Nationalbank.
Nissen, Børge, cand. polit., Sekretær i Fællesrepræsentationen for dansk Haandværk og Industri.
Nissen, Flemming Valeur, cand. polit., Revisor.
Nissen, Karen, Frue, cand. polit., Fuldmægtig i Prisdirektoratet.
Nordentoft, Sv., cand. polit., Kontorchef i Ligningsdirektoratet.
Nordström, Bodil, stud. polit.
Nyholm, Carl, Formand for Landsskatte retten.
Næshave, Ritha, stud. polit.
Nørgaard, Helge, cand. polit., Redaktionssekretær ved Finanstidende.
Nørgaard, Ivar, cand. polit., Sekretær.
Nørgaard Andersen, Svend, Sparekasseassistent, H. D.
Nørlund, Inga, Frue, cand. polit., Sekretær i Overinspektoratet for Børneforsorgen.

Olesen, Chr. H., Direktør i De danske Spritfabrikker.
Olesen, Th., Grosserer, Generalkonsul.
Olsen, Albert, Bogtrykkeribestyrer.
Olsen, Albert, Dr. phil., Professor ved Københavns Universitet.
Olsen, Axel, cand. polit., Kontorchef i De statsanerkendte Sygekassers Genforsikring af Begravelseshjælp.
Olsen, Chr., Redaktør.
Olsen, Christian, cand. polit., Amtsforvalter, Varde.
Olsen, H. F. V., Direktør.
Olsen, P. Bjørn, cand. polit.

- Paaschburg, Hans*, stud. polit.
Paldam, Jørgen, cand. polit., Kontorchef i Arbejderbevægelsens Erhvervsraad.
Palna Hansen, H., Assistent, Skelskør.
Palsby, E. M., Prokurist.
Palsby, L., Vekselerer.
Palsby, Palle, Vekselerer.
Palsby, Preben.
Parbst, Marie-Louise, stud. polit.
Parkov, Inger, cand. polit., Ekspeditionssekretær under Kbh.s Magistrat.
Pedersen, Aage, cand. polit.
Pedersen, Clemens, cand. polit., Sekretær i Andelsudvalget.
Pedersen, Erling, cand. polit., Fuldmægtig under Kbh.s Magistrat.
Pedersen, Esperance, stud. polit.
Pedersen, J. C., Landbrugskandidat, Redaktør.
Pedersen, L., Prokurist.
Pedersen, Niels, Direktør i Østifternes Kreditforening.
Pedersen, Ole Erik, cand. polit., Sekretær i Det statistiske Departement.
Pedersen, Thor, Sekretær i Det kooperative Fællesforbund.
Permin, P. H., cand. polit., Ekspeditionssekretær i Sygekassedirektoratet.
Persson, Egon, stud. polit.
Petersen, Børge, Sekretær.
Petersen, C. G., Grosserer.
Petersen, Hugo, Vekselerer.
Petersen, Mads, cand. oecon., Direktør.
Piletræ Petersen, Aage, cand. polit., Sekretær i »Dansk Arbejde«.
Pio, Frantz, Dr. polit., Overretssagfører.
Plesner, K. I., cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Vareforsyning.
Pontoppidan, Erik, Landsretssagfører.
Poulsen, Arnold, Civilingeniør.
Poulsen, Karen, Frue, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Prisdirektoratet.
Poulsen, P., fhv. Direktør i Det danske Mælkekompani.
Press, Per, stud. polit.
Priemé, Ernst, cand. polit., Redaktionssekretær, Politiken.
Prior, Aage, Ekspeditionssekretær i Østifternes Kreditforening.
- Præstrud Olsen, Allan*, cand. polit.
Prætorius, S. H., cand. polit., Ekspeditionssekretær ved Invalidforsikringsretten.
- Raaschou, H.*, Direktør i A/S Magasin du Nord.
Ramm, Godfred, cand. polit., Sekretær i Handelsbanken.
Rand, Artom, Direktør i Københavns Frugt-auktioner.
Ranløv, A. P., Civilingeniør, Direktør for Foreningen af danske Handelsmøller og Handelsmøllernes Fælleskontor.
Rasmussen, Ejler, Direktør.
Rasmussen, Hans Tabor, stud. polit.
Rasmussen, K. O., Civilingeniør.
Rasmussen, Kurt, stud. polit.
Rasmussen, Tage, cand. polit., Kontorchef i 1. Hovedrevisorat.
Rasmussen, Uffe, Vekselerer.
Rée, I. M., Vekselerer.
Reedtz-Thott, Axel, H. A., Godsejer, Gavnø.
Reeh, Erik, cand. polit., Kontorchef under Københavns Magistrat.
Reeh, Inge, cand. polit., Sekretær ved Kbh.s Kommunes Børneværn.
Reiermann Jacobsen, Sven, cand. polit.
Reinhard, Erik, adm. Direktør i Otto Mønsted.
Reinhard, W., H. D., Direktør.
Richter, Steen, Ekspeditionssekretær i Prisdirektoratet.
Riemann, G. E., cand. polit., Direktør i Nordisk Livsforsikring.
Riise-Knudsen, O., Mejeriejer.
Ringløv, Poul, cand. polit., Fuldmægtig i Østifternes Kreditforening.
Rishøj Pedersen, Søren, cand. polit., Sekretær i Det statistiske Departement.
Rode, Svend, cand. polit., fhv. Ekspeditionssekretær i Det statistiske Departement.
Rolf-Larssen, Fanny, cand. polit., Sekretær i Forsikringsrådet.
Rosenberg, M. J., cand. polit., Fuldmægtig.
Rosenquist, Frits, Landsretssagfører.
Rosentoft, A. M., Direktør.
Rostrup, Otto, Civilingeniør.

Rothe, Frederik, cand. polit., Kontorchef i Hypotekbanken.

Rottensten, Johan, Kontorchef i De samvirkende danske Landboforeninger.

Rubin, Carl, Bankfuldmægtig.

Rubow, Svend, cand. polit., Vekselerer.

Rudfeld, Kirsten, cand. polit., Sekretær i Arbejds- og Socialministerierne.

Rübner-Petersen, Knud, Civilingeniør.

Rygner, Bent, H. A. & H. D.

Rytter, Aage L., Direktør for Tobaksindustriens Kontor.

Røgind, Sven, cand. polit., Lektor ved Danmarks tekniske Højskole.

Rønne, O., cand. jur., Kontorchef i Østifternes Kreditforening.

Rønne, Torben, cand. polit., Attaché, Den danske Ambassade, Paris.

Rønnow, V., Fuldmægtig i Privatbanken.

Rønsted, Karmark, Landsretssagfører.

Rørdam, Kjeld, Højesteretssagfører.

Rørdam, Thomas, cand. polit., Sekretær i Ligningsdirektoratet.

Salløv, Erik, Vekselerer.

Salomon, Jacob, cand. jur. & polit., Landsretssagfører.

Sandholt, Paul, Dr. oec. polit., Fuldmægtig i 2. Hovedrevisorat.

Schack Larsen, Gunnar, stud. polit.

Schepelern, Frederik, cand. polit., Inspektør i Sparekassetsilsynet.

Schiøler, Torben, Kontorchef i Danmarks Nationalbank.

Schiønning, C., Fuldmægtig.

Schmidt, C. J. W., Regnskabschef i Overformynderiet.

**Schmidt, Erik Ib*, cand. polit., Fuldmægtig i Finansministeriet.

Schmiegelov, Arthur, stud. polit.

Schoch, Aage, cand. polit., Redaktør.

Schou, Halvdan, stud. polit.

Schou, Helen, Frue, Billedhugger.

Schou, Holger H., Direktør i C. Schous Fabrikker.

Schröder, Harald, Vekselerer.

Schultz, Jørgen, stud. polit.

Schultz-Petersen, Kaj, cand. polit., Sekretær i Finansministeriet.

Sehested Hansen, Poul, Vekselerer.

Seidelin, Jes, cand. polit., Sekretær i Arbejds- og Socialministeriet.

Seidenfaden, Gunnar, cand. polit., Handelsattaché, Washington, U.S.A.

Selig, Poul, Salgschef.

Seligmann, E., Direktør for Prisdirektoratet.

Sevel, Aage, Kontorchef i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Siesby, Ole, Vekselerer.

Sieverts, Børge, Grosserer.

Simonsen, Henning, Vekselerer.

Simonsen, J., cand. polit., Kontorchef i Industriraadet.

Simonsen, Kai, Landsretssagfører.

Simonsen, Marius, cand. polit., Sekretær i Statens Kornkontor.

Simonsen, Poul, Direktør i Bing & Grøndahl.

Sindballe, Jørgen, Forretningsfører for Arbejderbo.

Sindballe, Kristian, Dr. jur., Professor ved Københavns Universitet.

Sjøl, Poul, stud. polit.

Skade, H. N., cand. polit., Kontorchef i Det statistiske Departement.

Skade, Rigmor, Frue, cand. polit., Kontorchef i Det statistiske Departement.

Skak-Nielsen, N. V., cand. polit., Sekr. i Udenrigsministeriet.

Skarum, Ernst, cand. polit., Sekretær i Arbejds- og Socialministerierne.

Skjerbæk, Ellen, Frue, cand. polit., Fuldmægtig i Prisdirektoratet.

Skjerbæk, Gunnar, cand. polit., Fuldmægtig i Prisdirektoratet.

Skou, Martin, Direktør i Crome & Goldschmidt.

Skovgaard, Hugo, Bankdirektør, Holbæk.

Skovgaard, K., Professor ved Landbohøjskolen.

Skrydstrup, Børge, cand. polit., Sekretær i Tolddepartementet.

Sletting, Ib Mogens, stud. polit.

Smith, Helge, cand. polit., Overinspektør ved Tobaksbeskatningen.

- Smitt, A. Wagner*, Grosserer.
Soldbro, Jørgen, Grosserer.
Sommer, Elisabeth, cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Arbejds- og Fabriks-tilsynet.
Sommer, Stig, cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Sygekassevæsenet.
Sonne, A., cand. polit., Fuldmægtig i Prisdirektoratet.
Spangenberg, Jens, Kontorchef i Sparek. f. Kbh. og Omegn.
Stampe-Frölich, E. J., cand. polit., Ekspeditionssekretær i Direktoratet for Ulykkesforsikringen.
Stauning, A., Sekretær f. Erhvervsraadet for Gartneri og Frugtavl.
Steen Hansen, H. C., statsautoriseret Revisor.
Steenstrup, C. F., cand. polit., Ekspeditionssekretær i Det statistiske Departement.
Steffensen, Johannes, Vekselerer.
Stegmann, Sv., Prokurist.
Stenersen, Tjerk, stud. polit.
Stenhus, N., Frue.
Stenhus, Poul, stud. polit.
Stensballe, J. P., fhv. Trafikminister, Direktør.
Stevenius Nielsen, H., Civilingeniør, Direktør i A/S Dansk Svovlsyre- og Superfosfatfabrik.
Stigaard, A., Kontorchef i Finansministeriet.
Stjernqvist, Henry, cand. polit., Kontorchef i Det statistiske Departement.
Storgaard, Søren E., stud. polit.
Storm Hansen, Kaj, cand. polit., Sekretær.
Stougaard, K. A., Direktør.
Strange Petersen, O., cand. polit., Undervisningsassistent ved Aarhus Universitet.
Strobel, J. P., statsautoriseret Revisor.
Strøm Tejsen, Aage V., cand. polit., adm. Direktør i J. H. Schultz A/S.
Suenson, Bent, Civilingeniør, Direktør i Store Nordiske Telegrafelskab.
Sveinbjørnsson, E., cand. polit., Departementschef.
Sveistrup, Elisabeth, Frue.
Sveistrup, Gudrun, stud. polit.
Sveistrup, P. P., cand. polit., Kontorchef i Grønlands Styrelse, Lektor ved Københavns Universitet.
Svendsen, Knud-Erik, stud. polit.
Sylow, Helge, Prokurist.
Søeborg, Finn, stud. polit.
Sønderbye, Christian, Bogholder.
Sørensen, Børge, cand. act., Direktør i Pensionsforsikringsanstalten.
Sørensen, C. J., cand. polit., Ekspeditionssekretær ved Landsnævnet for Børneforsorg.
Sørensen, E., Hovedkasserer i Sparek. f. Kbh. og Omegn.
Sørensen, Frode, cand. polit., Handeltgartner, Lektor ved Landbohøjskolen.
Sørensen, S., Statskonsulent, Washington, U.S.A.

Tallov, F., Direktør i A/S C. Olesen.
Tauson, J., stud. polit.
Thalbitzer, Carl, cand. polit., Redaktør, Finanstidende, Direktør i Kongeriget Danmarks Hypotekbank.
Thalbitzer, V., Amtsforvalter.
Thaulow, Asger, Direktør i Christiansholm's Fabrikker A/S.
Theilgaard, W., Direktør i Dansk Galoche- og Gummifabrik.
Thejll, Jan, stud. polit.
Thiele, Vald., Direktør i Nordisk Gjensforsikrings Selskab.
Thierry, P., Vekselerer.
Thomassen, Gunnar, cand. polit., Ekspeditionssekretær under Kbh.s Magistrat.
Thomsen, Chr., Sekretær.
Thomsen, Else Olu, Professorinde.
Thomsen, Johan, Civilingeniør.
Thomsen, T. C., Civilingeniør, Direktør.
Thomsen, T. K., Civilingeniør.
Thorborg, Johs., cand. polit., Landstingssekretær.
Thorborg, Margrethe, cand. polit.
Thorkildsen, A. M., fhv. Kontorchef i Finansministeriet.
Thorning Christensen, Sv., Overingeniør ved D. S. B.

Thorning Christensen, Paula, Frue, cand. polit.

Thornsø, V., Vekselerer.

Thrane, Hans Erik, cand. polit., Sekretær i Udenrigsministeriet.

Thuesen, Thue.

Thygesen, J. C., Underdirektør i De danske Spritfabrikker.

Thygesen, J. V., Kontorchef i Handelsministeriet.

Thykier, Grete, stud. polit.

Tienroth, Chr., Overretssagfører.

Tillge, Poul, Direktør.

Tjørnehøj, Walther, stud. polit.

Toftegaard, Bente, stud. mag.

Toftegaard, Børge, Regnskabschef.

Toftegaard, Jens, cand. polit., Direktør i Bikuben.

Toftegaard, Margrete, Frue.

Toftegaard, Ole Henrik, cand. polit., Sekretær i Statens Ligningsdirektorat.

Topsøe, Haldor, Civilingeniør.

Tork, J. A., cand. polit., Ekspeditionssekretær i Generaldirektoratet for Statsbanerne.

Torpe, Chr., Redaktør, Ugebladet Landet.

Tribler, Axel, Sekretær.

Trier, Ludvig, Vekselerer.

Trier, Ulf, cand. polit., Fuldmægtig.

Trock-Jansen, E., Grosserer.

Tryggvason, Klemens, cand. polit., Landsbanki Islands, Reykjavik.

Uhrskov, Tage, cand. polit., Sekretær i Hovedrevisoratet.

Uldall-Hansen, Helge, cand. polit., Sekretær i Finansministeriet.

Ussing, Alf, cand. polit., Direktør i Store Nordiske Telegrafelskab.

Waagensen, Bent, Civilingeniør.

Vagn-Hansen, Cai, Fuldmægtig i Indenrigsministeriet.

Vang Lauridsen, J., Ingeniør.

Vang Lauridsen, O., Civilingeniør, Direktør i Margarinefabriken Alfa, Vejen.

Wassard, M. A., Minister, Kgl. danske Gesandtskab, Haag.

Vastrup, Niels, Arkitekt.

Vedel-Petersen, Jørgen, cand. polit., Programsekretær ved Statsradiofonien.

Veistrup, P., Ekspeditionssekretær i Statens Ligningsdirektorat.

Weitemeyer, R. E., cand. polit., Kontorchef i 2. Hovedrevisorat.

Velling, A. C., statsaut. Revisor.

Venge, Mogens, cand. polit., Prokurist.

Vensild, P. Th., cand. polit., Kontorchef i Danmarks Nationalbank.

Werdelin-Larsen, H., Kontorchef i Handelsbanken.

Wesche, Oskar, Grosserer.

Wessel, A., Hovedkasserer i Privatbanken.

Vestberg, Jens, cand. polit., Børssekretær.

Westlund, Knud, cand. polit., Fuldmægtig i Østifternes Kreditforening.

Wilhelm, Carl Johan, cand. jur.

Wilkens, Fritze, cand. polit., Kontorchef i Direktoratet for Ulykkesforsikringen.

Villadsen, Niels Kristian, cand. polit., Sekretær i Ligningsdirektoratet.

Villadsen, Viggo H., cand. polit., Direktør i Magasin du Nord, Lektor ved Handelshøjskolen.

Vilmar, E. H., statsaut. Revisor.

Vind, Ove, cand. polit., Kammerherre, Sanderumgaard.

Winding, Poul, cand. polit., Sekretær i Arbejds- og Socialministerierne.

Vinding, Poul, Civilingeniør, Dr. techn., Brandchef.

**Winding Pedersen, H.*, cand. polit., Professor ved Handelshøjskolen.

Winkelhorn, Kjeld, Fuldmægtig i Handelsbanken.

Viskum, Folmer, cand. polit.

With, Kai, Underdirektør i Landmandsbanken.

Witte, E. R., H.D., Prokurist.

Voegtke, P., Fabrikant.

Vogel-Jørgensen, M., Civilingeniør.

Vohlert, K., Grosserer.

Vollmond, Aage, Skibsreder.

Vollmond, Carl, Vekselerer.

Wonsild, Aage, Forretningsfører.

*Wonsild, Paul, Direktør.

Wroblewsky, Otto J., Afdelingsbestyrer i Handelsbanken.

Wulff, Flemming G., Vekselerer & Bankier.

Wulff, Hertel, cand. polit., fhv. Hovedrevisor.

Wærum, E., cand. polit., Afdelingschef i Udenrigsministeriet, Minister.

Zeuthen, Else, Frue, mag. art.

Zeuthen, F., Dr. polit., Professor ved Københavns Universitet.

Østerberg, A. L., Direktør i Bryggeriforeningen.

Østergaard, Jens, stud. polit.

Østergaard, Svend Stubbe, cand. polit., Redaktør, Slagelse.

Ialt 893 Medlemmer.

Ka-

for-

Re-